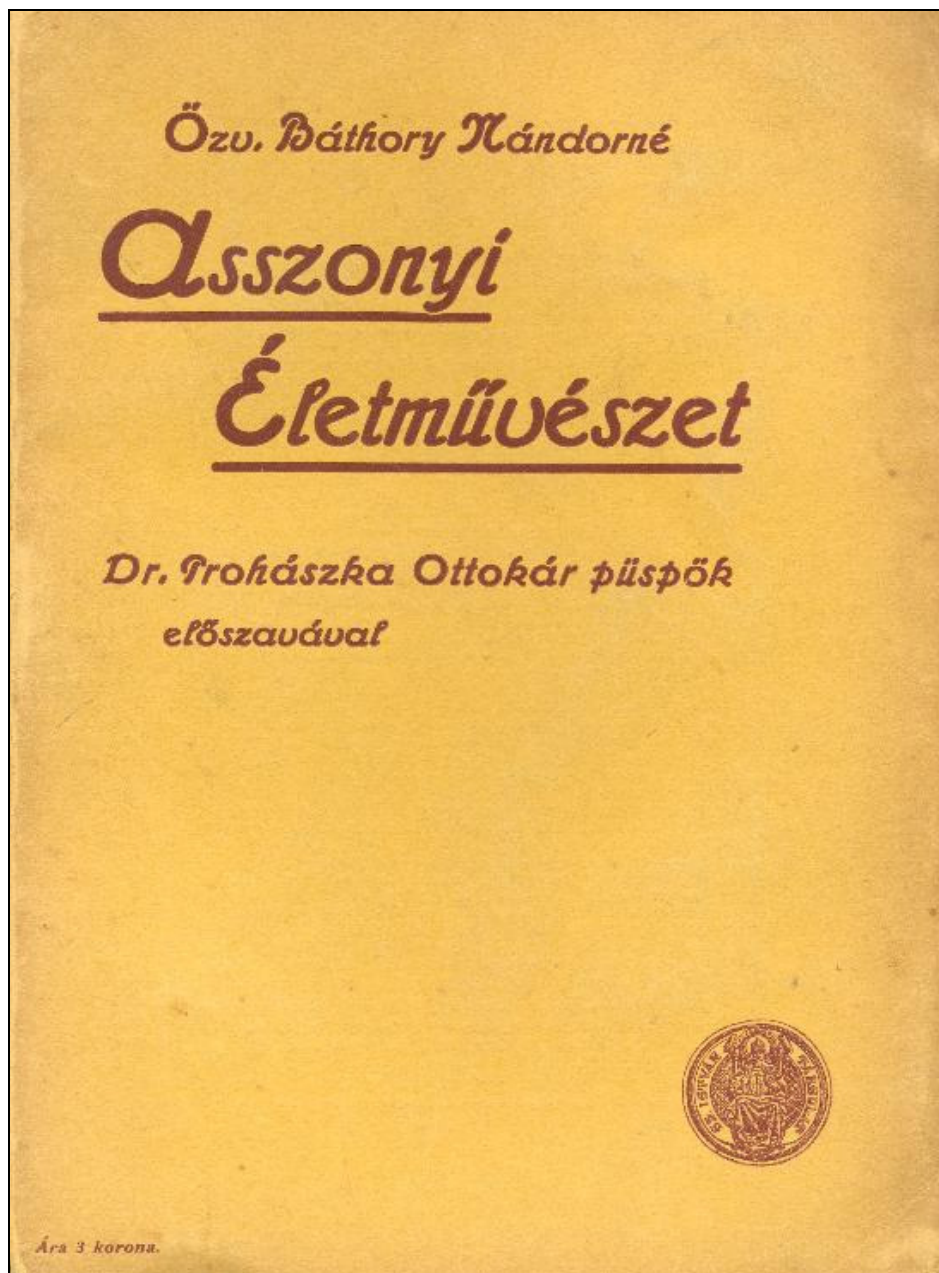

özv. Báthory Nándorné Asszonyi életművészet

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

özv. Báthory Nándorné
Asszonyi életművészet

dr. Prohászka Ottokár püspök előszavával

Szerző e könyv bolti árának 20%-át (az ő tiszteletdíját) az Országos Katolikus Nővédő-Egyesület és vidéki fiókegyesületei javára ajánlotta fel.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1916-ban jelent meg a Szent István Társulat kiadásában. Budapesten. Az elektronikus változat a Szent István Társulat engedélyével készült.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Szózat a nem-művészekhez	4
Ajánlás	5
A modern asszony lelkiismerete	7
Az Úrnak egy nagy szőlőskertjéből	10
Egy lélek monológja	14
A hallgatás művészete.....	18
A társalgás művészete.....	20
Az önnevelés szigete.....	23
Az ozsonna művészete.....	27
Filiszter lelkek.....	30
Előkelő lelkek	33
Az öröm művészete.....	36
A modern asszony vallásossága.....	39
A kenyérkeresés egyik új művészetéről.....	43
Erzsikénk antimelankolikus	46
A barátság művészete	50
Ki az ürgelyukból.....	53
A boldogság művészete	56
A betegség művészete.....	60
Az öregedés művészete.....	62

Szózat a nem-művészekhez

Van már sok művésznőnk, de a női életművészet körül a kontárság a divat. Életkontár van légió! Ezeken kellene segítenünk. Ennek az elvesztegetett asszonyi életnek segítségére siet ez a könyv is, melyet egy frisskedélyű, melegszívű asszony írt, aki segíteni akar nem emancipációval, nem tudománnyal s paragrafusokkal, hanem lélekkel, életművészettel.

Ismeri az asszonyfaját, tudja, hogy hősök tudnak lenni a türelemben, de egyet nem bírnak el, a lelketlenséget, s éppen ebből van már annyi, hogy a modern asszony betege lesz neki. Zsúr, ozsonna, kis és nagy kalap nem segít rajta, csak lélek segíthetne rajta, azért íródott hát meg ez a könyv, s megírta azt valaki, aki szintén szenvedett a kontárságtól, s azután rájött a művészetre, s el is gondolta s meg is tapasztalta azt.

Köszönjük a jó gondolatot, hogy önmagából, hol e művészetnek csendes műtermet nyitott, a világ elé lépett, s hogy azt úgy eltalálta, oly egyszerűen, oly magától értetődő s természetes módon. Már ez a természetes mód is csupa művészet, s viszont ez a művészet nála csupa természet, s így van ez jól, mert aki mást életművészetre akar nevelni, annak magát ezt a művészetet természetévé kell változtatnia. Attól lesz az írás oly meleg, mert annyira természetes, s attól lesz az érzés oly friss, mint mely a szív gyökeréből fakadt. Az olvasó különben rögtön megérzi. A pohár vizet sem szokás hőmérővel mérni, hanem az első kortynál tudjuk, hogy friss-e vagy nem: úgy vagyunk e könyvvel; frissége fölött nem vitatkozunk, azt megérezzük. Gondolatai, érzései úgy lejtének, mint a hegyi patak vize. Tinta, toll, vajúdó gondolat, rágott tollszár nem érzik meg rajta, ez mind fakadás. Azért a hatás is olyan; az ember úgy olvassa, mint a mesét, nem oly naivul, de oly önfeledten. S jó is, hogy felejtjük magunkat, s nem kötünk ki a szerzővel, mert Báthoryné bátor asszony, aki, amit mond, azt úgy mondja, hogy el kell fogadnunk, s amit ad, azt úgy adja, hogy helyben kell hagynunk; no és szívesen feledjük magunkat és feledjük a valóság nagy szellemtelenségét annak az élénkbe tárt művészetnek szemléletétől, amely nincs, de amelynek kellene lennie.

De hát mért nincs? Azért, mert csak kevés asszony ért az életművészethez, s a legtöbb tán még azt is gondolja, hogy az ő életükben a művészetnek egyáltalában nincs helye. Azért hát Báthoryné megmutatja, hogy igenis van ott helye, csak hogy az a baj, hogy csak hült helye van ott. Látja, hogy sok a filiszter-lélek, sok a blazírt, lemondó asszony, s azokat kellene a szebb élet megsejdtítésére segíteni; látja, hogy sok az ürge-lélek, azokat kellene az ürgelyukakból kiönteni; látja, hogy van varázs mindenfelé, s van művészete az uzsonnának és művészete a társalgásnak, de a szemeket kell e csodák szemléletére megnyitni. Hozzá lát tehát, s lelket visz mindenbe, s ezt a lelket megéreztetni velünk, legalább úgy, hogy konyítsunk hozzá. Úgy vagyunk e fejezetek közt, mint a kert virágágyai közt, hol vetnek, palántát ültetnek, s virágot öntöznek, s ha nem is öntenek le, mégis felfrissülünk, s megérezzük az élet üdeségét.

*

Kívánatos, hogy főleg a nem-művészek olvassák e könyvet; azok kik a köznapi életben hamar kifáradnak, s nem látnak rajta varázst és szépséget; s hogy olvassák úgy, hogy az életkontárságtól az életművészethez forduljanak. A természet azért adta az életet, hogy művészei legyünk. Adja Isten, hogy ez a művészet divat, s e művészekből légió legyen!

Prohászka Ottokár

Ajánlás

Ajánlom könyvem az Orsz. Kath. Növédő Egyesületnek és a mai napig létesült vidéki fiókegyesületeinek. Felajánlom benső ragaszkodásom és soha nem szűnő hálám jeléül, és az volna legfőbb vágyam, ha a befolyó jövedelemből valamennyi egyesület alapító tagja lehetnék.

Mint a selyemhernyó, mikor ideje betelt és belső ösztön sarkallja, hogy megfonja önönmagából drága nemes burkát, amelyben majd a nagy elváltozásig megpihen, és nyugtalanul keres, kutat magának való nyugodalmas, biztos sarok után, úgy éreztem én is! Időm betelt, az Istentől rám bízott anyai és hitvesi kötelemeknek nagyjából már eleget tettem, sok nemes drága anyaggal megrakodtan tértem haza külföldi tanulmányutamból, éreztem, hogy vannak még kötelességeim, és nem találtam a helyemet, nem találtam meg a nekem való nyugodalmas sarkocskát, ahová begubózzam magamat.

Megírtam hát benső lelki szükségből az alább következő levelet¹ Rákosi Jenőhöz, a Budapesti Hirlap megalapítójához, akihez megszoktam gyermekkorom óta föltekinteni, de a válasz, bármily megnyugtatólag hangozott is, nem mutatott irányt. Egy minden tiszteletreméltó nagy tiszta lélek megnyilatkozása, aki a régi nemes hagyományok őrzője, aki nem tud megbékélni a modern nő küszködő, forrongó, gyakran szertelen, nyers és formátlan alakulásával – és a maga nemes lovagi módjára mindnyáját a család szentélyében szeretné továbbra is óvni a nyilvános szereplés fagyos szelétől.

De csodálatosak az Isten útjai! Olvasta ugyane levelet a Budapesti Hirlapban Prohászka Ottokár püspök is, és a legközelebbi nyilvános előadásában megfelelt rá. Témájául vette a „Modern asszony lelkiismeretét”, és buzdított, hívott mindnyájunkat, a kívülállókat, az irányt keresőket: – Gyertek, itt az Úr szép szőlőskertje, itt a Nektek való munka, még nem késő, fogjatok hozzá, és kereshettek Ti későn jöttök ugyanannyi lelki értéket, mint akik már reggel óta dolgoznak.

Meg kell vallanom, hogy eleddig nem igen forogtam vallásos körökben, sőt a múlt század utolsó negyedének, ama sivár, ellaposodott, léha „fin de siècle” korszaknak gyermeke lévén, annak irodalmán nevelkedvén, teljes vallási közöny ülte lelkemet. Nem igen jártam templomba, a vallásoktatás akkoriban egyértelmű volt a semmivel, hiszen amaz elsőrangú iskolában, a Nőképzőegyletben, ahová jártam, valamennyi elemi-, polgári és tanítónőképző osztályunk, tehát 10 különféle tanmenetnek katolikus növendékei egybe voltak csapva szombat délután 2–4-ig a vallásórán. Kettőtől-háromig kínlódott a tisztelendő úr a négy elemivel és 3–4-ig a négy polgári és tanítónőképző növendékeivel. Jutott tehát egy-egy osztály tananyagára hetenként 10 perc!

Így történt, hogy a Katholikus Körben tartott ama püspöki előadás, amely a Modern asszony lelki-ismeretbéli kérdésére adott választ, tán soha nem jutott volna tudomásomra, – ha „véletlenül” oda nem vetődik egy jó barátnőm, és ismét „véletlenül” ugyanazon estén az utcán találkozván, frissiben el nem meséli nékem a nagy eseményt!

Bámulva, álmélgodva hallgattam szavait. Aztán felcsillant a szemem, mikor biztatott, menjek, kérjek útbaigazítást, a főpásztor nem sajnálja idejét az elveszett báránnytól sem ...

A főpásztor csakugyan nem sajnálta idejét, megmutatta az irányt, befogadta az eleddig kívül tévelygőt nyájába, terelgette atyai szigorral, adott lelki táplálékot a kiéhezett pszichének, aztán megnyitotta az Orsz. Kath. Növédő Egyesület aklát, amelynek ő a lelki vezetője és besorozta a patronessz-testületbe: „Imádkozzál és dolgozzál! Ne fürkészs, ne kételkedj, ne akarj mindent tudni, és mindenről meggyőződni. Higgy, remélj és szeress, e szellemben dolgozzál keményen, a többi... az majd megjön magától!”

¹ A modern asszony lelkiismerete, 13. lapon.

És megjött! Megtaláltam a nekem való nyugodalmat, begubóztam magam szeretett egyesületembe, ahol értékesíthetem egy hosszú élet tanulmányait, ahol kielégül lelkem minden igénye, ahol a velem egyívású vallásos lelkekkel, egyetértő szeretetben dolgozunk a katolikus nővédelem nagy munkáján.

Budapest, 1916. augusztus hava.

Özv. Báthory Nándorné

A modern asszony lelkiismerete

Levél Rákosi Jenőhöz, a Budapesti Hírlap főszerkesztőjéhez, íródott 1908. december 3-án.

Méltóságos főszerkesztő Úr! Tudom, hogy nem az igazi helyen kopogtatok, de szeretném, ha ez egyszer kinyílnék az ajtó. Tudom, hogy más újság szokott olvasói belügyeivel foglalkozni, de olyan régi baráti viszony köt engem a Budapesti Hírlap-hoz (őt nem én hoztam), hogy nem is bírom elképzelni, mi módon fordulhatnék egy más idegen laphoz.

A lelkiismeretem hánykolódik!

Sokáig lappangott a baj; sőt míg nagy háztartás és gyermeknevelés teljesen betöltötték minden időmet, nem is ébredezett ez irányban, másfelől védte jogait. De mióta özvegy vagyok, és gyermekeim megnöttek, lelkiismeretem is ott akarja hagyni az üresedő színteret, és nyugtalanokdva dörömböl új hajlék után.

Pedig úgy érzem, mintha egy halni készülő szót vennék a tollam hegyére! Hogy a lélek rejtekeiben milyen az élete, azt csak a magaméról tudom, de – hogy mostoha gyermeke a mai kornak, onnan sejtem, mert vajmi ritkán csendül meg az ajkakon.

Sokat hallottam emlegetni iskolás leány koromban vallásóra alatt. Megtanultuk, hogy rosszat nem szabad tennünk, mert különben nem üdvözülünk; az Isten őrangyal állított mellénk, hogy visszatartsa a bűn ösvényéről. A következő kérdésre aztán megfeleltük, hogy: „az őrangyal intő szózatát lelkiismeretnek nevezzük”.

Ha ki megőrizte gyermeki lelkületét, annak ez jó irányítója maradt. Jobbról a paradicsom, balról a pokol, középen keskeny úton vezet az őrangyal. Aztán jött a sok olvasmány, fölvilágosító tudomány, a régi fék elkopott, de ott termett helyén az eddig háttérben tartott *Mitmondavilág* és ugyancsak erősen gyakorolja hatalmát. Mitmondavilág a belügyekben engedékeny, elnéző; nem igen törődik vele, ha alattvalói tilosban legelnek, ha elkalandoznak az irigység, kapzsiság, emberszólás mezejére, ha bálványt állítanak a nagy Önzésnek, ha parlagon hagyják a kötelesség szőlőskertjét; – de kérlelhetetlen zsarnok a külügyek birodalmában. A legkisebb vétséget felségsértésnek minősíti, és állandó rettegésben tartja a szegény asszonyi lelket, akinek gondolatai mind a körül forognak, hogyan igazodjék el e szigorú kánonok útvesztőjében.

Mitmondavilág tilt mindent, és nem buzdít semmire. Nem illik ez, nem illik az; de soha senki szájából nem hallottam: „szeressük felebarátainkat, mert különben mit mond a világ?”

Úgy érzem, hogy a modern asszony lelkiismerete kezdi már unni ezt a fékező rendszert. Föllázad arra a gondolatra, hogy mint gyermeket vesszővel és cukros skatulyával terelgessék, és kezdi ismerni kötelességét, melynek ez a két parancsolata:

Első parancsolat: Tökéletesítsd tested-lelked, amennyire tőled telik.

Második parancsolat: Szolgálj vele az emberiség érdekét.

Úgy érzem, hogy a modern asszony lelkiszózata már nem annyira fék, mely tilt, de motor, mely hajt. Hajtja, hogy munkálkodjék a lelkén; irtja a gyomot, de ültet helyébe lelkivirágot; tereli az öntudatos gondolkodásra; beszámoltatja tettei legtitkosabb rugójáról, és ha pirulnia kell, keservesebben esik neki a belső szégyen, mint embertársai megszólása. Ha helyeset cselekszik, nem siet bezsebelni a világ dicséretét, de étappe-nak tekinti az újabb küzdelemre.

Aztán ez a modern lelkiismeret finnyás, nagy úr, csak arisztokrata társaságban érzi magát jól. Elzárja ajtaját léha, sikamlós regények, detektív-borzalmak elől, nem engedi be a pletykázó, rosszmájú, jó hírnévből élősködő társaságot sem, kívülrekeszti a hiúság ördögét, bár a tetszeni vágyás pajkos manója kopogtatás nélkül besurrant már. Zártkörű társaságába tartoznak komoly olvasmány, jó zene, társadalmi problémák és művészeti kérdések megvitatása. Olyasféle Hotel Rambouillet, de a java idejéből!

Azután nem rabja, de ura testének. Nem szolgálja sok apró, divatos nyavalyáját, de letöri, elhallgattatja tevékenységgel, testedzéssel, rugalmas mozgékonyssággal. Elzarándokol Párizsba, de nem azért, hogy a lehetetlenre formált divatos női testet utánozza, hanem hogy megihlesse lelkét a milói Vénusz csodás tökéletessége, bár dereka nincs szögbe hajlítva és bősege is több 55 centiméternél. Ha azután befordul a Musée Guimet-be, és végiglép a hindu Vénuszok groteszk serege előtt, pirulva győződhetik meg arról, hogy a mai divat szerint fűzködő nő inkább hajlik a kitekert derekú hindu ideálhoz, mint az örökszéphez.

Hosszú évek öntudatos munkájával idáig már körülbelül eljutottam a magam teste-lelke megművelésében.

De aztán?

Bizonyos, hogy nem a magam önös érdekeiben merülhet ki tevékenységem; bizonyos, hogy az emberiség szolgálata az a felsőbb rendeltetés, melyért a földre hivattunk.

De melyik az igazi út?

Itt, e helyen nem hallom tisztán lelkiismeretem szavát, és ezért folyamodom ahhoz a nagyobb elméhez, melyet a magyarság egyik fáklyájának tartok.

Néha úgy hallom, mintha valamely ősanyám szólalna meg biharmegyei sírjából:

– Kössél, varrjál, foltozzál fiam; neveld a leányodat istenfélelemben, tartsd rendben kamrádat és pincédet, horgolj meleg sapkát és papucst az uradnak, és boldog lesz a földön!

– Igen, – de –, kedves ősanyám, az én házam tája nem oly hatalmas, mint a Kigyelmedé volt valaha. Az én piciny fővárosi kamráram hamar tele van; a leányom fél- meg egésznapokat tölt iskolában, meg egyéb leckeórákban, uram sincsen már, akinek meleg papucst horgolnék, a sok szabad időm, – az nem hagy nyugton.

– Szemrontó hímzés ki nem elégít; utcán csatangolás (magyarul flangálás) nem kenyerem; látogatásokra sajnálok sok időt fecsérelni, és aztán ami fő, érzem, hogy *vannak kötelességeim!* Kötelességek, melyek a nagyobb intelligenciájú, anyagilag független asszonyokra várnak. Kötelességem a magam kis körének ellátása után a nagy kör javára munkálkodni, egyszóval, édes ősanyám, a szociális tevékenység szüksége szólal meg a modern asszony lelkiismeretében.

Eddig hát megvolnánk. Hallom, tisztán hallom a lelkiismeretem dörömbölését: „Eredj már, kezdj már hozzá, időd eljár és hajh, van itt Nagy-Magyarországon sok műveletlen parcella, több mint munkáskéz”.

Igen, igen, de hogyan? Nem szeretem az eddig taposott utakat. Többnyire a Hiúság szegődik melléd vezetőnek és elkalauzol hangversenyek, bazárok, nyári ünnepségek, színelőadások berkeibe. Lótottál-futottál, költöttél száz koronákat, versenyeztél legjobb barátnőiddel, és a legjobb esetben szereztél 50 korona hasznot annak a jótékonycélnak. Hogy magadban mennyi kárt tett azalatt a Hiúság, hogy taposta el a szerénység, lelki nemesség gyöngye hajtásait, arra, fájdalom, talán nem is jössz rá, hiszen belehelted már kárhóztos mérgét a szereplési bacilusnak; neved gyakran szerepel az újságokban; a posta naponként hoz meghívást gyűlésre, és otthonülő barátnőid pukkadhatnak, mikor beadod nekik – persze, a legdiszkrétebb módon – előkelő ismeretségeid.

Nem, nem ez az én világom; ez a perspektíva tartott vissza eddig is a köztevékenységtől. Ha már annyi derék, kedves, jóra való asszonytársam kergült meg a nyilvános szereplés révén, hol van a biztosíték, hogy velem nem történnék ugyanaz. Inkább visszahúzom a kisujjam is, semhogy egész mivoltom magához ragadja a hiúság ördöge.

Íme, ezért fordulok Főszerkesztő uramhoz!

Mutassa meg az utat, melyen a Modern asszony lelkiismerete nyugodtan járhat.

Ha visszautasít szerény családi körömben, én szívesen bezárkózom a váramba. Hála Istennek, annyi gyönyörűséget kínál természet és művészet; annyi jó könyv, annyi múzeum vár még reám a világon, hogy túlon-túl betöltik a rövid életet.

De ha az ilyen életművészet önzés – és titkon úgy érzem, hogy az – hol hát az út, amelyen haladnom kell, amelyen nem visz kísértésbe a hiúság ördöge; mi a tennivaló, mely szerény tehetségemet fölül nem múlja, mellyel szeretett hazámnak hasznára válhatok?

Mély és igaz tisztelettel

Özv. Báthory Nándorné.

*

Nem tudom, közlésre volt-e szánva ez a levél, vagy sem. De oly szép és tanulságos, hogy sajnálnám elfogni olvasóinktól. Ami pedig a benne foglalt kérdést illeti, mondhatom, hogy a rá való felelet is szinte benne van magában a levélben. Nem a betűiben s szavaiban, hanem a gondolkozásában. Ezt fogom én itt szavakba önteni.

Ha valaki megteszi a kötelességét *mindenkivel* szemben abban a körben, a hova sorsa helyezte vagy hivatása vonzotta: annak nem kell új föladatokat keresnie, az dolgozván magáért, övéért, ismerőseiért, dolgozott az egész emberiségért. *Jónak, okosnak és műveltnak* kell lenni az asszonynak, semmi egyébnek. Egy ilyen asszony hihetetlen áldás az emberiségre nézve. Fénynek és melegségnek forrása, melytől élednek mindenek körülötte. Az ilyen asszony nem csak érdeklődik mindenki iránt, aki közelébe jut, akivel érintkezik, hanem törődik is velök. Lehet, hogy módjában van anyagilag is segíteni azokat, akik segítségre szorultak. De ha csak jóságából, okosságából és műveltségéből juttat mindenkinek, akivel dolga akad: hihetetlenül nagyot művelt. Amaz emberek nagyobb részére nézve, akikkel érintkezik, az ő létezése egy erkölcsi tőke, tartalék és támaszték. Irányító, biztató erő. Magának az illetőnek pedig egy nagy iskola. Keserű csalódások és tiszta örömek iskolája. Beszélhetnék egy ilyen asszonyról, aki már bevégezte földi pályafutását. Aki egészben szerény, úgynevezett egzisztencia volt, de mert jó volt, okos és művelt volt, áldás volt mindazokra, akik közelébe jutottak. Minden asszonyok ideálja volt. Aki nem ilyen, nem is sejti, mily távolságokra elhat és munkál az ily lelkek melegsége és fénye.

Ez az igazi női kérdés. Igaz, kevésbé nevelés dolga, mint adományé. De a példa és nevelés az ebbéli tehetségeket fejleszti, másokat vezet, megindít, megihlet, és közszellemet teremt.

Ettől független a modern élet abbéli változása, hogy kenyérkeresetre kényszerít nőket is. Ez az igazi női hivatás rovására megy, de nem lehet ellene tenni, az élet parancsol. Azért a nő hivatása nem változik, sőt becsében növekszik. Az egyenjogúság, minőt megvadult feministák hirdetnek, esztelenség, amelynek akkor fogok behódolni, ha a természet előbb megteszi a magáét, s megszünteti a különbségeket férfi és asszony között. Ha a világ szépnek fog találni egy kipödrött bajuszú hölgyet és egy diskant-hangú embert, és így tovább végig a vonalon, akkor én is követelni fogom a nők szavazati jogát. Addig megmaradok fenti ideálom mellett.

Rákosi Jenő

Az Úrnak egy nagy szőlőskertjéből

Az Orsz. Kath. Növédő Egyesületről

Kedves Erzsikém! Soraid közül kiérzem, hogy rosszul esik hosszas hallgatásom, de még rosszabbul estek sebtében megírt rövid lélegzetű leveleim. Kedvesem, én most Columbus vagyok, egy új világot fedeztem fel, annak kincseiben gyönyörködik ámuló szemem, ott rendezem be hajlékomat, alig-alig érek rá visszatekinteni, ez az oka látszólagos hidegségemnek. Pedig gondolok Rád és mindazokra, kikben értékes a lélek, és mihelyt elhelyezkedtem, viszlek magammal, dolgozzunk mindnyájan egyesült erővel ez új világban.

Hogy hol van ez a szőlőskert? Itt Magyarországon! Nekem pedig ki kellett mennem előbb német földre, hogy tudomást vegyek róla.

A nyáron, amint tudod, bejártam egypár német nagyvárost. Sehogy sem ízlett az olasz ragyogás, a francia ízlés és a svájci csodás természet után Berlin lapos, sivár, karakter nélküli tömege. Vidéke nincs, építészeti műemlékei a legszerencsétlenebb korból, az antikváló empire idejéből valók, de porosszá zabolázva a Frigyes Vilmosok katona-fantáziája által. Műgyűjteményei bámulatraméltó szorgalommal és műértéssel vannak összeszedve, de mihaszna, mikor nekik már csak tarló jutott! Amit Olaszország kimustrált, amit a Louvre elvetett, amit Drezda nagy gyűjtője meg nem látott, azt szedte össze szorgoskodva Berlin a francia milliárdok egy tekintélyes hányadából, és rendezte el igazi német alapossággal.

Nem éreztem magam sehogy sem jól; a dús lakomák után, melyeket Milánó, Nápoly, Párizs, Drezda és München nyújtottak, nem bírtam lelkesedni Berlinért, és éreztem, ha mihamarabb nem kárpótol valami mással, szöknöm kell falai közül.

Jó csillagom szinte az utolsó percben összehozott a kiváló szociológussal, Fassbender egyetemi tanárral. Az ő szavára aztán végig jártam – most már nem kicsinyelve, de meghatva, bámulva, lenyűgözve és határtalan tiszteletre gerjedve a német bensőség, mély vallásos érzés és hatalmas szociális lelkiismeret iránt – a munkás- és munkásnő-otthonokat, ifjú leányok védelmére alapított intézeteket, a munkáttalanok műhelyeit, morzsabazárt (Brockensammlung), cipótemplomot (Schrippenkirche), az alsó néposztály minden testi és lelki jólétének előmozdítására működő sokféle intézetet, melyeket a hatalmas német középosztály tart fenn pénzzel és a pénznél is sokkal értékesebb lángbuzgalmú, fáradhatatlanul lelkesedő és dolgozó önkéntes munkaerőkkel.

Cipótemplom! Ugye mily furcsa név? A szegénység nevezte el ily találóan.

Fagyos, ködös, szürkellő vasárnapi reggeleken járnak a külvárosok utcáit önkéntes munkásai a jótékonyágnak, és ahány éhes, rongyos, hajléktalan, vagy munkáttalan páriával találkoznak, barátságos szóval meghívják egy csésze meleg kávéra...

A megszólított eleinte meghökken, hitetlen arcot vág, de elvégre nincs mit vesztenie, és megy velők. Jótevő meleg járja át elgémberedett tagjait, mikor leültetik egy komoly ünnepi terembe, és boldog mosolyra szélesedik ványadt arca, mikor elébe tesznek egy nagy bögre meleg kávé két cipóval. Kezdi magát jól érezni, kezd enyhülni, kezd kibékülni a világgal! De íme, a terem egyik fala széjjelgördül és templom belseje tárul ki előttem.

– Ha megittam kávéjukat, be kell vennem igéjüket is – gondolja magában szegény emberünk, és félig kellenül, félig kíváncsian bevonul a templomba, végig hallgat egy szentbeszédet, figyel a zsoltárra, melyet ártatlan gyermeki lélekkel talán maga is énekelt valaha, és azzal elbocsátják, de meghívják, látogasson el máskor is, hozzon magával pajtásokat is...

Hát a Morzsabazár! Minden német város szegény negyedének kedves bevásárlási forrása. Persze a német takarékoság, rend és gyűjtési hajlam szükségesek hozzá. A berlini

„Munkanélküliség Ellen Küzdő Egyesület” például nyomtatott röpcédulák, hírlapi felhívások, falragaszok, hirdetések útján ostromolja a közönséget, hogy adják neki felesleges limlomjukat, padlásuk töltelékét, papírkosaruk tartalmát. Az összegyűjtött holmit először is a pincében dezinficiálják, aztán szétosztják javítás végett a különböző műhelyekben, ahol munkanélküli mesteremberek javítják, forrasztják, mázolják, talpalják, szóval újra feldolgozzák a hibás tárgyakat. Földszint van a nagy eladó helyiség, ahol gyászkalaptól vasalóig, fületlen csészétől fóliánsokig mindent lehet vásárolni potom pár fillérért. Mikor ott jártam, egy nagy szálloda nyolc óriási láda fületlen vagy kicsorbult kávécsészét ajándékozott az Egyesületnek, amely darabját három fillérért árulta. Vitték is, mint a meleg zsemlyét...

Mikor én mindezt végignéztam, a szervezeteket végigtanulmányoztam, – alázatos szívvel adtam hálát az én jó Istenemnek, hogy elvezérelt ez ígéretföldjére a szociális lelkiismeretnek, és még alázatosabb szívvel kértem, világosítsa meg a mi magyar hazánk nagyszívű, nagylelkű vezetőit, hogy idehaza is megismerjük az egyesülés helyes útját.

A magyarok Istene már megvilágosította a nagyszívű és nagylelkű elméket, csak az én szememen volt hályog, csak az én fülem volt süket, hogy nem tudtam mindarról, ami évek óta csendes, szerény, önzetlen munkálkodással létesült.

Én még panaszkodtam, hogy mily elmaradottak vagyunk, hogy aki hiúság nélkül óhajt az úr szőlőjében dolgozni, nem találja meg a szőlőt; hívságos szereplések líceum-bokra burjánzott be, tette a finomabb, kényesebb lelkiismeret számára hozzáférhetetlenné; pedig, ó Istenem, mily serényen dolgoztak már ott, mily áldásos bő termést adott nekik az Úr!

Végre is meghallották a kívül vágyakozóan kiáltó szavát, kézen fogtak, bevittek, és ámuló szemem előtt feltárult mindaz édes magyar viseletben, magyar szóban, mit úgy megcsodáltam, megkívántam idegenben!

Ez egyszer nem is Németországból hozták a palántát.

Élt Franciaországban egy irgalmas nővér a XIX. század első felében, kinek törekeny teste oly csodás nagy lelket rejtegetett magában, hogy nem elégítette ki a betegek ápolása, gyermekek és aggok gondozása, imádkozás, önsanyargatás és böjt, az ő lelke még jobbat, még többet akart áldozni. Párizs egyik legszegényebb külvárosában, a Faubourg Saint-Marceau-ban levő zárdát igazgatta Soeur Rosalie, és itt alkotta meg a legelső Patronage-t azaz Vasárnapi Leány Kör-t.

Maga köré gyűjtötte a kerület szegény, elhagyott, serdülő leányait vasárnap délutánoként, és elvonva őket a csatangolástól, kétes erkölcsű mulató helyektől, foglalkozott velük, mulattatta őket, magához emelte, és egy szebb, tisztább élet perspektíváit tárta fel előttük.

Hogy hol gyülekeztek?

Pajtákban, fás kamrákban, állások alatt, hiszen mihamar hetvenre szaporodott az általa alapított patronage-ok száma.

Olyan nagy tisztelet és elismerés környékezte Soeur Rosalie-t, hogy III. Napóleon császár és hitvese felkeresték zárdájában, és elvitték neki a Becsületrend keresztjét.

E szent asszony élettörténetét olvasságta itt Magyarországon egy áldott lelkű nagyasszonyunk, özv. Pálffy Pálné grófné, a nagy Károlyi Sándor nővére, és magának foglalta le az úttörés nehéz, de dicsőséges munkáját!

1898-ban alapította meg az Orsz. Katolikus Nővédő Egyesületet azzal a céllal, hogy „a kenyérkereső nők” vallás erkölcsi szellemét fejlessze, őket szellemileg és anyagilag támogassa, és az életküzelemben szükséges önálló és hasznos tevékenységre képezze”.

Ezt a célt több útról óhajtotta megközelíteni, és lassanként egész sorozatát a szociális intézményeknek léptette életbe fővárosunkban és a vidéken. Első dolga volt Bundala Mihály egyetemi tanár tanácsára otthont alapítani fiatal munkásnők számára (Katolikus Munkásnők

Otthona, Bokréta utca 3.), hogy ne legyenek kénytelenek a rettenetes lakásviszonyok nyomása alatt tanúi lenni a feslett családi életnek, az ágyrajárók tömegének.

Ez otthonban állandóan 90–100 fiatal kenyérkereső nő lakik: gyári munkásnők, nyomdai és irodai alkalmazottak, betegápolónők, vasalónők stb. Fizettek naponta teljes ellátásért és lakásért 1 koronát. (Ma persze már többet, körülbelül 50 koronát.)

Megható az 1908. évi jelentés néhány adata, midőn örömmel újságolja, hogy egy korábban férjhez ment védenc kis gyermekének a babakelengyét az Otthon állította össze, és fedezte a keresztelő költségeit, az idén férjhez ment két védenc kelengyéjéhez pedig 237 koronával járult és fedezte a lakodalom költségeit.

Szegény varrónők gépet kapnak, vagy kamatnélküli kölcsönt, melyet pontosan fizetnek vissza.

Az állami gyermekmenhely minden esztendőben húsz árvát helyez el az Otthonba, hol cselédeknek nevelik őket, el is helyezik tisztességes, vallásos családokhoz, de az összeköttetés fennmarad. Vasárnaponként örömmel sietnek „haza”, ahol őket oly meleg szeretettel nevelték.

E dolgát jól elvégezve, megnyitotta grófnők sorban a Leányköröket. Immár nem pajtában, színben, mint Soeur Rosalie, de a főváros nagylelkűségéből minden kerületben egy-egy elemi iskola tornaterme ingyen fűtéssel és világítással áll rendelkezésünkre.

Védenceink 3 órakor kezdenek gyülekezni. Lassan telik a terem, mert „későn van az ebéd, sok a mosogatni való, pedig jaj, de siettem”, mondta egy kis székely védencem ragyogó arccal. Fél ötig mégis csak összegyűlik valamennyi; azalatt kézimunkáznak, foltoznak, varrnak; az írni-olvasni nem tudók egy asztal köré gyülekezve törik magukat a betűvetés nehéz mesterségében egy patronessz vezetése alatt. Fél ötkor jön a tisztelendő úr, és tart nekik rövid szentbeszédet, valamely alkalmi témáról; utána van az uzsonna: zsemlye és gyümölcs, vagy szalámi, Karácsonykor diós patkó. Uzsonna után rövid előadást, vagy felolvasást rendezünk nekik a történelem, erkölcsstan, egészségtan, természettudományok köréből, vagy beszélünk egy-egy nagy költőről, és felolvassuk népszerű költeményeiket, vagy melodramát, tréfás monológot adunk elő.

Igazi hatása azonban a patronásznak az úgynevezett magánbeszélgetésben nyilvánul, mikor egyénenként foglalkozunk védenceikkel. Minden patronessznek 8–10 leánya van; kikérdezi a hét eseményei felől, őszinte vallomásra bírja, aztán megérteti vele, hogy a következő héten ezen és ezen hibájáról próbáljon leszokni; mert ha nem iparkodik, akkor védőanyjának nagy szomorúságot, bánatot okoz.

Ez elhagyott, szeretet nélkül felnőtt ifjú lények csodás fogékonyságot tanúsítanak a meleg érdeklődés iránt. Valóságos rajongással veszik körül védőnőjüket, s képesek az utca sarán átrohanni nehéz piaci kosarukkal, hogy ragyogó mosollyal, a titkos együvé tartozás intim jelzésével üdvözölhessék a „patronázs nagyságát”.

Sajátságos egy testület ez a patronessz-testület. Külsőleg többnyire semmiben sem különböznek a többi úri nőtől; talán annyiban, hogy nem járnak a legújabb divat élén, de nem is maradnak egészen hátul. Hanem van valami az arcukban; nem, a szemükben, valami olyan messzelátás, távolbanzés, nem törődés az apró közeli eseményekkel, csip-csup dolgokkal, de mintha a végtelent, az örökkévalóságot akarná áthidalni a gyenge asszonyi lélek erős hite.

Havonta egyszer tart nekünk „püspök atyánk”, dr. Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök szentbeszédet, melyben főleg lelkipilágunk tökéletesebb kiépítését sürgeti; elterel a föld rögtétől, a hiúság sáros útjáról, és a nemesebb, tisztultabb életfölfogás hegyi ösvényére segít. Joggal mondhatja tehát évi jelentésünk, hogy ez az egyedüli egylet, melynél nemcsak „tartozik”, de „követel” rovata is van a tagoknak.

A működő tag nem pénzzel, de munkával tartozik, viszont követel és kap lelki vezetést, irányítást, valósággal felsőbbrendű szociális és erkölcsi nevelést. És fegyelmezést! Valóságos katonai szervezete van ennek a mi nagy egyesülésünknek. És mily buzgalommal, a ma

annyira lenézett és kinevetett, pedig oly nagy erkölcsi fegyelmezettséget feltételező keresztényi alázatossággal foglaljuk el helyünket, ahova kirendeltek.

A mi hadseregünk állandó táborhelyei a *Leánykörök*. Itt képeznek ki bennünket közkatonákat hasznavehető szociális munkásokká. Újoncidejük után azok a hölgyek, kik hétköznap el vannak foglalva, előlépnek magában a garnizonban, és folytatják az újonnan belépő patronessjelöltek kiképzését, vezetik a védeneket, a több szabad idővel rendelkezők pedig kivezényeltetnek a veszélyeztetett pontokra.

Egy szakasz a *Munkásnő-otthonok* fölött gyakorolja a felügyeletet; neveli az ott elhelyezett árvákat, tanítja őket, foglalkozik a felnőtt munkásnők lelki életével, és segít nekik ügyeik elintézésében; ellenőrzi a konyhát, varróműhelyt, gyűjti és gondozza az adományokat stb.

Egy másik szakosztály vezeti az *Anyák körét* és ellenőrzi a *Csecsemőgondozónők* működését. Havonta két vasárnap délután gyűlnek össze a főváros különböző helyein, nagyjából kültelki iskolákban a környék kisgyermekes anyái. Magukkal hozzák a nagybacsákat is, akikkel a fiatalabb patronesszek foglalkoznak. A terem egyik végében hosszú asztalon a szecskapárna, csecsemő-mérleg és a legfontosabb gyermekápoló szerek. Sorban méretnek a csecsemők és a főkönyvbe beírt súlyadataik adják legtisztább képét egészségi állapotuknak. Jelen van ama kerület Csecsemőgondozónője is, az Egyesület alkalmazottja, akit a Fehérkereszt Csecsemő-kórházában képez ki Berend tanár, és akinek fáradtságos, de annál áldásosabb kötelessége a kisgyermekes anyákat sorban látogatni. Nemcsak látogatni, de tettel, tanáccsal támogatni.

A negyedik szakosztály végzi a *vidéki propagandát*, az állandó érintkezést a tizenhat vidéki egyesülettel, és segít szervezni a legaktuálisabb munkát, a legsürgetőbb kötelességet, az anya- és csecsemővédelmet szerte az országban.

Nincsen Magyarországon vallásos lelkű, éber lelkiismeretű asszony vagy leány, aki e hatalmas szervezetben ne találna megfelelő munkakört! Jöjjenek mindnyájan, nagy szükségünk van minékünk ő reájuk, és nagy szüksége van az ő lelküknek a mi Istent dicsérő munkánkból részt kérni!

Egy lélek monológja

Mikor a nagy Intéző kijelölte, mely „orron” keresztül bújjak be földi porhüvelyembe, bizony-bizony kedvem lett volna duzzogni. Tömpe, pisze orrocaska, bizonytalan színű szem, korántsem szőke selymes fürtök, de afféle közönséges magyaros gesztenyebarna haj simult szerényen a jókora dundi fejecskehez.

Mogorván húzódtam hát meg benne és szenderegtem jó ideig! Valamennyire megnyugtató volt, hogy egészséges légkörbe kerültem; szerény, igénytelen, majdnem szigorú nevelés és tiszta erkölcs honolt az ifjú családban.

Mint mondom, eleinte nem voltam kibékülve külsőmmel, aztán megszoktuk egymást, később pedig rájöttem, hogy a nagy Intéző tulajdonképpen protekcióban részesített, mikor engem ebbe a csúnya kis bőrbe bujtatott. Nem lesz vele sok gondom-bajom, nem követelődhetnek, és főleg kívülről békében hagynak, mehetünk a magunk útján, amelyen én leszek a vezér!

Most már jó régen tart a szövetségünk, sok stációját megjártuk az élet útjainak, próbáltuk ezt-amazt, el is tévelyedtünk egy-egy jótorkú vezető nyomán, de ki kell állítanom a bizonyítványt kenyerespajtásomról meg jómagamról, hogy mindig idején tértünk észre és tévelygésünkben inkább én voltam az, aki szeleskedtem, nyalakodtam, kóstolgattam jobbra-balra – ő föltétlen engedelmes rabszolgám maradt.

Emlékszem, nagyon korán kezdtem az irányítást. Porhüvelyem még szíves örömet engedett volna szunnyadozni, hogy kedvére kibabázza, kihancúrozza magát, de hogy-hogy nem, kezembe kaparítottam egy abc-ét és azontúl nem volt nyugtom, míg végére nem jártam e titokzatos ákombákompoknak. Nagyon mohó valék, mindjárt elsőbbit is megrontottam a gyomrom „Flóri könyvével”, mert sehogysen bírtam megemészteni a következő kinyilatkoztatásokat:

Elefánté a nagy fog
Rossz gyermek, aki nyafog.
Bárány eszik szénát
Gyermek eszik almát.

Mintha homályosan éreztem volna, hogy a rossz gyermeket és az elefántot csak a „fog” köti össze, mert jól rímel „nyafog”-ra és azon tépelődtem, hogy becsaptak. Engem a rossz gyermek érdekelt; mért nyafog, mi baja, nem büntették-e meg, mivel csitították el? Meg aztán uzsonnára kapta-e az a másik gyermek az almát kávéhoz vagy kávé helyett? És felelet gyanánt odadobják nekem a nagyfogú elefántot és a szénát evő bárányt.

Elhajítottuk hát közös megegyezéssel, már mint porhüvelyem és én Flóri könyvét, és nekifogtunk Szent Genovéva történetének. Ez volt az első összefüggő, kiadós csemege és mondhatom, ettől már nem a gyomrom, de a szemem, vagyis a szemünk fájdult meg. Úgy történt, hogy apa, anya színházba mentek, mi kis lányok a dada felügyelete alatt otthon maradtunk. Vacsora után körülültük az asztalt és elő Genovéval! Eleinte csak ment, bár sok stációt kellett tartanunk a hosszú imádságok miatt, melyek átlag minden harmadik lapot lefoglaltak. A gróf elutazott: búcsúfohász; szerencsésen hazajött: másfél oldalas hálaíma. A grófné aludni tért: kétoldalas esti ima; fölkel: egyoldalas reggeli ima.

Nem tudom, meddig győzzük türelemmel, ha idején föl nem lép a bős Golo, és nagy hirtelen vészterhes felhők tornyosulnak szegény Genovéva feje fölé. Elfúlt a hangom; csak toloom Irma elé a könyvet. Ő folytatja, míg bírja; de már úzik el Genovévát, már bolyong az éjjeli erdőben, mögötte léptet hóhéra. Irma zokog, és tolja odább a könyvet. Dada már kezdet

óta hullatja könnyei árját, és azok meglehetősen kilúgozták ábécé tudományát, úgy hogy meghatottságunk folyama a sok akadozás zátonyán veszedelmesen kezd sekélyesedni. Elkapjuk hát előle a remeket, és föl váltva hatolunk mind mélyebben a borzalom rengetegeibe. Mire szülőink hazakerülnek, oly vad kétségbeesés környékez a kis Fájdalmas sorsa miatt, hogy szótlán rémülettel nézik, mint sír karjára hajtva fejét fuldokló zokogással az egyik, mint silabizál el-elcsukló hangon a másik, míg Ágnes dada egész könnytölcsében ülve szárítgatja az agyonsírt zsebkendőket.

Hát a Robinzonádok! Mentői vastagabb a könyv, mennél részletezőbb és a való életet megközelítőbb, annál élvezetesebb. Nem a cselekmény, abból kevesebbel is beértem, de az élet, a valóság realiztikus rajza és az okulás kellett nekem. Bocsánatot kérek! Nem erkölcsi szabályok, kétsoros verses mondókák, azokat el se olvastam: de hogyan küzdötte le Robinzon a nehézségeket, hogyan őrizte meg lélekjelenlétét, milyen boldog és hálás volt, ha valami sikerült, hogy küzdött a mindennapiért, ez kellett nekem, erre voltam én mindig éhes!

Ezért nem értettem meg nagy lánykoromban sem az akkor divatozó, világfájdalmas irány leghíresebb mesterműveit. Karthauzit, Werthert mai napig nem vette be az én egészséges, életvidám konstitúcióm.

Hogy Jókait olvastam-e? Rajongtam „Eppur si muove”, „Egy magyar nábob”, „Kárpáthy Zoltán”, „Egy új földesúr”-ért; aztán végig habzsoltam valamennyit, de e mesterművek után a többi tucattal úgy jártam, mint a spanyol széltortával. Nagyon édes, nagyon jó, csak nem lakik jól vele az ember! Nem marad utána semmi! Már pedig én aszerint szoktam értékelni íróimat, amilyen tartós a hatásuk.

Ez időtájt porhüvelyem fölcseperedett. Tenyerestalpas, erős hajadon lett belőle, aki naponta négyszer megjárta velem az utat az akadémia mellől a régi Zöldfa utcai Nőképzőegylet iskolájáig.

Ó, mily kedvvel szedtük magunkba azt a sok szépet és jót, amit ez áldott iskola nyújtott! Hogy követték egymást érdekesebbnél érdekesebb óráink, hogy olvastuk nagy költőinket, hallottunk a gondolat, a tudomány hőseiről, egyszóval benne éltünk, és teli tudóval szívtuk fiatal korunk naivan lelkes atmoszféráját. Elzarándokoltunk a Kisfaludy-társaság föl olvasó üléseire és jelen voltunk, amidőn Gyulai Pál meghatottan remegő hangon jelentette be, hogy az eddig csonka Toldi-trilógia középső része, a „Toldi szerelme” elkészült és hallottuk, mikor Szász Károly egy akadémiai közgyűlésen kéziratból szavalta el a későbbi nagy Aranyballadák elsőjét, a „Tetemrehívást!” És szentül meg voltunk győződve afelől, hogy újjá építjük a világot, újjá teremtjük az örökjő birodalmát, ha minél több ismeretet közlünk minél több emberrel.

A csitri lány fejében ekkor kezdett kóvályogni az első ballon d'essai, hogyan lehetne a világot boldoggá tenni, és mert őt túláradó örömmel töltötte el gazdagodó értelme, kiadta a jelszót: *Az az ember boldog és jó, aki sok ismerettel rendelkezik.*

Ez volt az első eltévelyedés.

Hála Istennek, nem tapostuk sokáig ez ösvényt. Került rá miharabb útítárs, akin ugyancsak meglátszott, mennyi ismeretet cipel magával, de ugyancsak nem látszott meg rajta, hogy boldog és jó lenne. Hengegett, dicsekedett, kapaszkodott, lenézte a kevesebbet tudót, nem átallott idegen tollakat is tűzködni saját díszes tollazatához; nem ritkán a másét tépte ki, azaz, hogy ollózta össze és mindamelllett se jónak, se boldognak nem láttuk. Aztán talákoztunk tisztos utasokkal, nehéz tudományuk terhében meggörnyedt szürke alakokkal, kik kérdésekre, hogy föllelték-e már a boldogságot, szomorúan felelték:

– Ha azt keresed te kis lélek, ne jöjj erre! Mennél feljebb hágunk, annál több ismeretlent látunk; mindaz, ami a mienk, csak arra jó, hogy vele bevilágíthassunk oda, ami még homályban van. *Eredj ki az életbe, ott talán boldog lehetsz!*

Jól van, próbálkozzunk meg az élettel! Az én dundi porhüvelyem immár nagy leány, maholnap férjhez megy, családot alapít, belesodródik az élet árjába, majd úgy irányítom sajkánkat, hogy a boldogság szigetén kössünk ki.

Hiszen jól indult a dolog! Félreraktuk a sok főliánst, elhallgatott a tudomány! Báli zene, nászinduló meg bölcsődal szép sorjában követték egymást. A problémát felfüggesztettük, nem igen értünk rá, hogy vele tépelődjünk. Míg a test fáradt éjt-napot egybevetve nehéz, szokatlan és éppen ezért nem jól illő jármában; törte magát keservesen, hogy eleget tegyen a háziasszony, anya és feleség hármasszerepében, addig én szegény lélek ideges izgalommal vergődtem, mint a telefonos kisasszony, akinek elhomályosuló szeme nem találja meg hamarosan a számokat, és nem bírja idején megcsinálni a helyes összeköttetést.

Mit használt az ismeret, mit a legigazibb jóakarát, ha nem volt meg az, ami mindent összeköt, kiegyenlít, ami megadja mindennek a nyugodt, biztos alapot! Ekkor kezdtük újra érezni, hogy meg kell találnunk azt a talizmánt, melyre az élet nyugalalmát építhessük és elvetve a tudományt, megkezdjük az erkölcs kizárólagos kultuszát.

Legyünk önfeláldozók, őszinték, igénytelenek, mértékletesek és kötelességtudók!

És iramodjunk úgy neki, hogy egy futamban mindezen erények csúcspontjára érjünk!

Ha most végigemlékszem azon időszakra, nekem, a halhatatlan léleknek, kedvem volna kissé megkorbácsolni önmagammat. Szánandó rabszolgám, az az engedelmes ifjú test, micsoda önsanyargatást vitt magával végbe!

Az önfeláldozást úgy magyarázta, hogy az anyának ne legyen se éjjele, se nappala; nevelt hát magának nyugós, elkényeztetett rajkókat. Az önmegtagadást úgy fogta föl, hogy mindent másnak, semmit magának, – nevelt hát egy pompásan kifejlett gyomorhurutot, mert csak azt ette, ami másnak nem kellett. Igénytelenségében hagyott mindenkit fején táncolni; öltözött, mint egy mesterasszony, kötelességtudásában pedig olyanformán őrzöngött, ahogy Kantot tréfálta ki Schiller egy epigrammája:

„Gerne dien’ich den Freunden, doch tu ich es leider mit Neigung
Und so wurmt es mich oft, dass ich nicht tugendhaft bin.
Da ist kein anderer Rat, du musst suchen sie zu verachten
Und mit Abscheu alsdann tun, wie die *Pflicht* dir gebeut.”

Aztán, mikor e groteszkbe vitt erkölcsrohamokkal magunkat gyomorbajosokká, kimerültté, idegessé; a háztáját önzővé, a gyermekeket kényesekké tettük –, akkor szomorúan állapítottuk meg a következőket:

Tehát az ismeret nem vált be; az erkölcs magában nem elég! Mi hát az élet sava-borsa, amely megadja a nyugalmat és boldogságot? – És nyugtalanul kapkodó, kínosan gyötrődő hangulatunkban kétszeres hévvel kutattunk tovább a rejtőző kék madár fészke után.

Azt mondják, az élet csúcspontja a tudományok királynője: a bölcsészet.

Elő hát a filozófiával! Vegyük át Kantot, Spencert és sorban a többit, ne féljünk a főliánstól, mert csak e kásahegyen kell végigennünk magunkat, aztán ölünkbe hull a boldogság!

Jó csillagzatom Kantot hozta elém! Annak is életrajzát legelébb. Ujjongva ismertem föl, hogy az én saját külön házi használatra készült kis etikám mind benn van az ő rendszerében; az én bálványom, a „kötelesség” áll az ő oltárán is, tehát mégis jó úton haladtam, és sokféle bajaim csak ideiglenes útítársak, kik mihamarabb elmaradoznak majd mellőlem.

De mi ez! Káprázik a szemem tán?...

Der gestirnte Himmel über mir,
Das moralische Gesetz in mir!

Hát még egy Kantnak is minden bölcsészete csak arra jó, hogy még följebb mutasson? Hát ő sem lakott jól a kásahegygel, és nem hullott ölébe a boldogság? És mit ért a csillagos ég alatt? Csak nem az Istent? Ó, a lángelme, a világ egyik legeredetibb, legnagyobb gondolkodója, mikor sokkal kisebb szellemek régen kitörülték gondolatvilágukból, és helyébe állították az ősokot, az energiát, leggyakrabban a „semmit”?

Vagy mégis igazmondás volna a szép legenda, hogy az Istent pásztorok és angyalok, együgyűek és tökéletes szellemek látják meg, míg Jeruzsálem írástudói és bölcsei nyugodt álomban szenderegnek gőgös palotáikban?

Kicsiny, halvány, reszkető fényű csillag gyulladt ki a borús láthatáron, és bizonytalan fényénél mintha meredek ösvény intett volna felém. Porhüvelyem már fáradt volt, lemondóan legyintett:

– Neki már minden mindegy, ő beéri itt a keze ügyébe eső Nirvánával! Állított maga helyébe utódot, megy az enyészetbe, ha int az óra; ki tudja, milyen virág fakad egyszer porrá lett tetemén!

Mondhatom, ez egyszer nehéz harcom volt velem!

Annyi tévelygésen keresztül nem csodálom, hogy nem bizott többé vezetőjében. Aztán szíve már-már elvérzett, a sok csapás megörölte idegzetét, és a fáradt, lankadt gally nem igen hajt friss rügyet.

De én, a harcra termett lélek, nem nyugodtam! Szinte lázban égtem az új örömteljes igazság után, és ha már fáradt cimborám nem bírta az egyenesen, meredeken fölfelé vezető utat, rábírtam egy kis kerülőre, virágos, csörgedező, patakmenti útra.

Elővettem a francia nyelv mesterét, Renan és mint értékes kultúrtörténeti problémával kezdtem ismerkedni Üdvözítőnk korával! Renan folyton az Evangéliumokra hivatkozott; nem volt mit tenni, rá kellett fanyalodnom a Szentírás olvasásra.

Melyikkel kezdjem? Hagyjuk a Teremtés könyvét, ne kezdjük a várossal sem, de ismerkedjünk meg a szeretet apostolával, akinek feje Üdvözítőjének kebelén pihent.

„Kezdetben vala az Ige és az Ige Istennél vala... és az Ige testté lőn!”

Micsoda ősi zamatú, zordon nyelv ez? Mily súlyos eszméket takar e nehézkes palást? Mennyi gondolat rajzik föl és kér bebocsáttatást a hívságos, könnyű áruval túlszűfolt értelembe? Ott is vagyok már a szamáriabeli kútnál, hallgatom a párbeszédet Istenfia és a megvetett asszonyszemély között; jönnek a tanítványok, de már hozzájuk szegődtem én is, követem vándorlásaiban a Mestert, ott ülök a hegy lábánál, hol a világ legmélyebb és legfölségesebb igéi hangzottak el a hegyi beszédben;... én pedig érzem, ujjongva érzem, hogy megtaláltam immár az igaz ösvényt...

Még kísért néha az élet, meg-megzavar a tudomány egy-egy hangosszavú rikkancsa, mikor elém tálalja a legeslegújabb vívmányokat, melyek mind a „nincs”-re pályáznak; gondolkodóba ejt az erkölcs kultusza, mint l'art pour l'art, kivált ha szépen kialakított életművészet keretében kecsegtet; még rémítgetnek huhogó baglyok a lélektelen, pietisztikus formák árcaiban, de olyankor előveszem a vallásbölcséleti irodalom remekét, a *Diadalmas világnézetet*², és eltűnnek a rémek, lefoszlik a csillogó álarc, kitisztul a láthatár és kényerespajtásommal, öregedni készülő porhüvelyemmel a legszebb harmóniában, derűs nyugalommal járjuk a végre birtokunkba jutott boldogság: *a vallásos hit, az Istenben való megnyugvás birodalmát.*

² Dr. Prohászka Ottokár: A diadalmas világnézet

A hallgatás művészete

Ne tessék előre megmosolyogni, hogy asszony merészkedik glorifikálni a hallgatás művészetét. Elvégre is azt az asszonyféléket tartják uraink a legkellemesebb társalgónak, aki legodaadóbban hallgatja bölcs kinyilatkoztatásaikat. És tudok sok, nagyon sok asszonyról, akinek egész hosszú házaselete alatt „hallgass” volt a neve. Meg is tanulta úgy a hallgatást, a befelé való élest, hogy házi zsarnoka sohasem tudta meg, miféle rejtett világot épített magának a levegőtől elzárt lélek.

Ezzel bemutattam a hallgatás kétféle természetét: mikor az ember hallgat figyelmesen, odaadóan a másik szavára, és mikor hallgat a maga lelke beszédére. Mind a kettő nagyon ajánlatos mesterség.

Az odaadó hallgatásnak nagyobb sikerét nem ismerem annál az esetnél, mikor Schiller érdeklődő hallgatással hódította meg Goethét. A weimari nagy úr, fejedelmek barátja, a német Parnasszus egyeduralkodója nem volt gyorsan melegező szív. Ámbátor 73 éves korában heves szerelemre gyullad a 18 éves szőke germán szűz, Lewezow Ulrika iránt. Nem kisebb személy a kérő násznagya Károly Ágost weimari nagyhercegnél, mégis kitoló kását főznek Ulrikáéknál aznapon. Na de ez más lapra tartozik. Való, hogy Goethe idegenekkel szemben rideg, mereven szertartásos; Schiller, az ifjabb, pedig sokkal önérzetesebb, semhogy az istenített Goethe közelébe furakodjék.

Egy szép délután Jénában valahogy együtt távoznak a természettudományi társulat üléséről. Megunják e nagy szellemek babra kutatgatásait földönjáró társaiknak és kedvetlenségüknek kifejezést is adnak. Mikor Goethe látja, hogy kísérője vele egy véleményen van, kezd közlékeny lenni, és hosszan fejtegeti kedvelt témáját az „ösnövény”-ről, melyből le akarja származtatni valamennyi többi formát.

A történelmi pillanat elérkezett! Hányan szalasztották volna el talán szórakozott hallgatással, talán csillogni akaró szójátékkal, talán tájékozottságukat eláruló bele-bele kottyanással! Schiller nem így cselekedett! Schiller hallgatott, tiszteletteljes érdeklődéssel hallgatott, feszült figyelemmel hallgatott, hallgatása valósággal inspirálta a beszélőt, és végül... egy talpraesett megjegyzésével mégis ő aratta le a babért! Goethének hízelgett a nagyhírű Schiller odaadó figyelme, aztán megragadta filozófiai iskolázottságról tanúskodó megjegyzése, melynek ő híjával volt. Ekkor szövődött az a történelmi barátság, amely mindkettőjüknek felbecsülhetetlen értékű impulzusokat adott, amelynek méla végső szava Goethe elégiája Schiller halálára, és amelynek a bevezetett Faust-ot köszönhetjük. Mert Schiller készítése, unszolása, örökös szemrehányásai bírták végre is rá a mestert, hogy a 22 év óta elcsomagolt Faust-töredéket kikeresse, és újra munkába vegye.

Persze, mi szürke verebek, nem igen szoktunk királyi sasokra akadni, de hogy jó barátot ezen az úton találhatunk leghamarabb, az bizonyos.

Emlékezem... volt a Belvárosban egy kétlábon járó eleven óra! Maga a megtestesült geometria! Szikár agglegény, magának, vagyis bocsánat, kötelességének élő automata. Mivel pedig azt a kötelmet vállalta egyszer valamikor, hogy mértanra tanítson néhány száz nebulót, az ő kevés beszédtkéjét mind kiadta iskolai óráin, azontúl aranyért sem lehetett szavát venni.

Egyszer aztán eszébe jutott, hogy kiköltözik a hegyoldalba, házat épít, kertet csinál. Tanártársai csupa tiszteletből megnézték az épülő fészket, és egyikük, hogy hogy nem, családostul sétált fel hozzá.

A kotnyeles asszonyka titkon maga is szövögetvén holmi családi ház ábrándképét, a mohó érdeklődés harapófogójával kezdett automatánkból néhány adatot kihúzgálni.

És csodák csodája! Egyszerre, mintha rég berozdásodott zsilipet nyitott volna meg, csak úgy dült a szóáradat agglegényünkből! És úgy megízlelte a közlékenységet, hogy azontúl, ha

jó hallgatóra lelt, nem volt nálánál később előadó. Társalgó, az nem lett belőle sohasem, de a hallgató automatát beszélő automatává forgathatta, aki ismerte nyitját.

Hogy fölfedezőjének örökké hálás tisztelője maradt, hogy neki hordta kertje első virágját, első gyümölcsét, szeretett tyúkjai legelső költését, és a gyerekek számára mindig volt kéznél cukros zacskó – az valóság. Pedig nem volt az asszonykának azontúl sem egyéb vonzóereje, minthogy eltalálta az öreg úr témáját, megütötte a domináns-t: Hogy áll a kert? Kelnek a csirkék? Egészségesek a madarak? Azzal nyugodtan horgolhatott és varrhatott tovább, csak néha kellett bólongatnia, és figyelemről tanúskodó szemmel fölnéznie!...

Ha ezzel a hallgatással jó baráttra lelünk, azzal a másik hallgatással még többre megyünk, saját magunkra lelünk.

Nem tetszik ismerni amaz embereket, akiknek soha nem volt szerencsájük önmagukkal szembe kerülni? Micsoda tájékozatlan, micsoda fegyelmezetlen lelkek! Első pillanatra leolvashatni öntelt, hólyagosan felfújtt képükből, hogy belső világukról nincs térképük. Már pedig, ha efféle pontos katonai térképen dolgozunk, mennyi gidres-gödrös, hepe-hupás, szakadékos, göröngyös, terméketlen és műveletlen helyre akadunk. Hogy burjánzik a hiúság gúnyja, hogy ágaskodik a gög számarkarója, hogy sárgállik az irigység táblája, hogy forrkering a szenvedelem zuhogója, hogy bujkál a hazugság ere szép színes virágok alatt – milyen szakadásos az igazmondás országútja – szóval milyen kicsi, milyen szerény, milyen alázatos, milyen megértő és megbocsátó az ilyen önmagáról vezérkari térképet megrajzolt ember, szemben a másik szentséges ostobával.

Bizony pedig ehhez a térképrajzoláshoz sok-sok csendes, magányos óra kell. „Mihelyt elaluszik az ajak, fölébred a lélek”. Fölébred, körüljár birodalmában, rapportra hívja a lelkiismeretet, feljegyzi a mulasztásokat, kiutalványozza a büntetést többnyire furdalás formájában, és e tapasztalatok nyomán rajzolja tovább a térképet.

Mikor aztán végére jár a napi rapportnak, rendbehozta a háztáját – megint csak a hallgatás országútján bandukol termőföldjére, hogy elvégezze a mára kiszabott munkáját.

Maeterlinck felesége, a szép Georgette Leblanc írja, hogy a nagy költő naponta csak két órát tölt íróasztala mellett. De legalább húsz órát hallgat. „Hallgatva járja be kertjét, látogatja virágait, gyümölcsseit, méheket, folyóját, vagy fáit és emez aktív tétlenségben, hallgatag kedvteléseik között készül el az a munka, melyet oly különös gyorsasággal valósít meg minden reggel.” És beszél aztán ama, majdnem automatikus fegyelemről, mely egész természetesen szabályozza tevékenységét, és elmondja, hogy férje „böles belátással apasztotta gyengeségeit, gyarapította erőit, egyensúlyba hozta képességeit, megsokszorozta energiáját, fegyelmezte ösztöneit.”

Georgette Leblanc nem lehetne az a hűséges, megértő élettársa a szimbolista költőnek, ha nem hangsúlyozná ő is szünet nélkül „azt a rengeteg szerepet, melyet az öntudatlan játszik lelkünkben”. Ez a titokzatos erő mintegy emberi hangon szól hozzá, hogy tollba mondja mélyértelmű műveit.

Ez a titokzatos erő, ez a tudatalatti megvan többé-kevésbé mindnyájunkban. Ez termeli a hallgató ember gondolatait, ez van örökös terméketlenségre kárhóztatva a fecsegőnél.

Tessék csak megfigyelni, hogy a legközönségesebb példával éljünk, egy társaságot. Lanyhul a kedv, fogy a szó, a háziasszony aggódalmasan töpreng, aztán kinyitja a zongorát, melléje ültet valakit, és a közérzés már nem unott-savanykás, a hallgató arcok elméláznak, és a zeneszám végén frissebben lejt tova a társalgás árja, mint annak előtte.

A hallgatás művészete abból áll, hogy megtanulunk befelé hallgatódzni, meglesni a lelkünket a munka közben, kifürkészni irányát, és ha illetéknéppen a lélek megadta a lényegét, az ajak vagy toll könnyűszerrel megadja hozzá a formát!

A társalgás művészete

Azt kérdezték egyszer Ada asszonytól: Miért van az, hogy ő minden társaságban jól mulat? Őt még nem látták unatkozni, őt még nem hallották panaszkodni, pedig azt sem látták, hogy mindenáron udvart akarna maga köré vonzani.

– Azért mulatok én mindenütt jól, mert nem azzal a gondolattal megyek társaságba, hogy ma én mulatni akarok –, de azzal a gondolattal, hogy akivel a sors összehoz, az jól érezze magát társaságomban. Nem várom, hogy helyembe hozzák a szellemi csemegét, de viszem én is a batyumat.

– Hát aztán Ada néni, mi van a batyudban – kérdi egy kotnyeles fruska.

– Hogy mi van, fiam? Majd előbb elmondom neked, hogy mi nincs.

– Először is mindig *odahaza felejttem a bánat-szelencémet*. Tele van, persze hogy tele van mindegyikünké gyerek gondokkal, drágaságjával, cselédkínal, testi nyavalyával, lélekémelygéssel – de hiszen, mert úgy is torkig vagyunk vele és savanyú tőle a levegőnk is – menekülünk a társaság fürdőjébe.

Tessék csak megfigyelni, mikor valaki kezdi kipakolni a *panaszos cekkerét!* Micsoda részvétlenség, micsoda unott arcok, micsoda szórakozott, el-elkalandozó tekintetek! Végre is egyet csavarintanak a beszéd rúdján, és elterelik a szót másfelé.

Nem tanácsolom előhozakodni hivatalos ügyekkel sem! A te szűk kis világod többnyire nem az én szűk kis világom; a te eseteid, ha bíró vagy, a te üzleteid, ha kereskedő vagy, a te tantestületi torzsalkodásaid, ha tanítónő vagy, a te időjárási óhajtásaid, ha gazdaember vagy – miben érintik az én hivatalnoknői, orvosi vagy háziasszonyi érdekkörömet?

No, nem mondom, vannak időszakok, amikor egy valaki (a nagy Ő) dolga-baja mindig érinti egy másik valaki szívét. Szerelmes kisasszonyok máról-holnapra szenvedelmesen megkedvelik a római jogot, a törvényt magyarázatot, hogy csodálatosképpen, ha az illető Ő egy szép napon a X. huszárezred önkéntesi mundériját ölti magára, menten hátat fordítsanak a római jognak és törvényt magyarázatnak, és hihetetlen rövid idő alatt tájékozódjanak a stratégia és taktika irányában.

Harmadszor, kedves húgom, igyekszem amennyire gyarló emberi mivoltommal bírok, igyekszem *minél kevesebbet beszélni önmagámról* – Uram bocsá', dicsekedni. Mert ezt nem szereti senkise, ettől fölágaskodik a legbéketűrőbb lélek is. Tudod-e, hogy a dicsekvő ember vakabb kilenc vakon született kis macskánál? Mert mit akar elérni, mikor előkelő barátaival, gazdag ruhatárával, a rá szórt elismeréssel hozakodik elő?

Minden ember, még az elítélt gonosztevő is, amikor szépítgeti tettét rabtársai előtt, a másik jóindulatára pályázik. Nincs teremtett lélek, aki ne áhítaná felebarátja becsülését, szeretetét. Már most, amilyen kelletlenül hallgatom én a más hengegését, és fordulok el tőle unott megvetéssel, éppen olyan palánta kél ki az én büszkélkedésemből is; tehát az ellenkezőjét értem el célomnak.

Persze, hogy nehezen esik hallgatni, lenyelni, ami a begyünket dagasztja, jelentéktelennek látszani, mikor hej micsoda értékek és kitűnőségek szunnyadoznak bennünk – de a szerénnyt, nem a mulyát, mindig szívesen tűrik – és a mécses, ha csakugyan van benne szőlő, majd kiviláglik vagy egyszer!

Negyedszer, figyeld meg, milyen kelletlen, feszengő, menekülni vágyó kifejezés borul az olyan társalgó arcára, kit rossz sorsa egy *mindenáron ellentmondó* vagy mindenáron letorkollni akaró szomszéd mellé ültetett. Olyan az, mintha valaki lúggal öntözgetné a nyiladozó bimbót.

Emlékszem, öreg tudós került mellém egy végeérhetetlen hosszú ebéd alatt. Hogy kívántam pokolba a megtisztelő felső-helyet, mikor minduntalan megfagyott a szó ajkamon, és látnom kellett, milyen kedvére viháncol a boldog fiatalság amoda az asztalvégen.

Azt találtam kérdezni öregemtől:

– Van-e bátyám ezekben a szőlőhegyekben filoxéra?

Görbén nézett rajtam végig, aztán csakúgy a foga közt morzsolta:

– Van!... Egy!!

Csodálkozva pillantok rá, látom, nem tetszik neki a beszéd tárgy, de Uram Istenem, mikor soha senki se nem találta el még az ő nótáját.

Nem mertem tovább folytatni, de ahogy meglátta aggodalmas kifejezését arcomnak, mindjárt jobb kedvre derült (gondolom ecetágyban érezte volna magát legjobban) és megtoldotta előbbi körmondatát:

– Engem neveznek vín filoxerának.

Tíz percig hallgattunk! Srófoltam az eszemet, mi lenne a legártatlanabb beszéd tárgy, mert csak nem ülhetjük így végig a kétórás ebédet.

Hopp! Megvan! Hallottam, hogy aszott szíve megfoghatatlan módon vonzódott egy akkortájt bukott nagysághoz.

Elő hát a politikával.

– Mi a véleménye Pista bátyámnak X.-ről? Mi lesz belőle?

Szúrósan nézett rám pápaszeme fölött.

– Az lesz, ami én belőlem!... Megeszi a kukac!

Erre elhallgattam egy félóra! Másik szomszédomhoz sajnáltam segítségért fordulni, mikor hivatalos udvarlója volt a ház leányának; fönn a hegytetőn pedig mások is jéggé fagytak már szellemes társalgásunktól.

Kínos-keservesen mászott előre az óramutató, még ott volt végigennivaló gyümölcs, sajt, fagylalt. Hirtelen elborul az idő; megkönnyebbülten szellemeskedem:

– Mintha esnék!

Az öreg úr kinéz, és szigorúan felel:

– Nem esik, csak permetezik.

– Csakugyan permetezik – mondom békítően.

Föláll, kinyújtja a verandáról kezét, és még szigorúbban utasít rendre:

– Most már nem permetezik, hanem esik!...

*

Hát ezek a fönt tisztelt dolgok: panaszos tarisznya, házi használatra való tömjéntartó, ellenmondásra való marólúg, odahaza maradnak szépen. Vagy hogy még jobb lesz, be se szerezni őket.

Az én batyumban igyekszem sok-sok helyet biztosítani a *belátásnak*, hogy ha nekem jólesik kibeszélnem magamat, más se készül Karthauzinak, mikor emberek közé megy. Tehát, ha letettem a garast, abból még nem következik, hogy én adom egész este a bankot. Vagyis, hogy a társalgás nem monológ, az legalább is duett; igazi műformája pedig a szimfónia, ahol mindenki leadja a maga szólamát. Ilyen társalgó szimfóniában remekeltek a francia szalonok, kezdve a Hotel Rambouillet-n, folytatva Mme D'Épinay szalonján, hol Rousseau volt az uralkodó csillagzat, aztán Mme de Recamier és ki tudja elsorolni, még hány.

Hogy példával bizonyítsak, ott van Lespinasse kisasszony társalgási művészete. Apátlan-anyátlan árva, kegyelemkenyéren tengődik sógora házában. Nem szép; arcképét láttam Chantillyben. Hasonlít egy okos, szürke kis tanítónőhöz, lefésült hajjal, pisze orral, aki kényelmetlenül feszeng a neki szokatlan díszes karosszékben. Ilyen lehetett mozdulatlan

hallgatásában. De mikor ő soha sem volt mozdulatlan. Szelleme szüntelen cikázott, ide vetett egy szót, ott segített az eszmezsere kátyúba jutott szekeren, összehozta a rokon gondolkodásúakat, megadta a témákat, a lanyhuló kedvet bon mot-val élénkítette, szóval, jól írta egyik tisztelője: Láttam fölvilanyozni apatikus szíveket, láttam szárnyat adni földönjáró szellemeknek... Szavára a márvány érzett, az agyag gondolkodott.

Ezt a hamupipőkét a legszellemesebb század legszellemesebb asszonya, Mme du Deffent fedezte föl fivére házában, és vitte magával társalkodónőnek Párizsba. Csakhamar ijedten látja, hogy szalonjának legragyogóbb csillagai, egy Voltaire, egy Diderot, egy D'Alembert, egy Marmontel a hamupipőkének hódolnak. Az ő padlásszobájában tisztelegnek előbb, és nem egyszer lekésnek az emeleti termek ünnepi estéiről.

Haraggal üzi el magától, de mindjárt pártját fogja Luxemburg marsall felesége, lakást bérel neki, évdíjjal biztosítja helyzetét, és Julia szalonja kivilágosodik a Mme-től elvonzott szellemek fényétől.

Mert nem ő kápráztatott, de ki tudta csiholni vendégeiből a szikrát. Szelleme áthatott mindenkit, a legellentétebb meggyőződésűeket is közös gyékényre terelte, egy-egy odavetett szóval irányt adott a csevegésnek, és valami rejtelmes bájjal tudta mindenrendű és rangú vendégét a kívánatos, a jóleső hangnembe transzponálni.

Azt mondd, húgom, mit kalandozok én messzi földre, elmúlt századokba, kerüljek közelebb, adjak mára való, idevalósi receptet?

Igazad van! Ahogy az a rég elporladt francia dáma franciául viselkedett, azt jó magyarán ilyenféleképpen mondom neked:

– Akkor leszel te a társalgás művésze, ha tudsz a magad személyével háttérben maradni, tudsz érdeklődni, odaadóan hallgatni, ötletes feleleteket adni – mert az igenis-gépek unalmasak – érdekes tárgyakat fölvetni, és főleg nincs szükséged pótkávára – a pletykára.

Az önnevelés szigete

Kedves Irénem! Ha irigy volnék, elsősorban Ellen Key babérait szeretném megtépni és igyekeznék szállóigévé lett kijelentését: „a gyermek századát” ellensúlyozni „a szellemeskedés századával”. Íróink a lelkük üdvösségét is eladnák egy-egy szellemes mondásért, és ha az fordulatból csattanó, akkor szívesen letérnek érte az igazmondás ösvényéről is.

Egy mindhalálíg szellemeskedő írónál olvastam a különben nem új mondást, hogy asszonyi barátság nem volt, nincs és nem is lesz, mert nem lehet. Vetélytársak nem lehetnek barátok, már pedig mi nők mindvégig vetélkedünk, kezdve hódításon, folytatva piperén, szereplési vágyon, le egészen a szép befőtt készítés egyedulalmáig. Hát én ezt kereken tagadom! És példának hozhatom fel a mi benső barátságunkat, mely elkerülte mind e szírteket, de talált magának nyugodalmat medert, és abban csörgedezik, reményilem, halálunk órájáig.

Mikor én voltam beteg, megtörte testem-lelkem az iszonyú bánat, te követtél el mindent, hogy felegyenesíts, gondolataimat elfoglald, szeretetteddel enyhülést nyújts. Hordtad az érdekes olvasmányt, költögetted eltompult érdeklődésem a társadalmi kérdések, nagyszabású tervezetek elmondásával, kezembe nyomtad az eldobott tollat, és hála a ti barátságoknak, újra talpra állottam. Most rád került, én drágám, a sor! Betegség elgyötört, csüggedés rád szállott, megbékázta lelked szárnyát, és te búsan, hitevesztetten nézel magad elé, kételkedsz, vajon lesz-e még valaha úgy, mint volt régen?

Nosza felbuzdul erre a te hűséges Idád és keres, kutat, fürkészel orvosság után. Előveszi legerősebb fegyverét, amelyet asszonyi mivoltában virtuóz módon kezel és beszél – beszél... – Összehordja érveit, kér, könyörög, követel: majd szid és fenyegetődzik, de az eredmény nem felel meg az elpazarolt szóáradatnak. Megpróbálja most a szórakozás, fürdőzés sok esetben csálhatatlan gyógyítószerként javasolni. Az egészséges unatkozónál többnyire sikerrel bevált szer azonban cserben hagyja. Irén lehajtja nagy búsan hullámos hajú szép fejét, és kijelenti, hogy családja nélkül nem bír ellenni.

Végző szorongatásban egy könyv akad elé, a berni egyetem orvoskari tanára Paul Dubois műve: *L'éducation de soi-même* („Önnevelés”).³ Megvallom kedvesem, első percben nem rád, de magamra gondoltam, nagyon is tudatában lévén a sok műveletlen parcellának, mely gondosan ápolta lelkemben még mindig dísztelenkedik. Elolvasod – gondoltam magamban – és hasznát vedd tanácsainak, mert hej, de sok még benned a giz-gaz! Minél inkább igyekszem lelkem kertjét gyomlálni, annál újabb és újabb oda nem való palántára akadok. Hiszen nem mondom, a hazugság, önzés durva bogácskóróit már kiirtottam, nem szúr a gög csalánja, nem sárgállik túlságosan a hiúság pitypangja, de rejtve díszleg még sok apró gyom; kis kaliberű hibácskák, és gyarlóságok ezre bujkál a jó tulajdonságok árnyában, és százszor kétségbeesném, ha eszembe nem jut: hogy a szent is hétszer vétkezik naponta. Az én napi hetvenhét apró bűnöm talán még mindig tisztos százalék gyarló emberi mivoltomat tekintve.

Mikor azonban keresztül törtem magam az első fejezetek filozófiai nehézségein, felderengett előttem, hogy hiszen ez az, amit én keresek. Ha Dubois azt mondja, hogy orvosi gyakorlatában, ideges betegek között érlelődött meg benne a meggyőződés, hogy „az ember az egyetlen állatfajta, amely nem tud élni; hogy ez az igazság áll egészségesre, betegre egyaránt, hogy a neurasthenia nem ideggyengeség, de helyesebben lelki gyengeség”, akkor Irénem nincs más hátra, mint kidobni életünk hajójából minden eddigi felszerelést, és előlről kezdeni a rakodást.

³ Masson et Cie Éditeurs.

Mert nagyon hebehurgyán, rossz berendezéssel bocsátják szülőink és nevelőink gyöngesajkánkat az élet tengerére. Elvisznek a nagy hiúságvásárba és ötletszerűen adják ki a pénzt aszerint, amilyen csalogató köntösben kínálgatja magát az áru. Legtöbb vevője van a „Világ ítéletéhez” címzett bazárnak, itt szerzik be a zongorát, franciát, tenisz-racketet, öltözködési és szereplési tárgyakat. Betérnek a könyvkereskedők hús csarnokába is, és egész polcnyi nyelvtan, történet, számtan és vegytanról szóló tudományt csomagoltatnak be számunkra. Néhány gondos szülő bevásárolja az ügyesség és szorgalom motorait, mások hallottak róla, hogy „Az Erkölcshöz” címzett kis boltban mily tartós és jól használható portékát lehet kapni. Rászánják a pár megmaradt koronát, de zárva találják a boltot, – vevő hiányában megbukott.

Kis hajónk tele van hát, és mi sugárzó örömmel ereszkedünk az élet tengerére. Büszkén dagad vitorlánk a kedvező szélben, és mi a magunk bölcs kormányzásának tulajdonítjuk a könnyű haladást. Ha sima a tenger, ha mindvégig enyhén védő partok mentén vezet sorsunk útja, el is érhetjük a végcélt és megmaradhatunk abban a hiedelmünkben, hogy hajónk a legjobban volt felkészülve útjára. Kedvünkre öltözködünk és szerepelünk, muzsikálunk és sportolunk, bele tudunk szólani a művelt társalgásba, anélkül, hogy szégyent vallanánk tudatlanságunkkal; ügyesség- és szorgalom-motorainkkal pedig rendben tartjuk hajlékunkat. A hajók rengetegéből néhány csakugyan célhoz jutott. Vajon mi lesz a többivel? Azokat felkapja az ár, és kiviszi a küzdelmes, nyílt tengerre. Nehéz hullámok tornyosulnak elénk; egyik a gond, másik a betegség, harmadik a nélkülözés, negyedik a csalódás, ötödik szeretteink halála, és ugyan mivel küzdünk ezek ellen? Vajon a zongora és tenisz-racket helyett nem jobban használhatnók most a bátorság, kitartás, türelem és megnyugvás evezőit?

Nincs más hátra Irénem, mint újra berendezni hajónkat, és bár kint vagyunk már az élet tengerén, kössünk ki az „Önnevelés” szigetére, hol minden korú és nemű ember számára kerül valami alkalmas szerszám. Gyermekeinket pedig szilárdabb és jobb felszerelésű hajóval bocsátjuk majd útnak.

Megtanítjuk majd őket elsősorban gondolkozni, hogy megcáfoljuk a Dumas fils híres aperçu-jét: „Mi annak az oka, hogy a gyermek oly értelmes és a felnőtt oly ostoba?” És megfelel rá maga: „Ez a nevelés diadalma.”

Igen, a nevelés az igazi bűnös, mert nemcsak hogy nem tanít meg gondolkozni, de megöregszünk, és még azt sem tudjuk, hogy nem is áll hatalmunkban azt gondolni és arra gondolni, amire akarunk. Soha a legzseniálisabb embernek sem volt egyetlen egy gondolata, mely mint forrás buggyant volna elő felséges elméjéből. Gondolataink esetleges, kívülről vagy belülről ható ingerek folyamán erednek. Megindítják őket a magunk tapasztalatai, a mások szóval vagy írásban közölt észleletei, és megindítják főleg az öt érzékünk által közvetített behatások. Még a gondolatmenet irányítása sincs hatalmunkban; passzív szemlélői vagyunk e mozgó fényképsorozatnak, mely külső behatások nyomán ötletszerűen kergetődzik agyunkban. Ez áradatnak egyedüli irányítói vagy gátlói a régebben beraktározott gondolatok, ha azok gyakori használat és szellőztetés által jó karban maradtak.

A nevelés feladata tehát az erkölcsös eszméket ápolni, szaporítani, azokat a gyermekkel megkedveltetni, hogy túlburjánozzák a helytelen vágyakat. Jó példát mond erre Dubois: Két fiatal ember azzal fekszik le, hogy holnap reggel múlhatatlanul hét órakor kell felkelniök. Az autosuggestió hatása alatt fel is ébrednek idején. Elkerülhetetlen, hogy ébredésük pillanatában ne arra gondoljanak, vajon mennyi az idő? Az egyik rápillant órájára, kiugrik ágyából, és sietve öltözködik. Bizonyára szívesebben aludt volna tovább, de a kötelesség gondolata oly erősen rögződik benne, hogy nem bír ez ösztöne ellen cselekedni. A másik is megnézte óráját, de az óramutató csöppet sem riasztja fel, befordul és csendesen alszik tovább; a kötelesség fiókja nála úgy látszik rozsdás zárral csukódik, nem pattan föl oly ellenállhatatlan erővel, mint szerencsésebb társáé.

Ha egy-egy gondolatunk vággyá erősödik, bizonyára törekszik a megvalósulásra és ha nincs akadály útjában, meg is valósul. Mihelyt késik a kivitel, nem a mi szuverén

akaratumkon múltott, de a lelkiismeret birodalmából az eszmetársítás országútján sietve robogott ellene egy másik gondolatsor. Elkeseredett harc fejlődött ki a két ellenlábás között, és mindenesetre azé a győzelem, melynek gyakorlottabb a hadserege, melynek gondolatkatonaí a szokás kitaposott ösvényén gyorsabban haladnak előre. Forró nyári napon három szomjas, a hőségtől eltikkadt vándor halad szőlőskertek mentén. Megkívánják a zamatos gyümölcsöt. Az elsőben oly erősen vetett horgonyt a tulajdon szentsége, hogy pillanatra sem jutna eszébe a kínálkozó fürtöt leszakítani, de keresi a gazdát, hogy vásárolhasson tőle. Ha nem találja, szó nélkül túri tovább a szomjúságot; az ész fegyelmezett hadserege könnyűszerrel tartja sakkban az érzéki vágyat. A második utas kevésbé kényeslelkű; már letépte a fürtöt, és nyugodton csipegetné, az élvezetvágy már-már legyőzte az ész szavát, mikor tekintete első társára esik. A jó példa idején megerősíti a tulajdon szentségének fogalmát, és megszegyenülten vonul vissza a mohó vágy. A harmadik útítárs éretlen gyerkőc, nem érti pajtásainak eljárását, vállat vonva habzsolja a nedvdús fürtöket, és lelkiismerete teljesen nyugodt. Önála a vágy és tett között sima és egyenes volt az út, erkölcsi aggodalmak nem tornyosultak elébe. A másodiknál az erkölcsi tilalomfa a jó példa intó szavára zárta el az utat; az elsőnél a vággyal egyidejűleg merült fel az erkölcs eszméje.

E példából kiviláglik a tett mechanizmusa. Gondolataink szakadatlan felvonulását meg-megszakítja egy-egy vággyá erősödő eszme; gyorsan megvalósul az, ha ellenkező benső motor nem állja útját. Mi magunk mérlegeljük az érveket, és határozunk a megvalósítás dolgában, de e határozatunk előző lelki állapotunktól függ, melyet nem mi teremtünk, de öröklődés és nevelés útján kaptunk, egyszóval lelkiismeretünk minemúsége irányítja elhatározásunkat.

Mert sokféle a lelkiismeret! Egyik aluszékony, a másik éber; egyiknek figyelme mindenre kiterjed, és egy mértékkel mér üzleti ügyet, kötelességteljesítést, nemi erkölcsöt; a másik ez utóbbira szemet huny. Vannak erények, melyek csak az érettebb kor által érhetők el, ilyenek a türelem és elnézés, és vannak, melyek a tömeg előtt ma is nevetségesek, ilyenek az alázatosság és szűziesség. Ne süllyesszük alá az ideált, hogy könnyebben megközelítsük, hiszen nem arra való, hogy vacsoránkat melegítse, de legyen vezércsillag, mely minél magasabban ragyog, annál biztosabban mutatja az utat.

Az erénnyel alkudozni nem lehet; vak bizalommal, szenvedélyes ragaszkodással kell az erkölcsi szép ideálján csüggni, hiszen általa érhetjük el a legteljesebb földi boldogságot. Nem azt, mely külső körülmények ingatag talaján épül, de a lélek belső boldogságát, mely egyedül eszményi törekvésünk és viselkedésünk mind teljesebb harmóniájából csendül ki.

Ha az erkölcs hivatásos őrei megvetőleg nézik le e hasznossági, ez önző morált, bizonyára elfeledik, hogy nincs éltüknek egy cselekedete sem, mely nem a boldogság vágyából, e kiirthatatlan lelki ösztönből eredne. Mert van az önzésnek egy fajtája, melyet nem lehet eléggé ajánlani, és ez az altruizmus, az önzés tökéletessége. Mikor csak a magunk érdekeire gondolunk, akkor alacsony önzés dolgozik bennünk; magasztos önzés, ha az emberiség érdekeit mozdítjuk elő, beleértve persze önmagunkat is. Hiszen napjaink legnagyobb részét úgyis lelkifurdalás nélkül szentelhetjük önös érdekeinknek; ebben az esetben tetteink csak minket érintenek és nincsenek ártalmára másnak. Mihelyt érdekeink összeütköznek a másokéval, kötelességünk mérlegelni, vajon a mi várható hasznunk arányban áll-e a másoknak okozható kárral, és ilyenkor ne tegyünk úgy, mint a lelkiismeretlen ember, ki, ha botot akar magának törni, inkább a közelében álló fiatal gyümölcsfát hasítja le, mintsem hogy pár lépést fáradva, az útszéli mogyoróbokorból vágna magának.

Megközelíthetnénk az önzetlenség, önfeláldozás, szerénység és türelem ideálját, ha mindazt az erkölcsi éleslátást, buzgóságot, fáradhatatlan ellenőrzést, mellyel mások hibáit kutatjuk és felettük ítélkezünk, magunkra fordítanók. Az emberi szívnek ez az alapos ismerete nem azt a gyanút keltheti-e, hogy régi, benső ismeretségben vagyunk e

gyarlóságokkal? És mily rendíthetetlen biztossággal hozzuk meg ítéletünket; megannyi apró La Rochefoucauld lakik bennünk, mikor mások tetteiből menten kihámozzuk az alacsony indító okokat. Mennyire emelné az emberiség erkölcsi színvonalát, ha az éleslátást és szigorú kritikát ki-ki magára alkalmazná! A maga lelkével úgy látszik senkinek sincs ideje törődni; a ragyogó díszes külső sokszor elhanyagolt, mosdatlan, fésületlen jellemet takar.

Vegyük csak az ifjúságot, különösen a leánysereget, mily hihetetlen bárgyúságokra pazarolja legbecsesebb éveit. Verik a zongorát órákon át; egyik mesteri fokra viszi a teniszt, másik a selyemfestést, valamennyi a zsúrolást. Van aki hímez szemrontó és időpazarló kézimunkát, de egy sincs, aki jelleme megformálására csak kis időt is szána. Nem jut eszébe, hogy számot adjon magának tetteiről, hogy mérlegelje azok rugóit, és nem lévén benne felgyújtva az erkölcsi ideál világító tornya, nem vizsgálhatja lelkét annak világánál. Pedig a haladás első lépése, hogy felismerjük hibánkat. Ha egyszer megízleltük az erkölcsös élet gyönyörét, többé nem rideg parancsolóként áll előttünk, de megigéz, engedelmes rabszolgájává tesz. Megszokjuk, hogy cselekvés előtt egy pillantással végigmérjük tettünk következményeit, és szinte automatikusan cselekszünk a lelkünkben felhalmozódott erkölcsi értékek hatóereje folytán.

A jelen idők egyik kóros tünete, hogy túlon-túl sokat foglalkozunk egészségi ügyeinkkel. Tele a világ nyugtalanul ide-oda szaladgáló emberekkel, kik szinte naplót vezetnek testi állapotukról, és a legcsekélyebb rendellenesség mindjárt felkölti bennök a halál rémét. Nyargalnak orvostól orvoshoz, végigpróbálnak száz gyógymódot, végigisszák valamennyi gyógyszert, pedig elég sokat vet piacra a modern kémia. Jól mondja Rousseau: „Gyenge test elgyengíti a lelket; innen van az orvosok uralma. Tudományuk rombolóbb mindazon bajoknál, melyeket gyógyítani hirdetnek. Nem tudom, mily betegségből képesek az orvosok bennünket kiorvosolni, de azt tudom, mily vészes bajokat zúdítanak ránk: hiszékenységet, kislelkűséget és halálfélelmet; ha gyógyítják is a testet, megölik a bízó lelket.”

Dubois nagyon helyteleníti, hogy a gyenge idegzetű embereket a betegek életmódjára szorítják. E szerencsétlen szuggerálható teremtések angyali türelemmel követik néha évekig a legszigorúbb étrendet, és van köztük, ki úgy megszokja a beteg szerepét, hogy szinte nem is vágyódik az egészséges ember életmódjára. Igyekezzünk messze elkerülni a hypochondria bús országát, és bízunk szilárdan jó egészségünkben. Tanuljuk meg mint macska a parázson átsiklani apró rosszulleteinken, melyek oly múltók, ha még nem rögzítjük aggodalmaskodásunk és ideges félelmünk által. Talleyrand találta fején a szöveget, mikor azt hirdette: „Legyünk képzelt egészségesek”.

Daudet Alphonse, a kitűnő francia regényíró, fiának gyűrűt ajándékozott e jelmonddal: „Memento vivere”. A pesszimisták azt felelhetnék rá: „Felesleges a figyelmeztetés, elég érezhetően nyomja vállunkat az élet terhe”. Nem élet az, melynek igáját nyögve hurcoljuk. Tette kész és vidám legyen e rövid élet, melynek minden percéért kár, ha szomorkodással töltjük, kínozva magunkat és kellemetlenkedve másoknak. Elpazaroljuk oktanul a boldogság kis tökéjét, mely részünkre kiméretett. Ne keressük az élet örömét hívságos külsőségekben, de a magunk benső vidámságában; szálljunk rettenthetetlenül szembe a csüggedéssel, e mérges és keserű itallal, melyet tehát kétszeres okunk ellökni magunktól. Már reggel, felkeléskor helyezkedjünk harci állásba az ernyesztő kedélytelenség és életunalom ellen, fordítsunk nagyobb gondot erkölcsi öltözékünkre, és el ne feledjük felölteni a derűs bátorság páncélingét, mely nem engedi közelünkbe férközni se a testi fáradtságot, se a lelki nyugtalanyságot, se a sompolygó csüggedést.

Kedves Irénem, íme már indulok az Önnévelés szigetére, és ott majd ölelő karokkal várlak, csak jöjj!

Az ozsonna művészete

A napokban vendégem volt. Viruló szép asszony, akit Fortuna istennő mostanában kapott föl szekereére. Hirtelen meggazdagodtak; éppen idején; hogy az ura bekerülhetett az országházba. Az hát el van látva! Már most őrajta a sor, ő is élvezni akarja a fővárosi életet, szerepelni akar, szalont nyit (no nem a Párizsi utcában) és evégből kéri a véleményemet.

– Kedvesem, én nem foglalkozom szalonérettel.

– Jól van, jól, lelkem, de tudod én nem akarok zsúrt tartani, az ma már túlérte, maholnap szotyakos lesz; nem szándékozom folytatni a vidéki tónust sem, a tejhabbal, tortával és befőttel körített pletykadélutánokat. Neked az a híred, hogy rémsokat olvastál már össze hosszú életeden át, azért jöttem hozzád, találj ki számomra valami újat, valami eredetit, valami megkapót, aminek híre menjen.

– Aztán mi a célod a szalonoddal? – kérdeztem tőle. – Sokakat akarsz-e rakásra gyűjteni, hogy alkalomadtán leadhasd: Tegnap 60-an voltak fogadóestémen. Ismert nevekkel akard tele hímezni beszéded szövevényét: „Tegnap nálam volt X. grófnő, Y. udvari tanácsosné, Z. szerkesztő és N. N. művész?” Avagy egy eszme szolgálatába állítod termeid: jótékonyági, iparpártolási, politikai vagy irodalmi szalont akarsz kreálni?

– Eh, tudok is én a te sok fölvetett eszméd közt választani. De fordítsunk a dolgon – folytatja szép vendégem – hát te milyent választanál?

– Kedvesem, én legelőször is barátnőmül fogadnám Mme de Sablière-t, akinek sleppjéhez tartozott Lafontaine. Mert nem volt ennél a sokoldalú, gyermekes vidámságú mesélőnél szellemesebb társalgó a föld kerekiségén. Madame bizonyára magával hozná nélkülözhetetlen házi bútort és egy-két órán át gyönyörűségem telnék a francia szellemben.

– Miért nem hívnád meg Lafontaine-t Madame nélkül? – kérdi látogatóm.

– Isten őrizz! Amilyen feledékeny, élheterlen ember volt a Parnasszus e pillangója, ha jól megmelegsik a kandallómnál, talán haza sem megy többé. Ő semmire nem gondolt, semmivel sem törődött, csak a pillanat mézét élvezte. Mint leltári tárgy vándorolt egyik pártfogónője kezéből a másikba és midőn Mme de Sablière tönkrement, azt írta egy barátnőjének, aki halála után örökölte is tőle a költőt: „Mindenen túladtam, minden emberemet elbocsátottam; nem tartottam meg egyebet, mint kutyusomat, macskámat és... Lafontaine-t!”

– Értelek lelkem és követni fogom a módszered. Hát aztán?

– Aztán szakasztott úgy cselekednék, mint Katalin cárnő, aki évekig levelezett Diderot-val és annyira élvezte bámulatos szellemét, tűzijátékként sziporkázó élceit, hogy mindenáron személyesen óhajtotta megismerni. El is ment végre Diderot Szentpétervárra, és a laza erkölcsű, de bámulatosán éleseszű, nagy koncepciójú asszonynak bizonyára azok voltak a legtisztább örömei, melyeket e szellemi páros viaskodásuk váltott ki benne.

Azt írja egyik levelében egy francia barátnőjének: „Az önök Diderot-ja valóban rendkívüli egy ember! Minden eszmecezerék után kékre-zöldre veregetett combbal vonulok vissza termeimbe. Már asztalt állítottam közénk, hogy magamat és tagjaimat biztonságba helyezzem csodálatosan élénk taglejtései előtt.”

E levél kommentátora (Engel: *Psychologie der französischen Litteratur*) helyesen jegyzi meg, hogy nehéz eldönteni, kettejük közül melyik a mulatságosabb? A filozófus-e, aki egy császár nő combjait kékre-zöldre veri szellemes társalgás közben, vagy a cárnő, aki kulturajongásában ezt eltűri.

Aztán, nem tagadom, szívesen lennék a Mme de Rambouillet helyében, aki megteremtette az irodalmi szalont, és kinek palotájában gyűlt össze, ami szellem és báj termett akkortájt Franciaországban. Különösen vonzóvá teszi előttem Rambouillet marquise-t, hogy nem

követte az udvar szokásait és erkölceit; szembeszállt a nevetségig hiú Medici Máriával, a vénülő IV. Henrik második feleségével, kinek e nagy gyöngéjéről regél a Louvre Rubens-terme is.

IV. Henriket politikai okok kényszerítették e házasságra. Nem nagyon vonzódhatott a firenzei fejedelmi bankár meglelt korú, közönséges arcú lányához és a hiú, zsémbes, zsarnokoskodó, alattomos, pazar feleség sem bilincselte jobban magához.

Mindezt tudva, nem fojthattam el a kacagást, midőn végignéztem az öntömjénezés paroxizmusát, a saját maga rendelte Medici Mária ciklust. Miként esik extázisba IV. Henrik, midőn olasz követek elébe tartják a menyasszony képét, mily boldog családi élet mosolyog le ránk a XIII. Lajos születését ünneplő képen!

Aztán jönnek az allegóriák és apoteózisok. Mária fenséges, mint Juno, bölcs, mint Minerva, szép, miként Vénusz, bájos, mint Hebe. Aztán elvérzik a nagy király Ravailac töre alatt, Mária kövér termetét előnyösen leplező mély gyászban fogadja a résztvevő küldöttséget, de (és itt láttam bele Rubens lelkébe, hogyan mulatott a fejedelmi asszony gyöngéin) már közeleg a hódolók nyüzsgő tömege üdvözölni a fölkelő napot, a régenssé kinevezett Máriát, és a gyászos özvegy egyik szeme már oda sandít, ajka szöglete erősen göndörödik fölfelé diadalmas kevélységében.

Amilyen ellenszenves e királyné, olyan rokonszenvvel üdvözölöm a bátor marquise-t, aki kontraudvart nyitott, hogy hallgatag, modeszt eleganciával küzdjön az udvar orgiái ellen a nyelv és szokások tisztasága, finomsága által. Aki e körbe bejutott, az a magas műveltség és tiszta erkölcs elismerő oklevelét hordta zsebében. Nem csoda, hogy mindenki törte magát utána.

Hogy a finomság finomkodássá fajult, a tisztaság kényeskedéssé vedlett; a nyelvcsiszolás nyelvficamokban végződött, miként Molière „Pórujárt negédesei” és Rostand „Cyrano”-ja oly fölségesen kifigurázzák, az nem baj. A szalon megtette kötelességét, a szalon elvirágozott, elfonnyadt, talán kissé hosszabban haldokolt a kellenél...

– Jaj, lelkem, majd elaludtam felolvasásod alatt ilyen nekem nem való; zördült rám bosszúsan szép barátnőm. Ehhez annyi irodalomtörténet, meg világtörténet, meg művelődéstörténet kell, amennyit csak vén lányok, elhanyagolt férjes asszonyok és magános özvegyek tarlózhatnak össze. Már látom, rossz helyt járok. Nincs hát valami életre való, könnyen megvalósítható és mégis disztिंगvált eszméd? Vagy menjek Nusihoz, és vegyem át az ő egész udvarát?

– Megállj! – kiáltok rá ijedten. – Léha kör, üres beszéd, hiábavaló időtöltés túlon túl rontja szellemi nívónkat. Mit szólnál valami különleges, valami szenzációs aktualitáshoz, mely mindezek dacára oly szép, oly tiszta, oly nemes, hogy mély megindultság fogott el, mikor olvastam róla, és rajongásom e csodálatos nép iránt még inkább fokozódott. A japánoktól tanultam megismerni a társas összejövetelek legszebben kikristályosodott formáját, az úgynevezett teaünnepélyt.

Mikor Dharma, a nagy bölcs éjt napot egybevetve búvárkodott Buddha mélységesen mély tanaiban, végre negyedik éjjel a természet legyőzte, szempillái lecsukódtak. Felocsúdván álmából, nemes haraggal vágta le a pillákat, melyek őt tökéletesedésében gátolják, és az eldobott szemhéjakból bújtak elő az első teanövénykék.

Azóta tartja a tea távol az álmod, gerjeszti föl szellemünket és emeli társalgásunk élénkségét nem szabadossá, mint a pezsgő, nem fecsegővé, mint a bor, nem vizenyőssé, mint a butító sör, de finommá és ötletessé.

A tea-ceremónia vagy tea-ünnep a barátság, testvérisülésnek van szentelve és különösen négy erényt tart szem előtt: udvariasságot, emberszeretetet, őszinteséget és állhatatosságot. A meghatározott időben összegyülekeznek a vendégek, és illemtudóan foglalnak helyet a nyitott terasz apró lócáján, mialatt házigazdájuk a szomszéd terasz földjén guggolva forralja a földbe mélyesztett parázstartón a vizet, készíti elő a drága szép

lakkcsészéket, a becses ősi teaportartót – Chaire-t – és vezeti aztán be szertartásos udvariassággal vendégeit.

Körbe leülnek a finom fonású gyékényre, isszák a világ legfölségesebb aromájú teáját, gyönyörködnek az alkalomhoz mért egyetlen festményben, mely a falat díszíti (azt tartják: több kép egy helyiségben rontja egymás hatását), nem mulasztják el megcsodálni lakkcsészéjük tündöklő fényét, nemes rajzát, aranyporral ékes festményét, de még behatóbban megtárgyalják az ősöktől származó, egyszínű mázzal bevont teaportartót, és ennek kapcsán végnélküli történelmi, irodalmi és genealógiai eszmecserebe bonyolulnak. Hogy a társalgás heves vitatkozássá ne fajuljon, szigorú és pontosan betartott rendszabályok tartják távol a politikát. És hogy a legderűsebb harmónia ülje meg a válogatott társaságot, mindenki tudja, és ahhoz tartja magát, amit a híres nagy ceremóniamester Rikin, még a XVI. században törvényként megállapított:

1. Amely vendégnek nincs tetszésére a társaság vagy a helyiség; aki nem leli kedvét a fölszerelésben, az hagyja el rögtön a kertet, és ne zavarja a többiek jóérzését.

2. Mindennemű társadalmi pletyka, akár mai keletű, akár régmúlt időkből való – szigorúan tilos.

3. Bármilyen magas vendég legyen is jelen, hízelegni nem szabad...

Nos kedvesem, próbáld meg ezt a szellemet meghonosítani teás délutánjaidon; mondhatom, olyat produkálsz, amelyet még nem láttunk! És én leszek a legelső vendég, aki odakuporodom a gyékényedre!

Filiszter lelkek

Kedves Margitom! Azt kérdeed, hogyan töltöttem az ünnepeket? Hála Istennek, zavartalan szép napok voltak azok, kivihettem minden kedves tervemet, melyet nyár óta az ünnepi hétre tartogattam.

Délelőttöként templomba jártam fejlődő leánykámmal, és hálás szívből fölbuzgó könnyekkel lestem, hogyan nyiladozik ifjú lelke a vallásos érzés befogadására, hogyan lebeg az áhítat szárnyain, mikor fölzúg az orgona, kavarog a tömjén, és fényből, homályból, tömjénfüstből összeszűrődő misztikus világításban emelkednek fölénk az ősi koronázó templom merész ívei.

Mikor úgy végighallgatunk egy nagy misét, és csöndesen, magunkba szállva üldögélünk az Isten házában, nem nézdegélünk se jobbra, se balra, tehát befelé tekintünk, és igyekszünk nagy szellőztetést, takarítást csinálni lelkünkben, – óh mily nyugodalmas, békességes, megszentelt érzéssel lépdegél az ember aztán hazafelé. Nincsen ehhez hasonlítható szelíd gyönyörűség több; mily kár, hogy oly sokan nem jutottak még ízére!

Délelőtt megadtuk Istennek, ami Istené; délután megfizettünk embertársainknak, no meg önmagunknak is – viziteltünk.

Lebonyolítottuk egy részét a fölgyülemllett látogatásoknak, mert az iskolalecke, zongoraóra nagy zsarnokok ám, az iskolás leány hétköznapi nem a magáé, az iskolás leány mamája pedig egészen a leányáé, kit ott nem hagyhat száz barátnő szép szeméért sem.

Viziteltünk tehát! És mit csinál a nő, ha látogatáson van? Beszél, sokat beszél, mindig beszél, csak addig hallgat, míg uzsonnázik.

Hogy miről beszéltünk?

Megmondom előbb, hogy miről nem beszéltünk.

Kirekesztettük a divatot, mert tudod, hogy Ida e téren szégyenletesen tudatlan; oly sötétség borul elméjére, hogy ha bemerészkednék egy divatüzletbe, a kereskedő rászóthatna tíz év előtti holmit is haute nouveauté gyanánt. Szerencséjére ismeri gyöngéit, rábízta magát egy okos tanácsadóra, ki a szűkre szabott költségvetésből úgy látja el asszonyunk külső megjelenését, hogy szerényen elvegyülhet a szürke verebek színtelen tömegében.

No hisz nem is vágyakozik a paradicsommadarak ragyogó gárdájába.

Nem beszéltünk a cselédkérdésről sem, mert a barátnők nem egyszer megbotránkozva hallgatták Ida asszony forradalmi eszméit, ki a mai cselédnyomorúság okait nem annyira az elhanyagolt cselédanyagban, de szűk látókörű, az idők jelét megérteni nem akaró asszonyseregünkben látja. Asszonyaink nem számolnak az alsó néposztály ébredező önérzetével, hanem a régi patriárkális életmód jogait óhajtják ma is gyakorolni. Persze csak jogait, kötelességeiről már megfeledkeztek. Mert ki ültetné ma cselédjét asztalához, mint tették régente, ki foglalkoznék szolgálójának és szolgálója tizediziglen való atyafiságának ügyes-bajos dolgaival? Hiszen, miként a szél összehordta falevelek, úgy kerülnek össze úrnő és cseléd a helyszerző jóvoltából, hogy a legközelebbi szélroham, értsd pörpatvar, újra széjjelfújja őket.

Személyi dolgokról tárgyalni, magyarul mondva: pletykázni se szeret. Azt mondja: Mi tőrés-tagadás, ízes csemegéje ez jómindnyájunknak, de mindig olyan lelkifurdalást, valóságos macskajajt érzek utána; inkább leszokom róla!

Nincs hát mit tenni, mint kirándulni az irodalom és művészet berkeibe, beszélgetni utazásról, új könyvekről és a most mindeneget eltöltő, mindenek fölött uralkodó nagy kérdésről: a szociális munkáról!

Beszéltünk hát vagyonos úri család ízes csemegétől roskadozó asztalánál gyermekvédelmi, nővédelmi szóval patronázs-mozgalmakról. A ház úrnője, végigtekintve leányai és unokái jóléttől kicsattanó arcán, a korholás árnyéklatával felelt barátnőjének:

– Én nem érek rá ilyesmikre; ezek az én szegényeim, ezeknek gyűjtöttem, ezeket kötelességem segíteni!

– Ugyan, kedves néném, hogyan segítesz rajtuk?

– Hogyan segíték? Hát nem láttad a karácsonyi ajándékokat? Nem láttad Ilus karperecét, Mancsi függőjét, Lili babakelengyét, a fiúk szánkóit és repülőgépjét?

Láttam, hogyne láttam volna, hiszen belefájdult a szemem és szívem, míg végigmotogatták a nagyok ékszereiket, a kicsinyek drága, hivalkodó, fényűzésre nevelő játékaikat.

Az anya szavaira helyeslő fejbólogatások kara felelt, majd megszólaltak sorban a fiatal asszonyok, és mint a *tema con variazioni*, mindegyik a maga szempontjából variálta a mama melódiáját. Hogy ők nem hiúskodnak, nem akarnak szerepelni, hogy ők helyes beosztással élnek és hála a mama nagylelkűségének, még félre is rakhatnak; hogy ők nem hagyják a cselédre gyermekeiket, csak a kisasszonyra, vagy a mamára, ha elmennek.

– Hová is mentek, lelkem? – kértem ártatlanul.

– Hová megyünk? Hát egyszer zsúrba, máskor színházba, teaestére, vagy mit tudom én hová! – felelnek csodálkozva.

Elhallgattam. Nem feleltem, hogy ilyesmire van hát időtök, de másokért dolgozni, önzetlenül, hiúság nélkül, dicsőség nélkül dolgozni, és áldozni nem értek rá. Hallgattam és azon gondolkoztam, honnan ismerem én e motívumokat, amelyek csupa tagadásból valók?

Persze, ez a filiszterek fanfárja!

Oly pompás meghatározását olvastam egyszer a filiszterek nagyon elterjedt emberfajának, hogy jegyzőkönyvembe iktattam megőrzés céljából:

„A filiszter érzéketlen az emberiség nagy kérdései, ideáljai iránt; híjával van a nemes lelkesedésből kisugárzó tettvágnak, de annál inkább rabja a mindennapi élet élvezeteinek, kicsinyességeinek és semmisségeinek.”

Ez a filiszter-lelkület burjánzik föl mindenütt, ezt kiirtani éppen oly nehéz, mint a varjútövist. Mert a filiszter-lélek nem igen szeret vitatkozni. Minek az neki, mikor úgy el van telve a maga igazával, mikor őt oly kevéssé érdeklik az emberiség nagy kérdései, mikor olyan nagyon nevelésesnek tart minden lelkesedést, mikor szemében csak az anyagi jólét, a vagyoni kérdés számít!

Programja: jól élni, díszes, de nem ízléses lakást tartani; utolsó divat szerint járni, és lehetőleg a legkövérebb butont viselni a társaságban. Aztán lenézni a tudomány nagyjait, mert azok „szegény hóbortosok”, a poétákat, mert azok „szegény ördögök”, a közjóért munkálkodókat, mert azok „egzaltált bolondok” s lehetőleg mindig és mindenben az anyagi mozgatóerőt kutatni, és ha nem is létezik – megtalálni.

Ennek a hadnak uralkodó planétája a pénzeszsák, azt csodálja kicsije és nagyja egyaránt; jaj annak, akiről kimondja az ítéletet: „szegény ördög”; még a csecsemő is megvetéssel tekint rajta végig.

Beszélhetsz a női filiszterek előtt a jómódú nő szociális kötelességeiről; ők büszkén verik mellüket, hogy nem járnak egyesületi gyűlésekre, nekik nincs idejük, se pénzük ily haszontalanságra. Hiába mondod, hogy nem egyletesdiről van itt szó, elavult, korhadt intézmény az régi formájában, de nézzen körül nyitott szemmel, meleg szívvel és egyesület nélkül is tengerjót tehet ebben a nagy Babelben, hol szívet facsaró nyomorba ütközünk lépten-nyomon. Elmondhatod, hogy itt a szomszédban egy szegény családot gyógyíthatatlan apával és négy gyermekkel ki akar lakoltatni háziura; ezért csak kellene tenni valamit!

– Ilyesmi a város föladata – hangzott az egyik filisztea ajkáról az önérzetes felelet.

– Meg kellene látogatni egy vak asszonyt, és fiának munkát szerezni!

– Nem érek rá, annyi látogatással tartozom; különben is elvem: nem lépni a szegények hajlékába, ki tudja, miféle ragályos bajt vihetek belőle haza.

– Egy szegény család leányait kellene fölruházni, adj valami ócska holmit.

– Bajosan kerül; testvérem leányai öröklik az enyémetől.

Azt a testvért segíti, kinek ezer-kétezer korona gombostű-pénze van.

És amit e szegény üreslelkű, tyúkeszű nők diszkantban csiripelnek, ugyanezt dörgi apjuk, férjük, bátyjuk, öccsük basszusa. Cinikus hangnembe írják ők át a hazafiság szent himnuszát is, és zengik, szemérmetlenül kérkedve:

Itt élned-halnod kell, míg boldogulsz, míg a hazából minél többet kifacsarhatsz.

Tisztségeid arra valók, hogy befolyáshoz juss; befolyásod természetesen arra való, hogy magad és pártfogoltjaid javára kihasználj.

Óvakodj arra pazarolni erőid és tehetséged, amiért rendes fizetést kapsz; szükséged van rá mellékjövedelmek megszerzésére.

Ami a közé, abból bátran, bőven; ami a magadé, abból kímélve, óvatosan.

Klienseidet rangjuk és vagyonuk arányában kezeld.

Ügyes-bajos embertársad idejét ne sajnáld elpazarolni, hiszen csak kenyéradó munkájától vonod el, de óvakodj előkelő, henyeéletű urakat és hölgyeket megvárakoztatni, mert pórul járhatasz!

A hitvestársi kötelességről ilyeneket hallottam egy filisztea ajkáról:

– És ha azt hinném, hogy egészségemnek, szépségemnek ártok veled, ezt a könyvet sem tolnám odább.

– Dolgozom, míg az uram idehaza van, míg látja; amint kitette lábát, én is elindulok vizitelni.

– Azért vett el az uram, hogy eltartson; nem akarok hátrább állani a többinél!

És zaklatja urát mellékkeresetre, hogy a keservesen szerzett pénzt cifra rongyra fordítsa.

Csak természetes, hogy ilyen milióban nem virágozhatnak ki a gyermeki tisztelet és hála gyöngéd palántája; penészes, dohos lélek árad ki a nyegle ifjúból, mikor szüleiről beszél:

– Nem tartozom hálával a szülőknek, hiszen ők nekünk csak azt fizetik vissza, amit a maguk szüleitől élveztek.

– Minek hoztak a világra, ha nem akarnak eltartani? (Értsd: nem akarnak adósságot fizetni.)

– Az „öreg” megbokrosodott, de majd ráuszítom a mamát, sírjon neki egy sort.

Nem folytatom tovább, Margitom, mert elfog az utálat. Kétségbe kellene esnünk, milyen ernyedt, poshadt az átlagos társadalom lelkivilága, ha nem kerülnének utunkba előkelő lelkek, kik, mint az evangélium mondja: „Ti vagytok az emberiség savai”: pusztítják a romlás penészgombáit, és konzerválják a társadalmi erkölcs rugalmas, szívós, ellentálló szövetét.

Előkelő lelkek

Kedves Margitom! Azt írod, ha már oly epés tollal örökítettem meg a „Filiszter lelkek” „igazmondásait”, elvárod méltányosságomtól, hogy most már az előkelő lelkeket is megszólaltassam.

Hiszen persze, persze, töröm is fejem rajta eleget, de hiába sétálok végig legkedvesebb kissvábhegyi utaimat és viszem magammal jegyzőkönyvem, nem jut eszembe egy oly nyilatkozat sem, melyet az „előkelő lelkek” javára elkönyvelhetnék. Mert az előkelő lélek elsősorban is nem beszél önmagáról, nem untatja környezetét apró nyűgösködéseivel, nem emeli a világ középpontjává saját becses személyét, mint sok embertársunk szokta, aki ha meglátogat valakit, és találja bár betegágyban, nem ér rá érdeklődni a másik baja iránt, de ontja panaszát, apró-cseprő dolgait óraszámra, és meg sem látja, hogy a szegény áldozat szeme már-már lecsukódik a kimerültségtől.

Az előkelő lélek nem erős illatszer, mely már messziről megrohan, körülfolyna, elkábít; inkább erdei ibolya, melyet keresnünk kell, le kell érte hajolnunk, különben észrevétlen eltapodjuk. És hány finom női lelket taposott már el a durva, gondtalan, erőszakos férj, anélkül, hogy tudta volna, mily kincs volt birtokában.

Csodálatos, mikor most gondolkodom, többnyire a negatív tulajdonságai ötlenek eszembe e ritka virágnak.

Nem törődik a világ ítéletével, nem fél senkitől! Ott van Berta néném! Előkelő úriasszony létére kiesztelt magának egy saját külön viseletet, mely kényelmes is, meleg is, tisztos is, kevésbe is kerül, és a mi fő, otthon meg tudják csinálni. Így jár ő évtizedek óta faluja utcáin és a főváros aszfaltján, ugyanabban a fekete ruhában végzi látogatásait, és foglalja el valamely nagyobb szerű hangversenyben az őt megillető elsőrangú helyet, szóval valami igazi előkelő úri lélekkel jár a maga útján, és meg sem hallja a filiszterek sugdolódzását.

Láttam őt beszélni miniszterrel és koldusasszonnyal; csak azt a különbséget vettem észre, hogy a koldusasszony több melegséget váltott ki benne. Láttam őt együtt sírni a falu legnyomorultabb árvájával, de láttam gőgös, szigorú, szinte kérlelhetetlen kifejezéssel elutasítani a léha beszédű, pudvás lelkű divatbábokat.

Nem nyűgösködik, nem hánytorgatja föl tenger dolgát, nem ápolgatja, növeli nagyra apró nyavalyáit!

Megint csak Berta nénémről veszem a példát! Úgy dolgozik hetvenedik éve ellenére, hogy el se hinnéd, ha elmondanám, még most is mit végez egy nap alatt, amint ő mondja, „a jó Isten kegyelmével.” Pedig bizonyára bántja sok gyöngeség, a kor felette se suhant el nyomtalanul, de úgy segít ilyenkor magán, hogy érdemes leírni saját külön gyógymódját.

Egy szép pünkösdi vasárnapon látogattam el hozzá orvos fivéremmel. Lányai megrohanják mindjárt a vendéget:

– Ugyan, Feri, beszéljen a mamával, megerőltette a tavaszi kerti munkával csuklóját, látjuk, hogy dagadt, bizonyára fáj is neki, de csak dolgozik, mint annakelőtte.

– Bizony, Berta néném, ezt gyógykezelní kell, hidegvizes borogatást rá! – mondja fivérem.

– Jól van, Feri lelkem, majd ha ráérek!

Másnap, hogy arra járok, mit kell látnom! Nagymosás van, és Berta néném egyedül öblögeti a habfehér ruhát, csuklója módosan körültekerve az éppen facsaróban lévő fehérszeművel, mert „neki hidegvizes borogatás van rendelve”.

Hogy micsoda áldás egy ily előkelő lélek társasága, annak nemcsak én, de számtalan más ismerőse a megmondhatója. Tőle tanuljuk, hogyan kell vendéget látni igaz magyaros vendégszeretettel modern idő- és pénzmegbecsülő kiadásban.

Ha vendég jön a házhoz, nincs kapkodás, szaladgálás, izgatott jövés-menés. Nem az a cél, a vendéget soha sem látott csemegékkel elkápráztatni, de adni azt, amit egy jól vezetett háztartásban könnyű előteremteni és adni szeretettel, jó szívvel, kedves, jóízű, nyugodt bensőséggel.

Azt tartjuk a legjobban vezetett háztartásnak, amelynek, mint a jól olajozott gépnek, zajtalanul forog a kereke.

Csodálatos, hogy a háziasszonyi erényeknek legszabatosabb meghatározását egy püspök tollából kellett olvasnom. Igaz, hogy egyik legnagyobb emberünk, Prohászka Ottokár az, aki mondja „Elmélkedések az evangéliumról” című könyvében: „Igyekezzünk családot, munkát, hivatást isteni színvonalra emelni s az élet apró követelményeinek fölényes s meleg lélekkel megfelelni, szóval *az egész életet a reggeli mosakodástól az esti lefekvésig krisztusilag stilizálni.*”

Akinek sikerül e színvonalra föllendülnie, az előtt szabad a tér; bármennyien is tolongnak ott alant a köznapi érzések sarában, fönn az eszmény magaslatán mindig van elég hely.

Míg azonban ide fölrhetünk, hej, de sok akadályt kell leküzdenünk, de sok föltételnek kell megfelelnünk.

Először is meg kell vívnunk nagy harcunkat az Önzéssel. Ha egyszer sikerülne lefényképezni lelkünk bensejét, erős a hitem, hogy a következő képet látnánk benne: Két testvér lakja a várat, az erős, elbízott, uralkodó hajlamú Önzés és a gyöngéd, félénk Psyche.

Az Önzés serényen táplálja a kis és nagy fenevadak seregét; a hiúság, a pénzvágy és érzékiség oroszlánjai bömbölve követelődnek; az irigység, bosszúvágy, fennhéjázás apró sakálai pedig viczorogva fenekednek a koncert.

Szegény Psyche, hogy senyved ily környezetben! Pedig ha neki adnánk át az uralmat, hogy megfékezne e fenevadakat, szenvedélyeinket, hogy seperné ki az apró gonoszságokat, hogy csinálna rendet hajlékában és a kitisztított házba mily szíves szeretettel köszöntenének be Psyche lenge társnői!

Jön a Hit égszínkéék leplében; hit a jónak diadalában, hit abban, hogy küldetésben vagyunk, hogy mindnyájunknak ki van mérve a parcellája, melyben dolgoznia kell, és ha nem dolgozik, az ő lelkén szárad a sivár ugar.

Jön a lobogó ruhájú, lánglelkű Lelkesedés, minden nagynak és szépnek őszinte, naiv lelkű bámulója. Ez az a csodadoktor, ki ifjan tartja a lelket, hogy fogékony marad, élvezni tud késő aggkorig. Ez főzi azt az elixírt, mely nem engedi a sejteket elfonnyadni, összezsugorodni, mely az öregségben is megőrzi az ifjú kor ragyogó szemét, vidám arckifejezését, mosolygó ajkát.

Megint csak Berta nénémben találom meg leghamarabb a bemutatásra alkalmas páciens. Milléniumkor történt. Mindnyájunk hazafias kötelessége volt elzarándokolni a színházba Rákosi Viktor Aranylakodalmába. Férjem a fiaival ment, én őriztem otthon a kis lányt, aztán rám került a sor, de kivel menjek? Meghívom Berta nénémet, ossza meg velem a páholyt. Mint a boldog gyermek, úgy lelkesedett minden hazafias tirádán, pedig mily okos és komoly asszony különben; az ő kacaja volt a legcsengőbb, az ő könnye volt a legforróbb, az ő hangja rezgett a legtöbb meghatottsággal, mikor a végén mindnyájan fölláttunk, és a Szózatot énekeltük, és aztán hazamenet a két bohó asszony egymást átölelve, túlradó lelkesedésében csak zümmögte végig a Kerepesi-utat himnuszunk templomi hangjaival. Akkor, abban a ragyogó, mámoros milléniumi hangulatban ez fel sem tűnt!

Egy szelíd arcú, igénytelen ruhájú vendég kopog most Psyche ajtaján. Magas homloka szünetlen gondolkodástól domborul, méla tekintete mintha befelé irányulna, de nyugodt, bensőséges mosoly játszadozik szorosan csukott ajka körül. Ez a vendég a *hallgatás*, a *magány* nemtője.

Hallgatni tudni és egyedül lenni tudni! Mennyi elmélyedés, tartalmas gondolat, önellenőrzés szülőanya ez a tudomány! Bizonyára nagy lelki ürességre vall az az irtózás,

mellyel a köznapi lelkek a magányt kerülik. Ezért ölik oly kegyetlenül a drága, becses időt hívságos fecsegéssel, divat-tárgyalással, szomszédragással; azért oly gyötrelmes egy divatos zsúrt végighallgatni, mikor oly szenvedéllyel csépelik az üres szalmát. Ezért mondja La Bruyére: „Minden bajunk onnan származik, hogy nem bírunk egyedül lenni” és ajánlja az olvasást, megmentőnket a fecsegés veszedelmétől.

Az előkelő lélek hajlékából világért el nem maradhat az emberszeretet nyájas, meghitt nemtője sem, hiszen az ő jelenléte egymaga megadja már e ház jellegét.

Ne azt nézd azonban Margitom, mikor valamelyikünk társaságban csillogtatja szellemét, osztja legédesebb mosolyait, szeretettől túlaradó ömlengéseit; az anya heves ölelése és csókja se elégítsen ki; lépdelj elnéző mosollyal a szerelmesek erotikus kitörései előtt, de siess, láss és okulj, hogyan bánik alantasával? Az asszony cselédjével, a mester inasával, a főnök hivatalnokaival? Kik a legnagyobb zsarnokok? Akiknek csak igen csekély hatalom áll rendelkezésükre. Az imént fölszabadult legény durvább az inassal, mint maga a mester, a kishivatalnok gőgösen érezteti picinyke hatalmát a rászoruló közönséggel, a cselédsorból felcserepedett úrnő legtűrhetlenebb zsarnoka régi kasztjának, és a házmester megremegetti néha a méltóságos asszonyt is.

Kedves Margitom, mintha türelmetlen mosolyt látnék finom ajkaid körül! És mintha az a csípős kérdés fenyegetne, hogy ha oly nagyon pontosan föl tudom sorolni az „előkelő lelkek” szertárát, vajon mennyit szereztem jó magam is belőle?

Úgy vagyok veled, lelkem, mint az egyszeri szakácsné, ki a legfinomabb konyharemekkel óhajtaná meglepni szeretett gazdáját, és kamrájában nem talál egyebet sónál, lisztnél és zsírnál. Hiszen ezek a fontos és nélkülözhetetlen dolgok megvannak a mi lelkünkben is, de hol vagyunk még az előkelő lelkület utánozhatatlanul finom remekétől? A mi Urunknak, Jézus Krisztusnak legfeljebb azzal lehetünk kedvére, hogy szemlét tartottunk lelkünk inventáriumán, tudjuk, mi van benne, tudjuk, mi hiányzik, és készek vagyunk az égi javak befogadására.

Az öröm művészete

Van nekünk itt Budapesten egy nagy specialistánk, aki a lelkeket gyógyítja. Nincsen erre diplomája, sem rendelő órája, de azért szegény és gazdag, ha bánata, nehéz szíve van, bekopogtathat hozzá, mindenkinek tud orvosságot.

Egy minden jókkal elhalmozott, minden gondtól, tehertől mentes, tehát annál jobban elsavanyodott kedélyű asszony panaszkodott egyszer előttem az élet keserősége, hiábavalósága felett, melyet ily megviselt idegzettel már alig bír el.

– Tudod mit, lelkem – feleltem neki – eredj el a mi nagy lélekspecialistánkhoz. Öntsd ki előtte panaszod, aztán fogadd be igéit, teljesítsd szóról-szóra, amit mond, meglátod, más szemmel nézed a világot.

Az én jó asszonyom sokat hallott már a modern szentről, bízó lélekkel zarándokolt hát el cellájába, de azonnal sietett is vissza hozzám.

– A te nagy embereddel ugyan megjártam! Elmondom neki sok apró és nagy nyavalyám, elmondom, hogy meguntam életem, hogy beteg a testem és lelkem, megöl az idegesség – és ő azt feleli erre:

– Tudja mit, asszonyom, *örüljön sokat!* Ennél jobb orvosságot nem tudok önnek ajánlani.

– Kacagnom kellett, keservesen kacagnom erre a szóra. Hiszen ki ne örülne, ha van minnek? Azzal hidegen elköszöntem, láthatta arcomon a mélységes csalódást, és bizonyára gondolta magában, ezt sem látom soha többé.

– Pedig fog látni – felelem szigorral – és ha az vagy, akinek hinni szeretnék, megfogadod tanácsát és megtanulod az élet nagy titkát, az *öröm művészetét*.

Lásd édesem, én már régen, serdülő leánykoromban jutottam birtokába a kulcsnak, mely e titkos kincsesládát nyitogatja. Jobban mondva, ezer aprónál-apróbb kulcsocskát gyűjtöttem hosszú évek során!

Mert idő előtt hagytad el a rendelő-szobát, nem vártad be, míg az a nagy lélekismerő kifejti előtted, hogy örülni nem annyit jelent, mint ülni mozdulatlanul, érzéketlen, tompa fásultságban, míg egyszer csak ránk szakad valami nagy kitüntetés, főnyeremény (amitől Isten óvjon), fényes házasság, nagy örökség! Akkor kiörüljük magunkat, fogadjuk és megköszönjük az üdvözléseket, és mire a hiúságunkat, becsvágyunkat bizsergető ingereket megszoktuk, megint csak várunk-várunk néha évtizedekig, várunk méltatlankodva, várunk savanykodva, elégedetlenkedve, várunk néha sírunk széléig, míg a szerencse istenasszonya megint utunkba vetődik.

Ilyen nagy fiókokhoz nekem nincsen kulcsom! Én beérem ezernyi ezer apró kulcsocskámmal, melyek a napnak minden órájában nyitogatnak ki számomra valami kedves, valami rejtett, szelíd bájú örömcskét, amilyent a legtöbb közömbös ember tekintetre sem méltat.

Ha reggel kinyitom a szemem, és tekintetem ráesik a napfényben ragyogó hegyoldalra, mint a pacsirta, Allelujával ébredek. Sietek ki gyönyörködni verandám virágaiban, üdvözölni az éjjel született friss levélkét, fészlő bimbót. Madárkám már reggeliért füttyentget, és mialatt barátságos párbeszéd közben tisztába teszem, ellátom eleséggel, ivóvízzel, fürdővel és egy-egy kis csemegével, a tegnapi asztalához hivatalos szomszéd verebek és a Városmajor arisztokráciája, Stiglicz grófék már a háztető körül keringenek. A veranda párkányán csináltak gyermekeim egy kis bekerített homokfürdőt, oda szórom a kalit homokját, a vályúban maradt szemet és egész napra való gyönyörűség, amint ki- és beszállanak a fürdővendégek.

Ha sok a házidolgom, mily jóleső érzést vált ki a gyors és sikeres munka; ha csendes napra van kilátás, milyen kellemes varrás közben szabadjára hagyni képzeletem gyepelőjét.

Aztán mennyi örömet szerez a természet hűséges imádóinak!

– Hjah, ha én Svájcba mehetnék! – sóhajt föl barátnőm.

– Kedvesem, magam sem igen tapodtam még a Jungfrau szűzi ormát, csak ide járok télen-nyáron, ha tehetem, naplementét csodálni a kis Svábhegy lejtőjéről és mondhatom neked, tökéletesen átértem Roessler Artúr szép szavait: „Álljál bár a határ egy homokbuckáján, vagy a Rigi hófödte csúcsán, egyaránt bámulhatod a Teremtő legcsodásabb színjátékát, amint a hatalmas firmamentum ráborul e szép földre, és a búcsúzó nap ontja tüzes színeit. Kanyargó patakunk odvas fűzfáira éppen oly túlvilági pompával hintik ezüstös fényüket a csillagok ezrei, mint Egyiptom piramisaira és a római Campagnara. Tájék és tájék között nem oly nagy a fokozat, de óriás a különbség néző és néző között. A lelki finomság, mely könnyűszerrel paradicsomot varázsol a pusztába, nem terem minden bokorban!”

Aztán bevallom, kedvesem, hogy a családi kulcsos fogas leggyakrabban koptatott nyitogatója az, mely a kacagás sublódjába illik. Mi gyakran kacagunk, sokat kacagunk, hangosan kacagunk és szívből, gyermeked őszinteséggel kacagunk.

Megindul a görgeteg egy elejtett tréfás célzáson, egy mimikán, gyakran elég egy sikerült műbandzsítás, persze a fiú mesterműve; egy-egy családi szállóigévé jegecedett félreszólás, nyelvicsaklás, hogy anya rácsendítse, gyerek, vendég folytassa, még Márta a székely leány is betóduljon, és hűségesen segítsen a kacajgörgeteget növelni.

– Azt mondod, hogy hígvelejű emberek kacagnak ok nélkül, és hogy nem illik tisztas családanyai méltóságomhoz ilyenekben vezetni?

Hallgasd meg, mit ír Haeckelről egy rajongó bámulója (Dodel Ágost) és ismerd el, ha az Antikrisztus gyanánt rettegett forradalmárnak szabad és dicsőségére válik a gyermekded jókedv, miért legyen kárára az ökörszemnek, kinek a saját piciny, derűs csalítja minden öröme.

„Boldogok azok, kik mint a gyermekek, teljes szívből kacagni tudnak és kacagni akarnak. Mert igazi emberek maradtak, a rettenetesen agyonkultúrált társadalomban a természet gyermekei maradtak, őrizői és ápolói isteni derűnek. A boldogság hordozói ők, a nap fiai ők, telve sugárzó életörömmel, melyet szétárasztanak embertársaikra. Olyanok ők, akik idején csendülnek kacajra, mint a reggeli nap, mely nem felejt el fölkelése óráját.”

Egy másik kis kulcsunk a napi események fűszereihez vezet. Minden, amit a családi asztal megtárgyal, a tréfa módlijában sül meg és humoros lében lesz feladva.

Egy-egy reggel „napiparancsot” eszel ki a tábornok-háziasszony, és a családtagok koruk szerint katonai rangsorban vezényeltetnek tennivalóik színhelyére. A napiparancs már kora reggel a veranda ajtaján lóg; sorba járulnak elébe az álmoszeműek, és ilyen módon beveszik még a kellemetlen tennivalókat is. Példának okáért Márta leányzó mint kutyaosó közlegény szerepel, és még sem ér rá búslakodni alacsony sarzsiján, úgy viharzik körülötte a nevetés tengere, hogy maga is belefül.

Ha a fiú későre felejtette ki magát, reggelre kelve a mama ajtaján van a „Vigyázz”, „Törékeny” száz felkiáltó jellel szemet döfködő hirdetés, melyben az enyhítő körülmények oly ragyogó színekkel festvék, hogy a művészkészű szerző elég merész, meghosszabbított alvási időt is kérni. Hogy a kimaradás szokássá ne fajuljon, hasonló hirdetésben közhírré tétetik, és meg is tartatik, hogy kilenc órán túl pedig vacsora nincs.

A kacagás az egyetlen ragadós betegség, melynek a legtöbb ember szívesen aláveti magát, az egyetlen járvány, mely gyógyít, erősít, fiatalít.

Az én hetvenesztendősi Berta néném versenyt kacag gyermekeivel és unokáival, és ha vasárnaponként kizarándoklunk szerény, falusi hajlékába, egy-egy hétre való jóérzést, lelki ruganyosságot pakol be számunkra. Érdekes vendége e vasárnapoknak egy nagy úr, terhes méltóságában megközelíthetetlen autokrata, kinek komor, gondterhes tekintetében annyi a fáradság, a protekciókkal agyonhajszolt ember kínos fásultsága.

Talán ezért ragaszkodik oly görcsösen vasárnapjaihoz, és ha teheti, künn tölti el az alacsony, falusi házban. Megfürdik a kacagás hullámaiban, átadja magát teljesen a gondtalan, vidám, gyermeki csapongó jókedvnek, és új energiákkal gyarapodva tér vissza ragyogó jármába.

E vasárnapok a jókedv akadémiai! Pedig mennyi bánat, gond és pótolhatatlan veszteség szántotta már föl mindnyájunk lelkét. Hordjuk némán keresztünket, nem súlyosbítjuk se a magunk, se egymás terhét panaszainkkal, legfőljebb ha négyszemközt kiöntjük Berta néni nagylelkű szívébe, aztán – vissza a nappaliba, hangzik a zongora, csapong a dal, táncra perdülnek a kicsinyek, egy-egy tréfás rakéta nyomán falrengető kacaj hullámszik ki a konyháig, és akik vezetnek, az ősz anya és nagy fia!

Azt mondd, angyalom, hogy szerinted csak a lapos lelkek, mindennel beérő, nem eléggé differenciálódott egyéniségek, kik még nem merültek elég mélyen az élet mélységeibe, kiknek a vegetatív örömkön kívül nincs egyéb ambíciójuk, csak azok bírnak így felszínen úszni! Hogy örökös elégedettségük olyan kiállhatatlanul émelygős előtted, mint az édes gyökér és medvecukor. Hogy mi, az elégedettség utazói, a jókedv hírnökei, az öröm apostolai nagy gyermekek maradtunk, beérjük törökmézzel és krumplicukorral, és nem ismerjük Gerbeaud remekeit?

Jól van, elfogadom! Nagyon jól érzem magam, és szerényen meghúzódok a többi nagy gyermek társaságában. Hamarjában hadd mutassam be neked Lessing urat, akinek epés elégedetlensége a nagy bölcsész, Mendelssohn Mózással folytatott gyakori eszmecsere hatása alatt antik példákra valló eszményi életfölfogásnak ad helyet. Azt írja egyik levelében: „Elvem elégedetten élni, ha még oly kevés okom is van rá... Bizony elég nehéz mesterség magamat boldognak tartani, de hol van az a boldogság, melynek egyéb alapja volna a *magunk szuggesztíójánál?!*”

Talán Goethe urat is ismerted, aki így ír Herdernek: „Ha továbbra is szeretsz, néhány jó emberem barátságát eztán is bírom, Krisztina hú marad, a fiam él, és a nagy kemencém jól fűlik, – nincs egyéb kívánságom e földön.”

A modern asszony vallásossága

Kedves Annusom! Nehéz beteg lehet Magyarország asszonyi társadalma, hogy sorban jelennek meg róla az orvosi diagnózisok. Nagy az úrhatnámossága, a fényűzése, a szereplési viselkedése, a mindenütt jelenvalósága! Napról-napra nő az asszony ruhaszámlája és frizurája, tetejébe a kalapja. Az új műremeket föl kell vonultatni a Kossuth Lajos utcán, a Stefánia úton, kell a szép kalaphoz világos pasztellszínekben szőtt, puhán omló tavaszi ruha, alája zizegő selyemszoknya, 100 koronás topánka, és mit tudom én, mi minden. Mert mindnyájan elsők vagyunk, rangbéliek, nincs már Nagy-Magyarországon szegény ember.

Ez nem mehet így tovább. Előbb-utóbb összeomlik a magyar középosztály, és elfoglalja helyét idegen bevándorlók kétes erkölcsű, tolakodóan feltörtető sáskahada.

Már-már magam is kétségbeestem a magyar asszony hanyatlásán, de hála Istennek, idejében fölfedeztem egy szanatóriumot, a fényűző életűek, nagyralátók, rangkóróságban, lelketlen életben szenvedők szanatóriumát. Hívják pedig e szanatóriumot lelki gyakorlatnak, igazgató-főorvosát: Prohászka Ottokár püspöknek.

Te most fölszisszensz, Annusom! Buzgó református lelked nyájas szavaim mögött látni véli a lólábat. Ida bigott lett; unalmas, szemforgató, olvasót morzsoló, apatikusan imádkozó néniké lett, és most nekem esik, téríteni akar!

Hallgasd meg egy modern asszony hitvallomását, és ítéld az általa javasolt orvosságról.

Én nem írok receptet, ahhoz nincs diplomám, én egyszerűen leírom azokat, amiket átéltem e szanatóriumban; amiket szemem látott, fülem hallott, amik lelkemen áthullámozgottak, és beszámolok neked ama fényes értékekről, melyeket elraktároztam magamnak a jövőre! – – –

Az üllői úti Örökimádás-templom Reparatrix-kolostorába tétovázva csönget be egy asszony. Nehezen szánta rá magát, hogy négy napra kiszakadjon szokott légköréből, háztartási gondjaiból, hogy kis lányát csak az alkonyi órákban lássa viszont. Elmarad sok minden házidolog, szaporodik a stoppolni való, aztán mivel őli az időt egész nap, ki győz annyi szentbeszédet hallgatni, ha még oly aranyszájú szónok ajkáról is csörgedezik –, de aztán engedett egy okos barátnője szelíd erőszakának, és ráadta a fejét.

Mikor pedig ez a modern asszony valamit elkezd, azt meg is csinálja rendszeresen; ha elindult, nem néz se jobbra, se balra, de megy a maga útján kitartóan előre.

Ment, ment! Legelőször is amatőr szeme lakott jól; élvezte az elébe siető fehér apáca festői megjelenését, kinek fejétől sarkáig hullámozgott a puha redőkben aláomló, égszínkék kasmírlepel. Átszellemült arcán az az édes mosoly, mely az ilyen tiszta lelkek kifejezése, ajkán idegenszerűen cseng a magyar szó, de azért beszél-beszél, töri buzgón új hazája nyelvét. Mert franciák a testvérek, bár anyaintézetük Rómában székel. És megy a modern asszony, és sok-sok társra lel a kis kápolnában; fiatal lányok, asszonyoktól kezdve egész a matróna korig, grófnőtől a kenyeret kereső, küzdő nőig minden korú és rendű nő térdel ott, és lesi áhítattal a lelket hirdető szentbeszédet.

Prohászka püspök lelket, öntudatos, gondolkodó lelket sürget. És nyolc fölségesen szép beszédben gyúrja, alakítja, tördeli, olvasztja hallgatói lelkét, teszi meleggé, formálja széppé és rámutat az isteni mintaképre, Krisztusra.

„Mérjétek bajaitok, szenvedésteK Krisztus kínszenvedéseihöz, és akkor látjátok, hogy mily kicsinyek vagytok, hogy fontoskodtok minden apró kellemetlenségtekben.”

Aztán lángoló, apokaliptikus szavakkal beszél Istenről. Nem arról a jóságos képű öreg emberről, akit a naiv néplélek képzel el magának, de a mérhetetlen, az örökkévaló lényről, akit csak akkor képzelhetünk el valamelyest, ha a tőle való lelket, az erkölcsi érzéket milliárdokkal hatványozzuk. És mikor így szárnyalnak szavai, és szinte viszik őt magát is ég

felé, és mi lélegzetet veszítve, nyitott ajakkal, könnyben úszó szemmel, magunkon kívül hallgatjuk, akkor ő is mintha megrettenne e látomástól, elhallgat. Majd csendesen suttogva idézi Krisztus urunk igéit: „Legyetek tökéletesek, mint a Ti mennyei Atyátok tökéletes.” És megmagyarázza e súlyos szavakat szelíd szóval, fölemeli a megriadt, elcsüggedt asszonyi lelkeket, és megmutatja nekik az utat, mely a tökéletesedés felé halad.

Ha ilyen perspektívát nyitnak elénk, ugyan Annusom, hol az a nagy karimájú kalap, habverő üst, szakajtó, vagy akár tyúkborító formájú, mely kísértésbe hozna bennünket?

Ímígyen gondolkozott a modern asszony a beszéd végével, mikor a társalgóteremben üldögélt hangtalanul többszázad magával.

Igen, hangtalanul! Négy napon át volt együtt az asszonyhad, és egy-két diszkrétén suttogott útbaigazítás híján szóra nem nyílt szájuk. Egy része jegyzeteket csinált a hallottakról, más része olvasott az asztalokon fölhalmozott alkalomszerű könyvekből, a Márta-fajták nem tagadhatván meg magukat, munkát kértek a főnöknőtől, és buzgón varrták a templomi fehérműt.

És hallgatnak, makacsul, szenvedélyesen, hihetetlen módon hallgatnak! Csak a szemük beszél. Az is befelé! A lelkét mustrálja, azt a drága edényt, mely minden becses javunk foglalója. Látom az arcokon, hogy a hivatalos vizsgálat nagyon hanyag ügyvezetést konstatált. Egyik fölületes, gondtalan napjaiban csaknem elfeledte kincsét és most szégyenli, mily porlepett, piszkos a drága edény; másiknál a hiúság penésze, a hazugság méregcseppjei tették élvezhetetlenné az égi tartalmat. Láttam gőgös arcot pirulni, mikor lelkében csak kiszáradt, összeaszott csonkját találta emberszeretnek, melegségnek, résztvevésnek. Láttam babaarcot, mely eddig bálványimádó volt, szabónak, illatszerésznek áldozott, odavitte családjá egzisztenciáját, gyermekei jövőendő boldogságát, a maga morálisát – és most tudatára ébredt a szörnyű valónak! Hogy vonaglott az a babaarc! A gondolkozás redőitől érintetlen, puha vonásai hogy torzulnak, mily nehezen törnek bele a lelki munka jármába; egy-egy ily pillanatban Dorian Gray arcképét lestem meg.

Ebédre csengetnek. Szótlatlanul lépdelünk le a nagy ebédlőbe, szótlatlanul költjük el ízletes ebédünket, és szótlatlanul vonulunk fel, tovább elmélkedni, tovább jegyezni, tovább varrni.

De már itt megtörik a modern asszony hősiessége! Ha ő vissza nem vonulhat csak egy félórára, ha ő le nem pihenhet egy kicsinyég, akkor nem tudom én mi lesz, de baj lesz, ásítózás lesz, figyelmetlenség lesz, Uram bocsá', még elszundítás is lehet belőle a kápolna szentelt padsorában.

Megkönyörül rajta az igazi franciás finomságú főnöknő, és ad neki egy kis cellát, Szent Margitról elnevezettet, hogy odavigye gyarló, gyöngye emberi mivoltát.

Ó, te kedves néma cellám! Te Szűz Szent Margit szobácskája, hol oly feledhetetlen órákat töltöttem, megint csak hallgatva, de annál inkább magamba szállva! Azt hiszem, most már csakugyan megtaláltam nyitját annak, miért nem él az asszonyok zöme öntudatos lelki életet. Mert sokat beszélünk! Mert mindig beszélünk! Mert nálunk nem az eszme kifejezése a cél, de a hang, a szó, a szájunk jártatása. Akinek a szája sokat beszél, annak a lelke nem jut szóhoz, annak a lelke lassan elszokik a beszédétől, megnémul. De ha hallgatunk, ha kitartóan hallgatunk, akkor ő szólal meg; ha ügyelünk rá, fölbátorodik; ha szótfogadunk neki, akkor ő veszi át a vezetést, és ó, testvéreim, mily nagy dolog az, ha lélek szól minden szavunkból, minden cselekedetünkben.

Apostoli lelkű püspökünk oly találóan világította meg ezt az állapotot. A mi bensőnk földszintjén kisebb-nagyobb lakásban elhelyezkedve élnek hangulataink, hajlamaink, szenvedélyeink; az első emeleten székel az előkelő úr, a szabad akarat. Földszinti lakóink lármás, veszekedő, tolakodó népség, sok bajunk van velük, majd egyik, majd másik igyekszik fölülkerekedni. Ma az ingerültség kerít hatalmába és kényszerít, hogy az ő vörös ablakán keresztül lássuk a világot; holnap a levertség, az életunalom von ólomszürke falai közé; holnapután talán valamely szenvedély tör reánk, és fölkorbácsolja egész valónkat. Ilyenkor

hiába hívjuk segítségül az emeleti lakót; a szabad akarat jól tudja, ha már benne vagyunk a csávában, ha fejünk fölött összecsapnak a hullámok, ő sem tud segíteni. Neki kell átadnunk a hatalmat; ne a gyöngye test, e tétova háziúr viselje gondját a háznak, de uralkodják az akarat. Uralkodják bölcs módjára; nem parancsoló, de nevelő, nem zsarnok, de diplomata módjára. Imponáljon nekik, hogy erősebbnek, többnek érezzék maguknál, hogy meg se igen kísértsék vele szembeszállani, hogy ne jöjjenek tudatára erejüknek.

Egek Ura, hogy elmerültem lelkemben! Közeledik a négy óra, sietek le társnőim közé, bevonulunk kápolnánkba, megjelenik gyors, ideges lépteivel püspöki tanítónk, és kezdődik a délutáni lecke. Összevontan elismétli a délelőtti tanultakat, fejleszt tovább, figyelmeztet, int, kér, akar, sürget, követel több jót, több melegséget, több szeretetet, több fegyelmezést, egyszóval több lelket. És a lélek fölujjong! Az elhallgattatott, némaságra kárhoztatott, százszor eltaposott égi palánta levegőhöz, naphoz jut, szétterül, bimbózik, feslik... és e négy nap csöndjében, éltető levegőjében kivirul, terebélyes fává nő a mustármag; elnyomja, árnyékba borítja a dudvát, a lelki gyomot. Elérkezik az utolsó reggel. Fájdó szívvel, édes-bús érzéssel gyűlünk össze utoljára kedves kápolnánkban; utoljára lép elénk tanító atyánk, hogy végső beszédében útravalót adjon, azután szentmise, azután áldozás és vége.

*

Négy napon át ült mellettem a kápolnában, ebédlőben két szép fiatal asszony. Néma főhajtéssal köszöntöttük eddig egymást, de nem szóltunk egy szót sem. Nem értünk rá, nem éltünk egyébként, csak lelkünknek, valahogy úgy éreztük, hogy nem lehet, nem lehet! De mikor most vége mindennek, mikor megyünk kifelé a folyosón, most meg úgy érezzük, hogy nem lehet így széjjelválnunk. Hiszen mi testvérek lettünk, mi szeretjük egymást, lelkünk együtt olvadt meg a hit szent tüzeiben, egy apostolnak a tanítványai vagyunk – és egymás keblére borul a három asszony:

– Mi nem ismerjük egymást, nevét sem tudjuk egymásnak, de együtt éreztünk a feledhetetlen négy napon át. Adja az Isten, hogy jövőre megint együtt lehessünk, és élvezhessük azt a fölséges jótéteményt, mely e szent ember szavaiból felénk árad.

Aztán elbúcsúznak a jóságos nővérektől; ők benn maradnak, mi pedig kilépünk a zajgó életbe, és megyünk, megyünk, és most már beszélünk.

Riedl Frigyes Arany Jánosról szóló gyönyörű tanulmányában előljáró beszéd gyanánt ezt mondja: „Arany János költészete egész világ, melynek megvan a maga emberfaja, a maga növényzete és állatvilága, szóval sajátos természete és éghajlata.” Ahogy ez a három asszony együtt ment és beszélt, Riedl mondása jutott eszembe. Ők is egy külön világból valók, melynek megvan a maga nyelve, a maga gondolatvilága, sajátos természete és éghajlata. Az ő nyelvük, meggazdagodva a négy napon át hallott felsőbbrendű pazar szókincsből, levetette köznapi, felületes zsargonját, és kezdett finoman disztिंगválni, szabatosan körülírni, a dolgok mélyére hatolni. Gondolatvilágukat a maguk fegyelmezése és gyermekeik nevelése dominálta. Mindegyik hozott ki magával abból, mely, minél pazarabbul osztogatják és minél mohóbban kapkodják, annál több lesz; mindegyiknek lelke tele nemes szándékkal, bizalommal, hittel a jó, a jobb iránt és mindegyik előhozakodott azzal, ami őt legjobban megragadta, amit a maga sajátos körülményeiben leginkább fölhasználhat.

Valóságos cserekereskedést folytat most e három naivan lelkes asszony Budapest zajgó utcáin. Kicserélik értékeiket, megtárgyalják gyermekeiket, egymásnak kérdést adnak fel:

– Ebben és ebben az esetben hogyan oldanád meg ezt és ezt a kényes nevelési problémát?

Úgy, hogy mire a három vándor besétál a Vigadóig, mindhárom egyéniség kialakul egymás szemében. Kettő közülök puha, gyöngéd, csupa vidámság, szeretet, a harmadik keményebb anyagból gyűrött; erélyes, okos, fegyelmezett. Nem csoda, ifjú korában jutott özvegységre, a sors edzette meg.

Aztán egy kapu alatt amúgy iskolás leányok módjára szívvel-lélekkel összecsókolódtak, nem hívták meg egymást zsúrjaikra, mert hiszen nem is tartanak; nem jutott eszükbe egymás rangját, összeköttetéseit firtatni, nem látták meg egymáson a ruhát, kalapot, felöltőt, de meglátták és megszerették egymás lelkét!

Azzal elváltak. Ment mindegyik a maga útjára, és hiszik és remélik, hogy egy év múltán újra összevezérli őket Istenük abba a kis kápolnába, hol lelkük újjászületett.

Engedd meg, Annusom, hogy levelem egy száraz statisztikával végezzem. Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök az idei tavasszal, mint már sok éven át, hazánkban nyolc városában hirdette az Urat. E nyolc városban tizenhárom lelkigyakorlaton körülbelül száz beszédet mondott. Budapesten a belvárosi plébánia templomban öt estén át tartott konferenciát kizárólag férfiak számára. Egyik este véletlenül benyitottam. Zsúfolásig tele volt a legintelligensebb férfiközönséggel; láttam ott egyetemi és középiskolai tanárt, miniszteri tanácsost és fogalmazót, katonatisztet, fiatalembert és öreg urat és láttam hajóslegényt és rendőrt is. És aki az elsőre rászánta magát, az nem bírta a többiről elmaradni.

Egy tanárismerősöm, nagyműveltségű szabadgondolkodó, bosszús tréfával évődött velem, ki a tudomány fáklyáját letettem, hogy a hit szövetnekével keressem a boldogság útját.

– Hiába, nem való tudomány az asszonynak!

Maga sokat tanult, egész életén át olvasott, és mégis árulója lesz annak az ügynek, amelynek legszebb óráit köszönheti. Minek magának a vallásosság, minek magának a mankó? Ha fel bírta építeni önerejéből a morálját, minek akarja ócska, korhadt építőanyaggal megtámogatni?

Én hagytam beszélni emberemet, és mentem a magam útján. Ez szeget ütött a fejébe; rajtam látta diadalát a katolikus reneszánsznak, mely hazánkban Prohászka püspök nevéhez fűződik – és elment meghallgatni a nagy szónokot.

Csodálatos lágyan megilletődve tért haza, hol feleségével együtt izgatottan lestük a hatást.

– Hát jó a vallásosság, hát szükséges valami, megnyugtató valami a vallásosság. – Csak ennyit mondott, nem többet.

– Elmegy-e holnap is? – kockáztattam meg a kérdést.

Csodálkozva nézett rám.

Elment másnap, el harmadnap, el mind az öt nap. És programjába fölvette a vasárnapi templomot, mert jól lehet ott elmélkedni, és nem tudom én, nem sompolyog-e az én szabadgondolkodóm egyszer valamikor titokban, alázatosan a püspök ajtaja elé, lelke kétségeit kitárni; e zavarosan hullámozó szennyes áradatot lehiggasztatni egy apostol pünkösdi tűzű szózata által. Mert zarándokoltak már ő hozzá sokan! Nemcsak hamar lelkesedő, könnyű fajsúlyú asszonyi szívek, de mennek férfiak, tudósok és írók, komor, megátalkodott lelkek, mikor egy-egy nagy csapás kivetette sarkaiból világukat és se Schopenhauer se Haeckel, se Spencer, se Nietzsche nem adtak új építőanyagot.

De hadd folytassam száraz statisztikámat.

Prohászka püspök tartott 450 nőnek lelkigyakorlatot a budapesti Margit-kolostorban tíz beszéddel, és tartotta a másodikat 300 asszonynak a Reparatrix-zárdában nyolc beszéddel. Gyóntatott e beszédek közeiben reggel 6 órától este 7 óráig; foglalkozott, szeretetteljes, béketűrő, atyai gonddal foglalkozott a kis és nagy lelkekkel. Meghallgatta a gyermekleány akadozó, önmagát nem ismerő, együgyű szavait, meghallgatta az életet ismerő asszonyszív magavádolását, szenvedélyes bűnbánatát, és nem unta az egyszerű öreg nő kicsinyes, szűk lelki világának színtelen megnyilatkozását.

Egy buzgó lutheránus asszonynak beszéltem én ezekről. Azt felelte rá:

– Hány éves a püspök? Mert kár az ilyen embernek megöregedni, elmúlni.

Apostolainak hosszú életet ad az Úr!

A kenyérkeresés egyik új művészetéről

Mikor úgy tanév végével elszoruló szívvel látjuk a sok szárnyra kelő fiatal leányt, amint vidám bizakodással hordja tarsolyában a drágán megszerzett papirost és kezdi a kérelmezést, a kilincselést, a kijárást, a protekcióhajhászást és napról-napra csüggedtebben repdes, napról-napra fogyó bizalommal tekint papirosára, napról-napra alább ereszti igényei zászlóját és végre beéri oly állással, ami se egészségének, se hajlamainak, se egész női mivoltának nem felel meg – mindig oda szeretnék kiáltani szegény csüggedt gyermekeknek:

– Hát még mindig nem okultatok testvéreitek sorsán, még mindig az agyontaposott, végleg letarolt utakon tolongtok? Nem akarjátok észrevenni, hogy iskolán, hivatalon, üzleti könyvek és postarekeszeken túl is van kenyér? Egészségesebb, puhább, nektek valóbb kenyér?! Olyan kenyér, amelyet csupa gyönyörűség között szerezhettek meg, amely biztosítja a jelen megélhetést, a jövő kis tőkegyűjtést, nem zár be levegőtlen irodába, nem dob oda lelketlen főnökök, arcátlan hivatalnoktársak kényének, de Isten szabad ege alatt anyagi tőkén kívül egészségbeli gazdagodást is jelent.

Baromfitenyésztés, kertészet és méhészet az a felfedezettlen kincsesbánya, amelyből úri leányaink ezrei aknázhatnak milliőkat.

Valóban érthetetlen a mai értelmiség gondolatmenete, (dehogy menete, bukdácsolása!) Odáig eljutottunk, hogy a leányt elő kell készíteni az életre, kenyérre kell a leányt nevelni – de ott aztán megáll a gondolatmotor, leteszi utasát, és a szegény ösztönszerűleg oda száll át, ahová a legtöbben rohannak. Persze hogy tele minden zug, el se bír jól helyezkedni, és levegő, terjeszkedés, kilátás nélkül teszi meg a hosszú életutat!

A mi szép hazánkban, az őstermelés Kánaánjában, hány nőnek kínálkozik kedves, gyönyörűséges munkatér! Nem is kell hozzá négy-nyolc év, mint a tanítónői pályához. Ott van a kassai gazdasági iskola, a budapesti Amizoni-intézet és a fővárosi zuglói gazdasági iskola 3–3 éves tanfolyam, vagy ott a gellérthegyi, kecskeméti kertészeti iskola, tetejébe gyakorlati kurzusai a gödöllői állami baromfitenyésztő és méhészeti telepnek. Aztán ha elvégezték, aki a maga lábán akar járni, bérel pár holdnyi földet a város vagy falu végén, és ha van annyi tőkécskéje, mely elég az első beruházásra és az első évi megélhetésre, akkor megalapozta jövőjét.

Aki ellenben állást keres, annak sincs nehezebb gondja. Nagyobb gazdaságok és kertészetek szívesen alkalmaznak női kertészt és belső gazdaság vezetőt. A mindjobban szaporodó szanatóriumokban a betegek szórakoztatására mindenfelé virágkertészkedést üznek és a beteg idegzetű nők mellé előszeretettel alkalmaznak művelt kertésznőket. Az állami javítóintézetek kertészkedésre nevelik a védeniceiket, mennyi alkalom vár a képzett gazdasági tanítónőkre! Hát a vándor háztartási, gazdasági tanfolyamok, amelyeket a belterjesebb gazdálkodás meghonosítására szervezett a kormány? Ezek mind várva várják a gazdaságilag alaposan képzett női munkaerőket.

Itt fekszik előttem egész serege a német, angol és amerikai baromfitenyésztő lapoknak. És pirulva olvasom, hogy ma már az annami, kochinchinai és kambodzsai bennszülöttek is mesterséges keltető géppel dolgoznak.

Vajon közülünk hányan láttak már ilyen ládácskát, amelynek oldalán spiritus vagy petróleumlámpa vezet be a szükséges meleget, amely önmaga szellőzteti levegőjét, szabályozza hőfokát, és keltet akár 600 csirkét is egyszerre. Vajon hányan láttunk már hordozható baromfiházikót, amelyet gyümölcsösbe, learatott szántóföldre, szérűskertbe visznek vagy vontatnak nyaralónak, hogy a baromfi kedve szerint kifutkározza magát, és ingyen eleséggel könnyítsen a gazdája terhén.

Lám a sokkal kedvezőtlenebb talajú és éghajlatú Németországban, amelynek belterjes gazdálkodása olyan drágává tett minden talpalatnyi földet, micsoda sikereket mutatnak fel egyes asszonyok, amikor pár holdnyi földcskéjükön laknak is, kertészkednek is, gyümölcsöst, málnást ültetnek és annak árnyában baromfit nevelnek.

Egy német szaklapban, a „Nutzgeflügelzucht”-ban olvasom, hogy magános nőnek, a nem gazdálkodónak, a pénzért eleségvevőnek, legmegfelelőbb a keltetés. Tehát nem nevelés, hizlalás, de hogy minél több tojást és kis csirkét produkáljon. Szinte szédületes eredményeket mutatnak föl a felsorolt esetek.

Egy hölgy például 6 tyúkkal és egy kakassal kezdte meg munkáját. Ezek ivadékaiból egy év alatt 200 csirkét nevelt föl. Ötven fiatal tenyészjércét megtartott, a többinek árából kitellett a majorság egész évi élelmezése. A második évben szorgalmas tojói és hozzávásárolt tojásai után keltőgépei segítségével (a keltetőgép mindig segítségszámba megy, nem helyettesítheti sohasem egészen a jó kotlót) 1400 fiatal csirkéje lett. Mivel Németországban a szépen fejlett, jó fajú jérce darabja 3–4 márka (persze békeidőben), és asszonyunk az 1400 darabból csak 100 darabot tartott meg, íme második évi bevétele már 5000 márka körül volt, pár év alatt pedig évi 10.000 márka tiszta nyereséggel dicsekedhetett.

Es mit adott ezért cserébe?

A legkedvesebb, legszórakoztatóbb, legkevésbé fárasztó munkát! Amerikában, a baromfitenyésztés Eldorádójában, amelynek farmerjei e címen milliárdokat zsebelnek, ahol több százezer családot tart el a baromfiudvar, a sok százra menő baromfiújság: a „Poultry World”, a „Poultry Keepers Journal” stb. csaknem minden számában ott díszleg kecsgetőnek két amatőr fénykép. Egyikben fehér kötényben sűrög-forog a hölgy pihés kedvencei között, vagy kezeli aggódó gonddal a keltető gépet, míg a háttérben 1–2 cselédasszonya meszeli az ólakat, kézi ekével szántja az udvart, (hogy szellőzzön a föld, könnyebben kaparhasson a csirke, meg többet is találjon) vizsgálja sorra a tojó csapdákból menekülni akaró, türelmetlenül kodácsoló tyúkok lábgyűrűjét, hogy asszonya a tyúkászati kettős könyvvitel illő rovatába bejegyezhesse, melyik tyúk mikor tette kötelességét, mely tojás mikor és kitől látott napvilágot. A másik képen ugyanaz a hölgy pompás estélyi öltözékben, ragyogó ékszerrel mutatja be magát: Íme, micsoda jó módba juttattak engem kedves tyúkjaim!

Vagy elmondjam esetét annak az úri asszonynak, aki két piciny gyermekével minden támasz nélkül maradt vissza a világban? Volt 12 hold földje a város végén, és pár ezer koronája. A pénzből szerény házikót emeltetett a telek lábjaiba, gyümölcsfát és bokrot vásárolt, szakképzett kertészt szerződtetett, baromfitenyésztő kellékeket szerzett be, aztán maga beállott kertészbojtárnak és tyúkásznak, és hajnaltól napestig görnyedt a soha nem gyakorolt nehéz munkában.

Az első év persze nem hozott egy fillérnyi jövedelmet sem, hiszen keserves tanpénzt kell fizetni minden kezdőnek. De asszonyunk nem csüggedett, bízva bízott a tisztas munká el nem maradható eredményében; aztán kezdett teremni ribizli, málna és eper, a konyhavetemény is piacra került, szépen szaporodott a baromfiállomány; minden kerti dudva, gyom és felmagzott növény segített nevelni a csirkéket, úgy hogy pár év alatt saját vallomása szerint a kertészete 6000, a baromfitelepe 2000 márka tiszta jövedelmet hozott.

Felnevelhette, egyetemen taníthatta gyermekeit, és a város, melyben lakik, minden percben kész átvenni szép összeg fejében telepét tanintézet céljaira, ha már fáradtnak érzi magát.

Ahogy lapozom kedvtelve az angol folyóiratokat, és csodálkozva látom, magában Angliában mennyi rengeteg kertészeti- és baromfi-kiállítás zajlik le évente, hogy a lap felét betölti a díjazottak felsorolása és jövőre kiállítások felhívásai, megütődve látom, hogy minden tyúkfajtának, minden kacsá és liba, szóval minden tollas háziállatnak megvan a saját külön – klubja!

– Vigyázz magadra, úgy ne járj, mint néhai jó Kertbeny Károly, aki Arany Toldy estéjét úgy fordította, hogy „Soirée bei Franz Toldy” – mormogok magamban. – Lehetetlen, bár ha a klubok termőföldjén is, hogy külön klubba tömörüljenek a sárga Orpingtonok, fekete Langshanok, Dorkingok, harcos Banthamok, bóbitás Henderék, szürke Plymouth-ok. De akárhogy forgatom potrohos Dictionary-met, a klub százféle vonatkozásában is társulást, társaságot jelent, és íme, fel is van sorolva az Orpington, Langshan stb. klub elnöke, titkára stb., akik persze nem a Chantecler kollégái, de tisztos angol vidéki bőrkabátosok vagy ladyk. (Amint hirdetésükben is az állást keresők és kínálók is mind getleman-t és lady-t emlegetnek, aki ellássa a majorságot és tud bánni a keltető géppel).

Büszkélkedve hirdeti az aransárga Orpington-fajta megteremtőjének fia, Mr. William H. Cook, hogy új Orpington-farmja hatvan holdnyi területén 20.000 darab faj-baromfit fog évente piacra vetni, de ugyancsak lepipálja egy amerikai tojásgyáros, mert ő meg 10.000 baromfija után egy millió tojást termel évente. És pedig szakasztott olyan módon, mint a modern tejgyárosok, akik benépesítik friss borjas tehennel egy szép napon istállójukat, honnan a boldogtalan állat ki sem teszi lábát, míg a tejapadás kezdetén vágóhídra nem vezetik. Így a milliós tojástermelő is szobafogságban tartja ezernyi tyúkját tíz hónapon át, miután előbb két hónapig alaposan kivakációt tarta a szabad mezőn.

De hagyjuk emez amerikai arányokat, végezzük inkább aranszínű szép Orpingtonunk létrehozójának bölcs tanácsaival, amelyekben le van szűrődve a józan, praktikus, előrelátó, céltudatos angol minden élettapasztalata. A tyúkászati nyolc parancsolat szerinte ekképpen szól:

1. Sikered vagy bukásod attól függ, milyen kedvvel jársz munkád után. Nem üldözhet soha a balsiker, ha fáradhatatlan odaadással végzed tyúkászati kötelességeid.
2. Baromfid akkor lesz ment a rá nézve végzetes bélbajoktól, ha nem sajnálsz tőle az aludt tejet vagy írórt.
3. Gondold meg, ha szemetet vetsz, ocsút aratsz. Ha silány állatot veszel, ne remélj tőle kielégítő eredményt. A jó fajtát éppen olyan könnyen felnevelheted, mint a silányt, elesége nem kerül többbe, gyakran kevesebbe.
4. Ne feledd, hogy ha zárt helyen egészségben akarod tartani baromfiadat, gondoskodnod kell naponta zöld eleségről.
5. Ha azt akarod, hogy baromfiudvarod megkeresse számodra a kenyeret, ne sajnáld tőle a jó fajtát, jó keltető gépet, jó felszerelést, jó bánásmódot és a legjobb eledelt.
6. Az egész világ szakértői azt vallják, hogy ha téli tojásra számíatsz, ne várd azt két évnél idősebb tyúkoktól.
7. Szárnyasaidtól ne sajnáld a szabad természetet! Juttas nekik tágas helyet, bőséges zöltséget, szabad futkározást, jól szellőzött házacskát, sok levegőt, de semmi légvonatot.
8. Ne várj tojást a tyúkoktól, ha csak annyi eleséget adsz nekik, hogy éhen ne haljanak. Jól táplált, jól gondozott tyúk ellenben olyan tőke, amely busás kamatot... tojik!

Erzsikénk antimelankolikus

Az „Élet” valamely őszi számában Prohászka Ottokár püspök tollából egy cikk jelent meg „Homo melancholikus” cím alatt. Elmondja benne az ő súlyos, tömör szavajárásában, magasan szárnyaló gondolatmenetében, hogy őszi hangulat fogja le a természetet és embert egyaránt. Jól van ez így a természetben, de nem jól az emberben, mert az ő őszi hangulata nem három hónapos, nem is hároméves, hanem „végtelenbe elnyúló unalom”, kedvetlenség és reménytelenség! Aztán megállapítja, hogy a modern ember melancholiája, ez a nirvánás hangulat nem egyéb, mint betegség. Nem tüdővész, nem agylágyulás, hanem eszményvész és akaratsorvadás. Ebből ki kell gyógyulnunk. Kigyógyít pedig a tett, az életenergia akcióba hozatala.

Meg kell látnunk, föl kell fedeznünk az élet értékeit, a valódi értékeket, melyek függetlenek az élet gondja-bajától, célt kell kitűznünk magunk elé, föl kell ismernünk kötelességeinket, eleget kell tennünk földadatainknak és akarnunk kell a nemesebb, értékesebb életet.

Amint olvasom, ismételten átolvasom e nehéz, filozofikus sorokat és szokásom szerint megceruzázom a láncszemeket, az egyes akkordokat, – fölhangzik előttem egy magasztos, diadalmas téma, a lelki kultúra vezérmotívuma.

Ez a fejlett lelki kultúra termi meg a kor legszebb virágát, az igazi modern asszonyt, aki egyesít magában okos házi erényeket intenzív műveltséggel; odaadó anya és feleség igyekszik lenni, de nem feledi el szociális kötelességeit (nem rout-ot vagy bensőséges pletykadélutánokat értek rajta) és minden földön járó dolgát, ha pontosan elvégzi, nem téveszti soha szem elől végcélját, hanem az őt és házatáját körülengő mély és igaz vallásosság atmoszférájában munkálkodik a szebb és nemesebb élet kialakításán.

Úgy tekintem az író-püspök gyönyörű intelmeit, mint a zeneakadémiai tanuló Beethoven egy-egy fonséges témáját. Olyat úgy sem bírok teremteni, engedtesék meg nekem, hogy lehúzzam földhöz szokott, szemjárásunk elébe és variációmmal körülfüzerezem!...

*

Ismerek egy jólelkű, önfeláldozó, fáradhatatlan asszonyt, aki éjt-napot szentel családjának; értük dolgozza magát rogyásig, neveli beléjük az igényeket, óvja fűjő széltől, görbe szemtől gyermekeit és soha nincs egy nyugodt perce! Mikor egészségesek, azon remeg, mi lesz, ha betegség jő; mikor zavartalan, sikerekben gazdag, jólétben áradó esztendő derül rájuk, előre látja az utána jövő hét szűk esztendőt. Ha pedig csakugyan itt a baj, akkor... akkor teljesen kizökken a kerékvágásból, teljesen elveszti lelke egyensúlyát, és addig gyötri magát túlzott virrasztással, aggodalmas sötét képeivel a jövőnek, míg maga is betege mellé roskad.

Hányszor szeretném neki megmondani: „Ne tedd föl mindenedet egy kártyára! Szerezz oly értékeket, melyek függetlenek környezetedtől! Ne csak a magad kertjét öntözd és gyomláld ily túlzó gonddal, de lásd, hány parcellába kellene segítő kéz. Ültess itt is, ott is, és ha a magad vetésébe bele is üt néha a rozsdá, el is ver egyet-mást a jégeső, még mindig gyönyörködhetsz többi munkád sikerében.”

Aztán ismerek egy másik típust. Jóságos Teremtőnk, mikor megformálta, nem használta fel valamennyi hozzávalóját; félretolta egészen a szépség alabástromtégelyét, kissé keveset talált venni az arányos testalkat sűrűn használt vödörből – talán el is nézett valamerre –, de tény az, hogy rövid, görbe háttal, bicegő lábbal és rettenetes nagy orral került a világba szegény barátnőm. Azaz dehogy is szegény! Nincs nálánál vidorabb, elégedettebb, ragyogóbb teremtése az Istennek, nincs senkinek számosabb, ragaszkodóbb családja, mint neki, vénlány

létére; nincs lelkesebb szem, mosolygóbb száj, fáradhatatlanabb, mozgékonyabb alak az ő szegény, nyomorék természeténél, mert annyi a célja és kötelessége, hogy mindig arat valahol, mindig sikerül valami munkája, minden napja örömmel zárul.

Hogy mit csinál?

Nem jótékonykodik, nem alamizsnálkodik, hiszen még az anyagiak kiosztásánál is elfelejtkeztek róla – nem is ez a modern szociális munka vezérmotívuma – hanem *szeret!* Nem tesz egyebet, mint szeret; a többi magától jön. Szent Ágoston is azt mondja: Aimez et faites ce que vous voulez!

Ó, a szeretet élesebb szemű, mint a hiúz, gyorsabb a futó szarvasnál, találékonyabb a furfangos rókánál, mindentudó, mindent megértő, mindenre balzsamot hintő a szeretet!

De hát hogyan használja ezt a varázsvesszejét?

Először is családjának juttat belőle. Együtt lakik fivérével, és csodák csodája, a két sógornő megfér egymás mellett; a szeretet olaja elsimít minden kelletlen csikorgást. Ő a kedves, de nem kényeztető nénye a gyermekseregnek, kik ilyen módon igyekeznek a kedvébe járni:

– Erzsi néni, máma két fiú összeverekedett, én kibékítettem őket.

– Én meg kaptam likőrös cukrot, de hogy megfogadtam, hogy nem iszom alkoholt, hát kicsurgattam belőle a likört, és úgy ettem meg.

– Erzsi néni, máma az iskolával az Urániába mentünk, és senki se akart párba menni Szabó Marival, mert kendővel van bekötve a feje. Úgy szégyellte magát szegény, hogy én otthagytam Melanie-t és vele mentem, mert tudtam, te örülni fogsz neki.

Mikor Erzsikénk aztán kiosztja érdem szerint a jutalmat, ő nem csokoládéval, de egy pár helyeslő hátbaveréssel, szelíd barackkal vagy cuppanó csókkal, és a gyermeki szemek hálásan kacagnak rá, nem feledkezik meg a cselédségről, a házbajáró varrónéról, mosónéról, fűszeres-inasról, vicénéról, nem a nagy bérház szomszéd cselédeiről sem. Mindenkinek oszt szíves mosolyával, tréfás, biztató pár szavával lelke kincséből. Néha sokat lendít azzal, ha a panaszkodó Nagynénak, ki haragban van Kissnével, odaveti:

– Hallottam, lelkem, Kisnétől hallottam, mily nagy bajban van! És sejteti, hogy Kissné részvétellel nyilatkozott róla. Nagyné persze megütődik, gondolkodóba esik, és ha éppen arra megy Kissné, nem állja a köszöntést. Ezen Kissné csodálkozik fölötté nagyon, de mindjárt nyitjára jön a dolognak:

– Ahá, meglátogatta Isten, megpuhult kemény szíve a bajban; minek haragudjak én rá tovább? És a szeretet, az igazi életelixír itt is csodát mivel; másnap a folyosó ámulatára együtt tereferél a két ellenség. Erzsikénk azalatt már messze jár. Szabad madár ő, nem köti le idejét háztartás, gyermeknevelés; vállal tehát annyi és oly sok önkéntes hivatalt, amennyit mi, elfoglalt háziasszonyok és anyák tízen összevéve sem viselhetünk.

Mert micsoda Strauss Richárd-féle disszonanciák sivítanak ki az oly életből, mely keresztülgázol természetes kötelességein, otthagyja háza táját ügyetlen cselédek prédájára, de hangadó szerepet visz a Háziasszonyok Ligájában; saját édes gyermekeivel nem ér rá foglalkozni, mert siet az árvák dolgát felügyelni, és nem szűnik meg férje urát meggyőzni az új kalap, téli prém sürgős szükségességéről, mert ennél vagy annál a grófnőnél tanácskoznak a szegények segélyezéséről. Az ilyen életben zavarosan gomolyognak ködalakjai a föladatnak, kötelességnek, magasabb céloknak; az ilyen élet siralmas eredményei marasztalják a régi divatú asszonyt háztartása aprólékos, időrabló kicsinységei közt, mert csakugyan mindegy, akár tündöklő befőtt-példányokkal, ribizlimagokat kilövellő türelemmel öli az időt, akár lőt-fut ész nélkül, rendszer nélkül a más dolgában, parlagul hagyva a maga mezejét. Az ilyen élet ad *salvus conductust* a kényelmes önzésükben mellüket verő filiszter asszonyoknak, mert megint csak mindegy, hogy Gerbaud-nál five o'clock teákon ozsonnalgat az illető dáma, vagy gyűléseken vesztegeti idejét, ha nem lelki szükség, tevékeny szeretet, mélyebb lelki kultúra irányítja eljárását...

De hol van már azóta Erzsikénk! Naptári följegyzése szerint a vasárnap ugyancsak mozgalmas nap. Ilyenkor találja otthon munkásleányait, és ismerkedhetik meg legjobban a miliójukkal; erre a napra tartogatja közgyámi látogatásait is, mert tapasztalat szerint ez a nap tárja föl legbiztosabban a műszegények és szegénységi iparlovagok üzelmait. Egyszer messze a Gellérthegy túlsó oldalán névtelen új utcában városi segélyért könyörgő asszonyt kellett fölkeresni, hogy érdemes-e hatósági segélyre? Belép a csinosan fölszerelt konyhába, hol javakorbéli asszony süti a palacsintát.

– Ej no, ne ítéljük elhamarkodva, a nyomor nem oly borzasztó, mint gondoltam – csillapítja ébredező gyanúját a jó lélek – de hisz vasárnap van, egy kis ajándék-tejecske, maradék-tojásból hamar kikerül pár palacsinta.

De hirtelen föltáruul a szoba ajtaja, két festett arcú, sáfrányhajú, borzas kontyú néember lép ki rajta, szűrő, bizalmatlan tekintettel nézegetik a szerény külsejű idegent, és barátságatlanul kérdik:

– Kit keres a nagysága?

– Ezek a lányai? – kérdi felelet helyett a megzavarodott közgyámocska.

– No igen, mit akar velük?

– Már semmit. És fölháborodott lélekkel megy tova jelentését megírni, hogy a szennyes pénzen fönntartott háztáját fölösleges a városi szegény-alapból tovább segélyezni. Mert az illető asszony évek óta rendszeresen élvezte 10 korona havi segélyét és Erzsike volt e tájon az első közgyám, ki szemtől-szembe győződött meg gyámoltjai körülményeiről.

Délután ellátogat a Kath. Nővédő Egyesület Leánykörébe, hol a keze alá tartozó lányok örömsikollyal szaladnak elébe, és szinte versengnek a pár percnyi magánbeszélgetés kegyéért. Mert tetszik-e tudni, mit jelent az, ha egy művelt, előkelő lélek magához emeli, testvéréül fogadja a szegény, elhanyagolt munkásleányt, szeretettel érdeklődik annak minden ügye-baja, gondolatai, élményei iránt! És miközben az a kandi leányszem végigsiklik patronessze finom ruháján, szépen ápolt kezein, jóleső kevélység tölti el lényét:

– Ez a finom úrnő szeret engem, barátságába avat, de azért én is adhatok neki valamit, látom, mily jól esik neki, ha őszinte vagyok vele szemben, és hallgatok szavára. Íme, sok emberi gyöngeség salakjából, kevés nemes ércből áll össze a lelki kapocs lánca, de nem baj. Addig-addig kalapálja a gyakori találkozás, izzasztja a szeretet tüze, edzi a jobb után ébredő vágy, míg acéllá szilárdul; az angyali lelkű patronessz fölemelte magához a gyarló munkásleányt.

Hát csak egy emberi lélek fölemelése is nem oly *érték-e*, mely függetlenül az élet küzdelmeitől, a jó- és balszerencsétől gazdaggá és boldoggá tehet bennünket?

Nem óhajtom fölsorolni Erzsike egész heti programját. Váltakoznak benne népkonyha felügyelete gyermekotthon ellenőrzésével; vezet nem egy munkaműhely számadásait; résztvesz az Anyák Körének összejövetelein, ott meghódított magának egy kis csoport egyszerű munkásasszonyt, kiket koronként megtisztel látogatásával. Ilyenkor elmondják neki nehéz küzdelmeiket, ő pedig kioktatja a fogyasztási szövetkezetek, szóval a helyes bevásárlás előnyeiről, a munkásbiztosító áldásairól, a helyes csecsemőgondozásról, a tüdővész elleni küzdeletről, és fölvilágosítja az alkoholizmus pusztító mérgéről. Aztán fölemeli a földi sötétséghez szokott szemüket, és hívja magához. Ő nem tart nekik előadásokat, csakúgy csevegés közben ma itt, holnap ott, alkalomadtán hinti el a tudás, erkölcs és hit gyöngyeit és több jót tesz vele, mintha tízkoronás aranyakat hullatna ölükbe.

Egy jólelkű, életvidám hölgygel beszélgettem a napokban Erzsikéről. Tetszett neki ez az élet, de nem bírt egészen fölmelegedni; láttam rajta, hogy idegenkedik, hogy fél, nem vesz be valamit. Egyszerre csak kitört őszinte lelkéből a vallomás.

– Kedvesem gyönyörű dolgokat mondasz itt nekem, de lásd, én vidám lélekkel akarom járnai Krisztus útjait, az én derült életkedvem borzad az aszkézistől, én szeretem a társas

életet, a vidám kacajt, a jóízű tréfát, megvallom, jobban húzok földi gyarló embertársaimhoz, mint a szeplőtelen égi szentekhez.

Eszembe jutott tegnap esti társaságom, és hangos kacajra fakadtam.

– Fiam, tegnap délután öt órakor összegyűlt Erzsikénél egy haditanács a legvallásosabb, legbuzgóbb, legönfeláldozóbb lányaiból Budapestnek; nehéz, fontos szociális ügyeket kellő komolysággal letárgyalták; megkovácsolták nem egy szép eszme részletes, gyakorlati tervét; de aztán!

Volt ott annyi sziporkázó éle, hangos jókedv, ártatlan tréfa, hogy szégyenszemre kapuzárás után szállingóztak haza istenfélő szüzeink és magányos özvegyeink. Pedig nem hallatszott ott kétértelmű szó, felebarátrágás sem, nem kritizáltak ott személyt, csak ügyet, és az egész társaságot besugározta, körülfonta, átította az egymás megbecsülése, egymás munkájának értékelése és mindenekfölött szeretetünk, lelkesedésünk a közös ügy iránt.

A barátság művészete

:
Személyek:

Száraz Boldizsárné ő méltósága, miniszteri tanácsos neje; selyemben suhogó, meredt szemű, önmagával csalhatatlansági viszonyban lévő úrnő.

Özvegy Nagy Ferencné, Kiss Ada, sima hajú, nagy kötényű asszonyka, akire férfi és nő egyforma szívesen néz, mert őszülő haja ellenére gyermeki vidám lélek sugárzik szeméből.

Színhely:

Ada asszony pirosbársony pamlagja.

– Nem értelek, Ada, honnan szeded ezt a sok barátot és barátnét? Tán az egész világot a kebledre akarod ölelni? Lásd, fiam, nekem csak ismerőseim vannak – korholja leereszkedő elnézéssel Szárazné őméltósága Ada asszonyt, aki engedelmes, megadó mosollyal ült méltóságos rokona baloldalán.

– Aztán, ha még megválogatnád őket! De a te szombatjaidon valóságos vegyes felvágott köríti az ebédlőasztalt. Persze te ebben is különlegesség vagy, hogy sovány teádat és száraz teasüteményedet a nagy ebédlőasztalon kínálgatod.

– De ugye legalább nem üt görcs a lábatokba, amint kerülgetitek azokat a haszontalan kis tákolmányokat, és nem jön görcs a kezetekbe, mert a teáscsésze ott párolog az asztalon! – felelte mentegetődzve Ada asszony, de szeme hamisan mosolyog. – És micsoda szempontból válogassam ki embereimet? Én a barátságnál csak egy szempontot ismerek: a kölcsönös szeretet és tiszta jellem szempontját. Hogy a barátnőim és barátaim micsoda társadalmi állásúak, az egészen mellékes, sőt a rangemelkedés nálam mindig próbatétellel jár, és a méltóságos cím nem egy régi *barátnőt* degradált *ismerőssé!*

Szárazné őméltósága ingerülten rázza fejét, mintha a degradálás szellője lebbentené tegnap vásárolt frisettenéjét! Nem érti ezt a csacsi asszonyt, aki se nem szép, se nem fiatal, se nem szereplő egyéniség; még csak befolyásos férj sincs a háta mögött, és szentimentális frázisaival, meglehetősen teájával, de sovány hozzávalóival olyan társaságot gyűjtött maga köré, amilyent hiába parancsol rá Boldizsárra, nem bír szegény férje az ő zsúrjaira vonszolni.

– Kiket vársz jövő héten? Csavarint egyet a beszéd tárgyon Szárazné.

– Aki jön, szívesen látom, de listát nem vezetek senkiről.

– Nem? Hát honnan tudod, mikor vagy soros?

– Sehonnan, mert nem sor szerint járja nálam a barátság. Aki ráér és vágyik utánam, vagy köröm után, az jön; én pedig, tudod néni, nem megyek sehová, csak ahol szükség van rám. Visszaadom az első látogatást, mert megtisztelő szelekciónak veszem, amit illik honorálni; azután megyek Rómából visszatért asszonykáihoz részt kérni családi örömeikből, keze-lábatöröthöz érdeklődni gyógyulása iránt, gyászolóhoz búsulni, örvendezőkhöz örülni, de épkézláb nyugodalmatlan állapotú barátnőim hiába várnak.

– És te mindenkit barátodnak tartasz, aki házába jár, ó te őszülő naiva!

– Bocsánatot kérek, nálam csak barátok járnak; ismerősökkel beérem az utcán, semleges területen. Mert én a barátságot, a lelkek rokonérzését Isten különös kegyelmének tartom, és mély, szent megilletődéssel jegyeztem le a magam igazolására Emerson e mondását:

„Nincs nagyobb dísz a háznak, meghitt baráti körénél. Nincs nagyobb jelentőségű eseménye egy emberéletnek, mint mikor új egyéniségek merülnek föl otthonában.” Kivált ha jellemének egy újabb etappe-ja vonzotta őket!

– Jól van, jól, fiam, hagyjuk ezt! Őméltósága mindig borong, mikor javíthatatlan Ada előáll idézeteivel. Mert ki az ördög ér rá olyanokat olvasni, amikben efféle szent megilletődések fordulnak elő és kinek káptalan máma a feje, hogy efféléket még idézni is tudjon.

– Jól van, legyen hát igazad, de ha már Isten különös kegyelmének tartod ezeket a tagadhatatlanul érdekes barátaidat és barátnőidet, miért nem élsz okosabban Isten kegyelmével? Miért nem profitálsz általuk ezt és azt, pedig Isten bizony rád férne egy kis malaszt – és gyöngéd lenézéssel mustrálta végig Ada asszony Anno 1-ből való, nagy köténnyel leplezgetett háziruháját és múlt századbéli (de nem empire, se Biedermayer) szalonját, melyet a sok könyv, virágos sarok és becses kép tett, tudja Isten, mégis csak disztingváltabbá a sok drága modern berendezésnél.

– Ó lelkem – sóhajt megadással Ada asszony – csakugyan nem olvasod Emersont! Bárha én Emerson nélkül is éreztem, hogy a barátság nem adás-vevési üzlet, még kevésbé pumpolási, kijárási alkalmatosság. Elannyira nem, ha ma eszébe jutna, azaz eszébe juttatnám mindkét nembeli barátaimnak, hogy én csak egy szegény özvegy asszony vagyok, aki ezt és amazt, mindent várok tőlük és a vajasszeletkéek egy-egy váltó szerepét játsszák, melyre teáskanállal írják alá nevüket, bizony hamarosan nem volna kinek kínálgatnom szerényke smirázsaimat. „Az fogja az élettudományban sokra vinni, aki a barátság etikájában helyesen tájékozódik” – mondja Emerson. Elég kár, hogy nem ad hozzá barátsági iránytűt.

– Na, na, nem féltetek én téged fiam – mosolyog felsőségesen őméltósága. – Van neked kádenciád mindenre. Hallom múltkor Margittól, hogy te, ha valami sértés, megaláztatás ér, azt is addig csűröd-csavarod, amíg ki nem magyarázod belőle „Isten különös kegyelmét!”

Ada asszony fülig pirult. Nem szerette, ha mélyen vallásos érzését durva kezek illették. Jóságos atyjával, Istenével olyan gyermeki viszonyban érezte magát, mint mikor a gyöngye, esendő kis lélek öles termetű apja ölébe búvik. És ha vidám lelke az egész életet egy nagy ünnepi ajándéknak vette, természetes dolog, hogy elfogadta a borús szemhatárt, a zuhogó bánatesőt is, mert tudta jól, hogy az örökké tűző napfény, hej, de megkeményít, kiszárit földet, emberszívet!

– Hagyjuk, ezt néném – szólt hát csendesen – de abban igazad van, hogy van egy pár kádenciám a barátságra, és azt nemcsak könyv nélkül tudom, de könyv nélkül gyakorlom, és mindig megbántam, ha ellenükre cselekedtem.

– Már erre csakugyan kíváncsi vagyok, Adácskám – kedveskedik őméltósága, hátha elhódíthatja e kádenciákkal Ada választékos társaságát.

Első parancsolat: Barátságodban érdeknek nincs helye. Barátod nem lépcső, hogy rajta sáros talppal menj fölfelé.

Második parancsolat: Barátaiddal nem kell sülve-főve együtt lenned; hamar kimerítitek egymás értékeit, és nagy baj, mikor üresség tátong két lélek között.

Harmadik parancsolat: Nem muszáj mindig mindent kimondanod és barátaid hibáira Tantál égővel rávilágítanod.

Negyedik parancsolat: Magadnak sem muszáj pörére vetköznöd; az ilyen őszinteség lemarja a barátság nemes zománcát. Klasszikus példa erre Tolsztoj ifjúkori barátsága Neljudov herceggel, melyet önéletírataiban mond el. Megfogadták egymásnak, hogy ne legyen az a legtitkosabb gondolatuk, amit meg ne gyónjanak egymásnak. És szent felhevülésükben az érzékek átsuhanó vibrálását, egy-egy szeszélyt, röpké pillanat érzését siettek a maguk szégyenére napvilágra vonszolni; valósággal életre kelteni, megrögzíteni vallomásaikkal. Végére mint két gonosztevő állott egymással szemben a két rajongó barát, és egy elkeseredett pillanatukban, mint mázsás golyót vagdosták egymás fejéhez a súlyos vallomásokat, halálra sebezvén természetesen barátságukat.

Ötödik parancsolat: Igyekezz oly barátokra szert tenni, akikre fölnézhetsz (na, nem a rangjukra, se családfájukra) vagy legalább, akik szárnyalásodból le ne húzzanak.

Hatodik parancsolat: Ne várj semmit barátaidtól, de tégy mennél többet értük.

Hetedik parancsolat: Barátaidat ne nézd, még tévedésből sem orvosnak vagy ügyvédnek, tehát ne pakold ki minduntalan panaszos tarisznyádat.

Nyolcadik parancsolat: A barátság nem ment föl az udvariasság szabályai alól. Intimitás és illetlenség, ha mind a kettő i betűvel kezdődik is, nem egyértelmű.

Kilencedik parancsolat: Ha meg akarod őrizni barátaidat koporsód bezártáig, ne légy soha szállóvendégük és a magad házánál is lehetőleg kerüld e veszedelmet.

Szárazné őméltósága arca e hosszú litánia alatt egyre jobban megkövült a csalhatatlanság jegyében! Aszott szíve mélyén nem győzött csodálkozni, hogy ily élhetetlen elvekkkel, ilyen kevés fölkészültséggel miképpen bírt ez a csupasz csiga megmenekülni a falánk világ veszedelmei közül. A parancsolatokból nem sokat jegyzett meg, mert hiszen valamennyinek ellenkezőjét vallotta –, de hogy szegény Boldizsárja épen az ellenkezők miatt nem bírta benépesíteni a zsúr-ülőkéket, az még most sem derengett föl előtte! És szokott logikájával hirtelen órájára pillantva:

– Jesszus Mária, a szabónóm vár, Isten áldjon fiam, szombaton eljövök – amint hogy egy szombatot sem mulasztott el – mint a forgószél elrohant.

Ada asszony kikísérte, aztán hálás mosollyal cirógatta végig kedves, meleg, rajongással szeretett fészket és csendesén mondta:

– Szegény Julia néném, hát már hozzám is járnak „ismerősök?”

Ki az ürgelyukból

Lehullott már szirma a pünkösdi rózsának, széjjeloszoltak régen az apostolok, vivén magukkal a pünkösdi lélek tüzet – csak egy szerény szolgáló leánya az isteni házigazdának kuporog még a tűzhely előtt és főzi-főzi puhára, könnyebben megemészthetőre azt a nehéz, kemény falatot, amit az Élet pünkösdi száma tállalt föl a gigászi koncepciójú székesfehérvári püspök konyhájáról.

Úgy érzi a modern asszony, hogy ebből az étekből jut nemcsak a közélet emberének, nemcsak a szellemi munkásnak, gondolzza bár a hitélet kertjét vagy a tudományok legelőjét, nemcsak a szociológusnak, nemcsak a feminista nőapostolnak, de amilyen jól ismerjük a nagy nevelő intenciót, jut ugyancsak bőven a családi körben élő magyar asszonynak és leánynak is. – – –

Ránk olvassa Alba nagy pásztor, hogy a jobb világ alakulásának, a pünkösdi Lélek térfoglalásának egyik bizonyítéka, hogy minden javulásnak, legyen az egyéni vagy társadalmi, alapja és gyökere az *egyes embernek* lélekben való újjászületése. A harc az egyes lélekért folyik; az egyes lélek megújulásán kell dolgoznia egyháznak, családnak s iskolának.

Íme itt az óriási mező: a család és iskola, mely nagyobbreszt nekünk nőknek, mint anyáknak és tanítónőknek hatalmunkba adatott. Hogyan gondolok én ebben sáfárkodni püspök atyánk intenciói szerint?

Rámutat maga az ő kérlelhetetlen logikájával! Szerinte a nézőpont a legfontosabb! Valljuk be, eddig mi átlagos asszonyok, nem is vakondtúrásnyi magaslatról, de ürgelyukból néztük a világot. Olyan ürgeotthonból, amelynek két kijárása, tehát két látóhatára volt. Kiki arrafelé kukucskált, amerre kedvére való képet látott. Vannak sokan, akik az Önzés és Hiúság színes, csillogó, kemény kötésű világa felé vonzódtak, annak törvényei szerint rendezték be életüket, trónra ültetvén, ápolgatván és cicomáztatván az *Én-t!* Elfelejték, hogy amivel a hiúság kecsegtethet, azok a sikerek csak az élet hajnalán virítanak, amit pedig az Önzés nyújt: ízetlen, száraz, pudvás vackor az a szeretet és önzetlenség zamatjához képest. Mellesleg mondván, az önzés termését csaknem mindig ellepi a ragya, lepaskolja a jég.

Másik lakossága az ürgelyuknak az otthon- és a gyermek-kultusz dicsérendő kilátásában gyönyörködött; de nagyon alacsonyról nézvé a dolgokat, nem volt kellő perspektívánk, helytelen volt a látószögünk.

Azt értettük az otthon ápolása alatt, ha a tisztaságot kínos-keserves kényszerzubbony gyanánt alkalmaztuk házunk tájára, ha a szigort szülői csalhatatlansággá merevítettük, a gyermekünk iránt való gyöngédséget pedig gerincnélküli puhaságnak értelmeztük. Időnként, azt a drága, megbecsülhetetlen, őrizhetetlen kincset aprólékos, lélekölő kézimunkával elherdáltuk, erőinket ilyenforma tespedésben elaltattuk, elsenyvesztettük, és a hajdan olyan szükséges, mert egyedüli formáját az érintkezésnek, a művelődésnek, magyarán mondván vizitelést többé nem mint eszközt tekintettük, de mint *l'art pour l'art*, céljá magasztaltuk. Őszintén bevallom, és úgy érzem, temérdek nemesebb törekvésű társnőm hányja velem együtt bűnbánóan a keresztet, hogy öntudatos lélekkultúránknak mindig azok a rozsdaverte foltjai, melyek egy-egy elkerülhetetlen vizit nyomán támadnak. Ha még úgy óvakodik az a szegény asszonyember, ha lakatot is tesz a nyelvére, társnői szíves szeretettel egy-kettőre megtalálják a nyitját a zárnak, lehúzzák maguk mellé a zugóra, észrevétlenül lecsuszamlanak vele az emberszólás, a személyi ügyek békalencsés tespedő vizébe, és mire hazaért, bűnbánattal tisztogathatja lelkéről a hínárt.

Ki tehát az ürgelyukból! Álljunk oda püspöki vezetőnk látószögébe, és próbáljuk az Ő szemével „*az egész világejlődést Isten nagy gondolatának nézni.*” „Az erők Istene teremtette a világot, ez a világ tehát az erők rendszere. Ha az erőkifejtés az ő akarata, akkor

egyszersmind az én kötelességem is, s így e fölfogásban a világfejlesztésben való résztvevés morális kötelességünké válik.”

Tehát nekem elsősorban tisztán kell tartanom lelkem házatáját, ezzel a jó példámmal, ezzel a tiszta erkölcsi levegővel, mely körülöttem leng, kell hatnom házam tájára, gyermekeimre, cselédségemre. Hathatok férjemre, testvéreimre, ismerőseimre szinte tudtomon kívül, mert a jónak bacilusával telve a levegő, ahol egy vasárnapi „lélek” mozog, és e bacilus befurakodik mindenkibe, aki egy ilyen lélek bűvkörébe jön. Tudok egy szomorú házat, ahol ragyaverte, hernyórágta, a bűn sarától bemocskolt virágszálak vannak „javítóban”, és ahol pár igaz asszony, apostoli buzgalmú lelkipásztor olyan járványát a jónak, a nemesnek, a lélektisztulásnak hurcolta be, hogy ebben a vallásossággal telített légkörben a fiatal bűnös tudta nélkül áthasonul. Nemcsak eltelik jóval, de gyakorta immunissá válik a rosszal szemben. E szomorú házból nem félttem magamhoz venni egy fiatal leányt, és valósággal a zárdái nevelőintézetek szemérmes, ábrándosan rajongó, vallásos levegőjét hozta magával. Amiben persze igyekeztem lehetőleg megtartani őt, hozzáadva a jóra kész energiákat.

Mert, mondja tovább Alba nagy pásztor: „A mi erényünk erő, és nem az a passzivitás, melyet haladással s kultúrával szemben Tolsztoj olvas ki a Szentírásból. Ellenkezőleg, a mi erényünk az a vállalkozó, hódító, érvényesülő szellem, melyet Szent Pál levelei hangoztatnak... Nekünk a morális nem korlát csak és kötőfék, nem letörés csak és önmehtagadás; van ezekből is benne jócskán, de van benne más is, s ebből több van benne, s ez *bátorság, iparkodás, vállalkozás, kitartás, életszeretet, munkakedv, érvényesülés és lelkesülés.*”

Ki hát az ürgelyukból, szűk az már nekünk modern nőknek; le a konvencionális illem, az örökös Én kultuszával! Lássuk be, hogy a mi kötelességeink nem merülnek ki otthonunk négy fala között, a mi hibáink és mulasztásaink nem maradnak káros hatás nélkül a társadalomra nézve! Jöjjünk tudatára a mi szociális misszióknak, nyilatkozzék meg a Szentlélek azon erős kötelességérzetben és erős felelősségérzetben, hogy nekünk hivatásunk az Isten művét, a társadalmi fejlődést nem gátolni tunya nembánomsággal, de elősegíteni *törődő szeretettel.*

Ne mondja senki közülünk, hogy „nekem elég a magam terhe, elég a magam családjá, én nem érek rá más baja után szaladgálni”. És veri a mellét nagy büszkén, hogy ő nem „egyleti dáma”, nem jár gyűlésekre.

Bocsánatot kérek! Minden új intézmény átéli gyermekkorát, de fejlődve, a korrallal haladva, lassan-lassan kinő a gyermekcipőkből és teljesíti hivatását.

Az úgynevezett „egyletesdi”, amit most kinevetni illik, olyas valami volt, mint az első repülőgépek; nehézkes, ügyetlen, célt nem érő alkotmány, telve oda nem való elemekkel. De keresztül kellett esnie ezen a társadalomnak, hogy megtanulja az igazi szociális munkát, mely hiába, akkor sikeres, ha az erők tömörülésével dolgozik.

Ez a munka nem gyűlésezés, nem szereplés, nem hiúskodásból áll; ez a munka csaknem katonai szabatossággal és rendszerességgel dolgozik. Szerencsére itt mindenki maga választhatja ki azt a posztot, mely tehetségeinek, körülményeinek megfelel. De dolgoznunk kell! Akinek könnyű az élete, kevés a terhe, dolgozzék azért, hogy meghálálja a Gondviselésnek e meg nem érdemelt előnyöket; akinek súlyos a háztartása, nehéz a keresztje, annak kétszeresen szüksége van a szociális munkára, mely kiemelve a mindennapi élet szürke sivatagából, mely megfűröszte lelkét a magasabb célok tavaszi levegőjében, amely, hogy úgy mondjam, boldog kis szigete legyen.

Ha én pszichiáter volnék, a törődő szeretet szociális munkáját ajánlanám elkényeztetett blazírt fiatal lányoknak, savanyodni készülő önálló nőknek, sok gondtól elcsigázott családanyáknak... büntetés terhe alatt kötelezném rá pedig az özvegyasszonyokat.

Hogy a családanyák nem érnek rá?

Ugyan ki hiszi azt el, hogy nekik, éppen nekik nincsen szükségük a mindennapi nyugösködésből való kimenekülésre? De ne tessék a sógorasszonyhoz vagy barátnőhöz menekülni, hogy a magam házibaja, cselédgondja, drágasági panaszai mellé a sógorasszony és barátnóm baját is felpakoljam, de tessék a sógorasszony és barátnővel együtt elmenni egy érdekes szociális előadásra vagy gyűlésre, elvállalni az ott elhangzott tennivalókból a magam kicsike részét, azt becsülettel meg is cselekedni, és tessék aztán az ilyen szórakozás után, valamint a kávéház vagy vizit után lemérni a lélek feszítő erejét, rugalmasságát, a siker okozta fellendülését, hogy megbizonyosodjék, miszerint nekünk, a mi lelkünknek volt ebből a munkából a legnagyobb hasznunk.

Itt van hát a család és iskolán kívül a közgyámság, vasárnap délutáni Leánykörök és Anyák köre, a csecsemő-védelem, fiatal korúak felügyelete, munkás-nőegyletek vezetése, vakok könyvtárába való Braille írás, fogház misszió, alkohol, tuberkulózis és leánykereskedés elleni küzdelem. Tessék válogatni!

A boldogság művészete

Kedves húgocskám! Hallom rápirítottál múltkorában jó Ada nénédre, hogy ni, milyen szerénynek hittük, és most fehér mezőre feketén ország-világ szemé elé kiírja, hogy ő megtalálta a boldogság kék madarát, hogy ami után egész lénye szinte sorvasztó vággyal epedt – a jók szeretete és becsülése – immár osztályrészévé vált.

Hát igazad volna húgom, nem illik dicsekedni! De tudod, Ada nénéd a portékáját árulja, és mivelhogy ez a portéka igazán jó, mindenkinek való, csodaszere az életnek – mint jó kalmár maga-magán akarja bemutatni hatását.

Lásd édesem, úgy szeretném, ha minél több boldog ember lenne a világon! No nem azt a tiszavirág-életű boldogságot értem, amely Szerelemországban terem, ahová csak fiataloknak illik elutazni, párt keresni – hanem azt a boldogságot, amely elkísér a sírunkig, és független minden külső körülménytől. Arra a boldogságra gondolok, amely szívébe költözhetik szegénynek-gazdagnak, fiatalnak-vénnek; nem kerüli el a sors mostohagyermekének útját sem –, de nem adódik ingyen! Nagy ára van. Meg kell érte dolgoznunk keményen. Magunk verejtékével kell felépíteni neki a hajlékot. Magunknak kell elegyengetnünk a fundusát, mert hajh, micsoda szikláit a nagy Önzés-hegységnek tornyosulnak az emberi kebelben.

Már pedig az önzés ősi ellensége a boldogságnak. Olyannak látom az önző embert, mint az állatsereglet nyomorult állatait, amik szűk ketrecükben folyton magunk körül forgolódnak, és látszik rajtuk a sorvasztó gyötrődés. Az a szerencsétlen önző ember is mindig a maga érdekei, maga vágyai, maga előhaladása, maga kapzsisága vasrácsán belül forgolódik. Mindent, ami elébe kerül, a maga haszna szempontjából szaglál, és ha nem falhatja fel, eldobja az igazgyöngyöt is. Az önző ember, amint vakon rohan a runban, természetesen minduntalan neki ütődik a más érdekeinek. Aztán dühösen kaffog, mert nincs annyi belátása, hogy ha ő törtet, éppen úgy törtethet más is.

Igazi tragikuma végre az önző embernek, hogy még az Ő elkeményedett, kiaszott szíve is áhítja az emberek becsülését és szeretetét. Természetes dolog, hogy hiába áhítja, mert ezt a kincset éppenséggel nem osztogatják érdem nélkül; itt nincs protekció, itt fontra fontot tesznek, és aki nem ad egyebet minusznál, az nem is kap egyebet negatívumnál. Már pedig a szeretet és becsülés negatívuma még a legfélebarátibb szívből is hideg közöny és megvetés.

Milyen szépen és csaknem egyértelműen mondja ki anatómáját két nagy bölcs az önzésre. A franciák egyik legnagyobb szelleme, Renan így szólt: „Az önzés, amely biztos mérőónja az egyén alantóságának, olyan mértékben kevesbedik, amilyen mértékben távolodunk az állattól. A tökéletes ember már nem lesz egoista, mert szívét egészen be fogja tölteni a vallás.”

És Ruskin, az angolok tanítómestere: „Az ember azért rossz és boldogtalan, mert eltávolodott Istentől, s Istentől azért távolodott el, mert nem látja őt meg műveiben. Ha tehát azt akarjuk, hogy az ember ismét jó és boldog legyen, a természeti és művészeti szép szemlélete által vissza kell vezetnünk Istenhez. Tehát megváltás a szép által; de ennek feltétele a nyomorból, tudatlanságból és az önzésből való kiemelés.”

Kedves húgocskám, elmondom neked, hogyan igyekeztem magamat némileg kiemelni az önzés tengelyéből.

Olyanformán, hogy szoktattam elmémet a pillanatnál tovább gondolkodni, vagyis tetteim, szavaim következményeit előre számba venni. Ha például volt egy szép tányér gyümölcsöm, elgondoltam: Ha most magad eszed meg, tíz perc alatt learattál minden örömet; de ha felét eszed csak és felét odaadod másnak, a magad öröme a másoknak irántad való jóérzésével tetéződik. Persze, hogy az efféle tempó végül odafajul, hogy ha kapsz is valamit, rögtön arra gondolsz, kinek adhatod tovább? Hogy a magad termésű almából csak a hibásat, az

almarészleteket tudod jóízűen enni, mert a szépét elosztogatod. Sőt mély bánattal konstatárod, végigtekintve hibátlan regimentjén almáidnak, hogy ma nincs csemege, egy se kezd romlani. Aztán kényelmetlenül érzed magad, ha csirkecombot erőltetnek tányérodra, mert te nyakhoz és koldusernyőhöz treníroztad fogadat!

Ha ilyenkor elnéző mosollyal siklanak is végig az „élhetetlen szenten” – ne búsulj! Csirkenyakhoz ezután is könnyebb jutni, mint fácánmellhez, és megajándékozni való halandó is mindig van kéznél.

Természetes dolog, hogy az önzés ellen való hadjáratához az is hozzá tartozik, hogy ami jót cselekedtél, azért ne várj kamatot, azt rögtön elfelejtsd. Ilyenformán vértézve vagy az emberi hálátlanság nyílzápora ellen; ha pedig néha napján hálát és szeretetet aratnál, azt mint nem várt ajándékot könyvelheted el.

A te dőre nénéd, íme, hogy vezetgetne a boldogság útjára, és elfeledkezik arról, hogy amit ő Boldogságországának hív, az a tömegember térképén fehér folt. Amit pedig a tömegember Boldoghonnak tart, azt ő mind beutazta már és kitapasztalta, hogy egyik-másik megállóhelye ugyan a boldogság útjának, legtöbbször azonban nincs is arrafelé.

A legtöbb ember azt mondja: *Boldogok a gazdagok!* De hát egészségesebb-e, hosszabb életű-e a gazdag? Nincs-e sokkal több kísértésnek kitéve a lelke meg a mája, nincs-e a vagyon nyomában aggodalom, kapzsiság, a ranglétrán való keserves kapaszkodás, és nem gunnyaszt-e többnyire vállán az embergyűlölet, mert az aranyborjú körül mindig a söpredék táncol.

Emlékezem! Volt egyszer egy igen finom, érzékeny lelkű barátnőm; előkelő gazdag családból való! Elszegényedtek; vagyis közepes módba szállottak alá.

Egy házban laktunk, véletlen esély összehozott, és igazi benső barátság szövődött közöttünk, aminek sok-sok boldog órát köszönhattünk.

Hosszú évek múltán a szerencse kereke ismét felkapta, és óriási vagyon zúdult a gyöngé asszony nyakába. Pár rövid hónap alatt minden megváltozott. Nem ő, nem az ő szegény, szerető szíve, de a súlyos körülmények sodorták oda, hogy a hirtelen rászakadó új kör, kapzsi emberek, érdekhajhászó környezet s a nagy vagyon nagy gondja embergyűlölővé, gyanakvó, örökké rettegő idegbeteggé tették a szegény gazdag asszonyt, akitől végre a legjobb barátai szomorú kényszerűségből húzódtak vissza, nehogy őket is gyanúba fogja.

Miként a vagyon, úgy a *dicsőség, a siker* sem állomásai a boldogság útjának. Mert nem állandók, mert örökösen rettegni kell értük, mert aki egyszer belekóstolt e mámorító nedűbe, az nem lehet el többé nélküle, sőt mindig nagyobb porciót kíván belőle. Megint mondok rá példát.

Volt egy kis poéta ismerősöm. Mint a pacsirta, éppen olyan szürke, szerény lélek, dalolta a nótáját, és nem vágyott magasabbra a maga alacsony barázdájánál. Egyszer aztán egy gyönyörű verse olyan mélyen markolt embertársai szívébe, hogy garmadával keresték fel üdvözlő soraikkal és túlradó örömben bizonyára egy oktávval magasabb hangon zengték dicsőségét. A jó Isten kegyelme megóvta ugyan e szerény lelket az elbizakodástól –, de nyugodt, derűs boldogságának vége. Eleinte egész nap a postát várta, jön-e még az édes méregből, és aztán, mikor napirendre tértek fölötte – „il avait son quart-d’ heure” – megmaradt az emésztő szomjúság. Azóta csak azon napjai vörösbetűsek, amikor dicséretet hall, amikor munkáiról beszélhet, amikor nyomtatva látja a nevét.

Azt hiszem Herdernek, a németek nagy költőjének valami földöntúli sugallat adta halódása percében e szavakat: „Ein einziger grosser Gedanke möchte mich wieder aufleben lassen!” Egy *nagy* gondolat újra életre keltene engem!

Igen, egy nagy gondolat, a nagy gondolat az, ami éltet és vezérel, és bizton eljuttat a boldogság országába, és ezt a nagy gondolatot szerény asszonyi ajkam ilyenformán tűzte ki élete jelgójául.

Ne várj soha semmit embertársaidtól! Akkor nem érhet tőlük csalódás. Akkor immunis vagy mellőzés, hálátlanság, igaztalanság ellen. Kipróbáltam. Megvolt az a gyöngém, hogy jól esett, ha nevem napján felköszöntöttek, ha virággal halmoztak el, és számítottam, erősen számítottam rá. Egyszer fürdőhelyen, sok jó baráttól, szerető családtagoktól körülveve virradt rám a nagy nap. Olyan körülmények között, mikor e sok jó emberemnek kényelme, üdülése, szórakoztatása mind az én vállaimra nehezült. Én hát vártam, vártam, magam sem tudom mit! Vártam tán egy virágtengert, szüleimtől ékszer, hűgaimtól kézimunkát, ismerőseimtől Gerbeaud-t és előlegezett meghatottsággal ébredtem a nagy napra.

És csalódtam... Keservesen csalódtam. Pár szál virág, pár üdvözlő szó, pár sztereotip puszi, de se ékszer, se virágtenger, se kanapépárna, se Gerbeaud! Rövid félóra alatt elintéződött a nagy esemény, és az ünnepelt elszoruló szívvel maradt magára.

Évek előtt történt, de most is látom azt a padot ott fenn a hegyoldal kiugróján, ahová felvittem csalódásomat. Kora tavasz volt, a Quarnero sárga mészpartjai csakúgy szikráztak a ragyogó napfényben, az Adria kéken csillogott, fehér vitorlák úsztak a távolban, a Monte-Maggiore havas homloka élesen rajzolódott elő a tiszta, páranélküli levegőben.

Én pedig ott ültem a szikrázó napfényben, és előbb asszonyi módra zsebkendővel kezeltem a dolgot, aztán könnyeim apadtával gondolkozni kezdtem. És rájöttem lassan-lassan, hogy *én, egyedül én vagyok a hibás*. Nem szabad magamat a világ közepének tartanom! Íme esztendőnként egyszer kerül sorra az én napom, és a többi 364 napon sem áll meg azért a világ kereke. Ne legyen hát ezentúl egy napod se! Ne igényelj soha semmit többé embertársaidtól, feledd el magad és meglásd, nem ér többé csalódás.

Úgy is történt. Olyan jól neveltem magamat, hogy nincs többé semmiféle igényem az ünnepeltetésre. Ha valakinek véletlenül eszébe jutok, és egy szál virággal rámnyit Ada napján, végtelen kellemesen lepődök meg. Ha senki sem nyit rám, az sem baj, hiszen nem tartom számon.

Ne támaszkodj földi javakra: légy igénytelen, gyakorold önmagadon a lemondást, meglásd, mennyi felesleges tehertől szabadulsz meg. Sokszor azt hiszed, erre vagy arra feltétlenül szükséged van. Próbáld meg nélkülözni, meglátod, mily könnyen el lehetsz nélküle. Hogy megint példával hozakodjam elő, egy nagy gondolatokkal és embertársai gondja-bajával elfoglalt asszonytársamra rádiktált orvosa, hogy: „De most rögtön kifogni és négy hétre fenyvesben pihenni.” – Igen – igen, megyek, amint lebonyolítottam ezt meg azt. – Addig-addig bonyolítottam a mások ügyeit, míg elérkezett az indulás előestéje és az ő útításkái még ott szunnyadtak a kamrája legfelső polcán. Hogy mit visz, azt még nem tudta, hogy mit vesz a fürdői útra, arra meg rá sem került a sor. Sebaj, délután 6 órakor előveszi a táskákat, széjjelteregeti szerényke ruhatárát, pakol télit és nyárit a meglévőből; egy pár kopott szandárról megállapítja, hogy ez már igazán nem fürdőbe való. Telefonál cipészének, az küld ki helyette újat és nyolc órakor készen volt a fürdői útra.

Bizonyos igaz, hogy X-Füreden nem ő volt a vándorló divatlevél! De hogy kevesebbe került egész üdülése, mint legtöbb fürdőző társának az „előkészületei”, hogy volt könnyű blúza napfényes időre, meleg kabátja hűvösre, hogy jó kedvét éppenséggel nem rontotta a mások divatfelvonulása; hogy jóindulatú, emelkedett, derűs lelkével vonzóbb volt sok ládával érkező társnőinél, hogy nálánál sokkal szebbek és díszesebbek hoppon maradtak nem egyszer, míg neki egész udvara volt, az meg a legbizonyosabb!...

Ne bujkálj a szenvedés elől, de nézzél vele szembe! Keresd, miként válhatik hasznodra, bánj vele úgy, mintha lelked zsilipje volna. Mert ugye, terhedre van a folyton perzselő napsugár? De micsoda öröm hosszú ború után az első derű. Lásd, édes hűgocskám, sokszor szemére vetik Ada nénédnek, hogy keresi a szenvedést. Mindig azzal védekezik szegény feje, hogy: „Dehogyan keresem, rám talál az anélkül is.” De nem bújok előle könnytől ázott zsebkendőm, panaszos jajjaim mögé! Szembe nézek vele, és szembe nézek magammal. Megállapítom elsőbbit is, hogy mennyiben vagyok én magam oka e szenvedésnek. És

amennyire rászolgáltam, olyan mértékben kell békén eltűnnöm; viszont szabad levonnom a tanulságot belőle a jövőre nézve. Ha pedig hibátlanak érzem magam (vajmi ritkán), akkor megköszönöm az én jó Gondviselőmnek, hogy próbára tette tűrőképességemet olyan módon, mikor lelkiismeretem nyugodt. Mert százszor inkább szenvedek ártatlanul, mint bűnös lelkiismerettel.

„I must be lying on roses, because I feel the thorns”. „Bizonyára rózsán fekszem, mert érzem töviseit”. Ha megtanultad kitörni méregfogát a szenvedésnek, ha tövisről eszedbe jut a rózsza, ha nem henye időtöltésnek, de missziónak fogadod fel az életet, és vidáman dalolva munkálsz göröngyös talaját a néked kimért parcellának – akkor húgocskám mestere vagy a boldogság művészetének!

A betegség művészete

Ada asszony monológja

Ada asszony a tengerparton ül és csodálkozik. Hiszen van mit csodálni a világ legkékebb tengerén, az Adrián, az indigó színében rája boruló égboltozaton, csupa kő között buján tenyésző áloékon, de ő mindezt nem látja, ő nyitott szemmel nézi a tenyerén tartott lelkét és azon csodálkozik.

– Azt mondják beteg vagyok, kimerült vagyok, nem bírom tovább ezt a zaklatott életet. Ide cipeltek, szanatóriumba tettek, kúra alá fogtak, etetnek-itatnak, villamos bunkókkal gyomroznak, fürösztének, fektetnek, mint aki már halódik, és íme a lelkem – itt látom, ehol érzem – olyan egészséges, mint a makk, olyan ujjongó és boldog, mint a gyermek. És bár a hajam szürkül, arcomon cikáznak a szarkalábak, én vagyok a fiatalja közt is a legfiatalabb, az én fiatalságom elkísér a fejfámig, mert vágyak nélkül való.

Ada asszony lehajtja a fejét, hogy közelebről lássa azt a különös valamit, amit tenyerén tart. Régi ismerősök ők; sokat, a napnak majdnem minden órájában szemben állanak egymással, és bár az a csöppnyi csöpp valami nagy zsarnok, majdnem azt lehetne mondani házsártos Xantippe, Ada asszony ha néha-néha berzenkedik is, védekezik is, mindig behódol néki.

Mert úgy esett a dolog, hogy még gyermekkorában állított maga elé nagy, magas, szinte elérhetetlen ideálokat és megfogadta, hogy néki ezek mintájára kell megformálnia a lelkét. Az akkor még szunnyadó valamicskének esze és szíve lettek természetszerű gyámjai, és mint a jóféle férfiszabók, minduntalan hozzámericskéltek köteles tennivalóját az előttük álló mintához, és dehogy is engedtek volna el belőle egy centiméternyit.

– Mennyi bajom is volt a hazugsággal – nevet magában csendesen Ada asszony, míg elmereng a fel-fellobbanó hullámfodrokon – már hogy az olyan szükséges és ildomos hazugság-malterrel, amelyik összetartja a társadalom téglafalát. Amit kérdeztek, arra csak az egyenes, igaz választ tudtam adni, és sokszor bizony olyan ribilliót csinált a „szörnyű gyerek”, hogy majd összedőlt egy-egy „oszlop”! Mert igaz akartam lenni, mint Aristides, kötelességtudó, mint Washington és szeretni felebarátaimat, mint Jézus parancsolja...

Itt a karácsony, ha testvéremet szeretem, annak csak kell karácsonyi ajándékot vennem. Elő a persellyel! A kis zöld cseréppersely vékony nyílása erősen kiszélesedett a zsebkes és hajtű illetéktelen beavatkozásaitól. A torkosság volt az ősi ellenség, mely nyakamon ült. Könnyen be lehetett kukucskálni, hogy csak egy susztertallér lármázik olyan nagyon, mert nem fér ki a potrohos testével. Nekem pedig negyven egész krajcár kell. Annyiba kerül a csodaszép kosárka kívánatos szappanalmájával, szappanőszibarackjával és szőlőfürt illatszerével, amint az anilinzöld moha között pihennek. Meghaltam volna boldogságomban, ha a kosarat enyémnek nevezhetem, haljon meg hát Irma, idősebb testvérem!

– Hopp, megvan! Ha anyánk fehérneműs szekrényének egyik rejtett zugában, hová csak néha-ritkán kaptuk meg a kulcsot, üres az Adi perselye, annál vígabban csörög a takarékos, józan Irmáé. És dobogó szívvel, félelemtől remegő idegekkel kaparász ki a „tévedt nő” harminchat krajcárt az idegen perselyből, rohan megvenni az ajándékot, és karácsony estéjén ott tündöklik a lopott pénzen vett ajándék Jézuska dicsőségére. És Irma csakugyan majd meghal csodálkozó örömeiben, hogy Adi néki vette meg a mindennapi iskolajárásakor mindennap megcsodált gyönyörűséget.

Veszekedő gyámok között nevelkedett a kis Psyche – mert hogy az Ész kikérte magának az ilyen szívtúltengéseket, a természetes – míg aztán fölibük kerekedett harmadiknak, afféle első konzulnak az Akarat és rendet csinált.

– Te Ész, hagyd békén a Szívet, úgy jó az, ha a maga természetes lágységében, gyermeteg közvetlenségében marad meg. Hanem tudod mit, foglald le minél teljesebben Psyche érdeklődését, urald gondolatait, akkor nem lesz annyi ideje Szív kisasszony sugdosásaira hallgatni...

Ada asszony egészen el van érzékenyülve. Ilyenkor legjobban szeret abba a kis olaj- és babérligetbe húzódni, amelyik ritkás lombjával annyi napot enged be, hogy se árnyékos, se vakító, csak afféle felhígított, bő lére eresztett, enyhén napsugaras; ahonnan olyan szépen átrepül a szem Rovenska kikötőjén, és lepihen a túloldal sötétzöld, hűvös árnyékán.

Leül egy padra, megnézi az óráját (Szent Isten, majd három órája, hogy nem ettem, pedig minden két órában kell dolgoztatnom ezt a renyhe zacskót), kiveszi tarsolyából a vajás zsemlyét és miközben a tenger fuvalmától ébredező étvággal rágicsálja tízórai feladatát, hálás ábrázattal mond köszönetet Ész úrnak.

– Te voltál az, jó Ész bácsi, akinek Psyche a legtöbbet köszönheti. Te szállásoltad el nálunk egész hadseregedet, a jó könyveket; és a kíméletlen zsoldos had úgy felcsigázta érdeklődésünket, fogékonyságunkat, úgy lebékózott minden egyéb élni akarót, hogy ma már minden az ő receptje szerint történik. Igaz, Szív kisasszony sokat lázongott, egyszer államcsínnyel hatalmába is kerítette Psychét, elszökött vele Szerelemországba, de hogy ott több volt a bánat, mint öröm, bűnbánó alázattal visszakullogtak, behódoltak Ész és Akarat uraknak, mint engedelmes gyermekekhez illik, és azóta nincs rendezettebb háztartás, mint itt benn!

– Ej, ej, nem vetettük el a sulykot? Most jut eszembe, beteg vagyok, mindjárt itt a fürdés, ágyba fekvés órája. És vajon nem beteg-e, akinek ilyen tündérszép helyen délben tizenkét órákor ágyba kell feködni? – zsörtöl tréfás bizalmatlanul magával a szelíd arcú asszony.

– Jó, jó, hát legyen igazuk azoknak, akik betegnek tartanak. Én tudom legjobban, hogy ez a betegség sem szükséges rossz, de szükséges jó! Olyan, mint mikor a hétköznapi munkában kifáradt igavonót szombat este kifogják, aztán kicsapják éjjel a mezőre, és ott legel, pihen, hentereg kedvére hétfő reggelig. Az én jó Gondviselőm, aki érzem, a kezemet fogja, akinek ölében pihenek, mint gyermek anyja ölében, aki engem bukdácsoló, gyarló szolgálóját érdemen felül való jó sorsba helyezett és csöbörrel zúdítja nyakamba azt, ami után egész lényem szinte sorvasztó vággal eped – a jók szeretetét, becsülését – és itt már csendesen folydogálnak Ada asszony könnyei – az én Atyám tudom, így gondolkozott magában:

– Ez a jó bolond Ada szolgálóm az ő őszülő gyerekfejével, naivul kezében hordozott lelkeivel bizony-bizony még egyszer elfelejti egészen porhüvelyét. Szakítsunk egyet rajta, sápasszuk el orcáját, lankasszuk járását, mérjünk rá fájdalmakat, ha maga nem kap észbe, a házi orvos majd tesz róla.

És dr. Életmentő Frigyes házi orvos addig nagyképüsködött, míg kifogtam, idekerültem, hogy megint csak alázatos szívvel adjak hálát az én Uramnak. Mert mivel érdemeltem én meg, hogy még a betegség is örömet kamatozzon nekem, mikor annyi érdekesebb embertársam a hámban esik össze. E kényszerű nyugalomban végig tekinthetem múltamat, megrajzolhatom jövőbeli kötelességeimet, kinyújtózkodik Psyche és micsoda öröm lesz a visszatérő egészség, a pihent energiák rugalmas feszülése, a sok-sok hasznos, embertársaim javára áldozott munka.

– És ha lányod volna Ada asszony, mit mondanál neki?

Azt mondanám: Örülj az életnek, nagy kincs az; ne félj a szenvedéstől, eke az, felszántja az ugart, hogy Isten szava csírát verhessen benne! Mert keményre taposott a jólét földje! Élj tiszta szívvel, nagy gondolatokkal, állandó, hasznos munkában és akkor sohasem lesz időd az élet tagadására: csüggeteg unalomra, kielégíthetetlen önzésre.

Az öregedés művészete

Kedves Eveline! Nagyon meggyötörtél a múltkori kalap-bányászattal. Nem is tudom, hogy vitt rá a lélek így kihasználni vendégjogodat, és egész délután végigvonszolni engem a Koronaherceg utcai és Bécsi utcai tárnákban csak azért, hogy a skatulyák mellében szunnyadozó tollas és forgós Behemótokat előráncigáljátok, és mikor láttukra, de még inkább áruk hallatára mindketten megkövültünk, újra visszasüppedjenek homályos rejtekükbe. Bár ők kövesednének ott meg! Egyikök azonban, hála Istennek, nem Behemót, csak egy kackiás, horpadt serpenyő, besurrant szívedbe, és szégyenlős, halk megjegyzésemre, hogy ilyest talán mégis inkább hagyjunk a fiataloknak, mintha szívéen döftelek volna, annál kétségbeesettebben szurkáltad teméntelen számú és hosszúságú tükkel kontyodba. Azután megsemmisítő pillantással sújtva le a vakmerőt, robogtál ki a „Mme Claire-tárnából”.

Én, szégyenletemre legyen mondva, vállvonogatva, megátalkodott, sunyi mosollyal ballagtam hátad mögött, és felhasználva az esti korzó áradatát, nem siettem oldalad mellé. Hiszen tudhattam, hogy asszonyember korról, évekről, öregedésről nem tárgyal utcán, se villamoson. Vakmerőségem büntetlen maradt. Te elutaztál, mielőtt szócsatánk kifejlődhetett volna, íme lásd, nyílt levélben bosszulom meg a bányakirándulás gyötrelmeit, leleplezem ország-világ előtt, hogy mi bizony túl vagyunk a Balzac-féle határokon, sőt mi több, bevallom a magam személyéről, hogy sokat és sokszor gondolkozom az öregségről, és mint ahogy jó gazdasszony kamráját a termékeny nyáron és őszben látja el télire, úgy én is most érett korom friss erőiben gyűjtöm és raktározom el életem telére az értékeket.

Mert erős elhatározásom még soká élni, és majdan egyszer, mint sokak által nagyon szeretett és nagyon megsiratott *modern öreg asszony* szállani a sírba. Mintha édesapám uram felszisszent volna erre a szóra: „modern öreg asszony”, és tiltakozólag emelné fel tiszteletreméltó öreg kezét, hogy ilyen csodabogárra nem vágyik gyermekei és unokái seregletében. Nem szereti a modern jelzöt még fiatalra sem, hát még milyen visszás lehet az aggkor tisztos fürtjeivel beárnyékolva.

De jöjjünk tisztába a fogalmakkal! Mikor én valakire azt mondom, hogy modern asszony, azt értem alatta, hogy halad a korával, annak tudományával, intelligenciájával, lépést akar tartani vívmányaival, szépérzékével. Vallásos érzését nem elégíti ki a lila bársony, ezüst kapcsos imakönyv. Mert ha a tudomány az ész intelligenciája, a szép iránti rajongás a fogékonyság intelligenciája, úgy a *modern* vallásosság a lélek intelligenciája. És ilyen értelemben szeretnék én majdan *modern öreg asszony* lenni.

Milyen is volt az eddigi átlagos öregasszony? Többféle típust ismerek.

Az egyiket fiatal korában egész gyerekhad zsi bongta körül; elvették éjétnapját, kiszívták minden erejét, hogy csak összetöpörödött, ráncos, aszott rom maradt meg a deli szép asszonyból. Foga persze alig van, ennek híján enni sem igen tud, gyomra rossz, de azért kötöget-foltozgat, beföttet csinál, és unokát dajkál élete végéig. Fiai szívesen eljönnek egy-egy magafözte jóízú vasárnapi ebédre, leányai hozzáhordják a javítani valót és beteg gyereket, menyei leereszkedő elnézéssel bánnak a régmúlt idők szűk látókörű, de jóságos romjával. Ha pedig mélyen járó, lelküket érintő dolgaikat tárgyalják, nem beszélnek előtte; ő ehhez nincs hangolva, ő gyermekeiben csak az állapotbent ismeri és elégíti ki.

A másik típus dehogy ráncos, dehogy aszott. Uralkodónő volt mindig, most elnehezedett, széjjel hízott, de azért önző kevélységében most is kierőszakolja az alázatos tiszteletadást. Az ilyen fajta öregasszonyok a legkellemetlenebbek, miattuk kerüljük az öregek társaságát, mert hogy lefoszlott lényükről a fiatalság minden bája, vidám, könnyű gráciája, a ruhátlan, értéktelen lélek sivársága mered elénk. Ezeknek nyelve szapora, mint a motolla, éles, mint a beretva, fullánkos, mint a darázs, és könyörtelenebbek Heródesnél. Szemük szúr, arcuk redői

zord vonásokba merevedtek, ajkuk, orruk abban a bizonyos gögös fél ívben görbül alá, amely olyan hideget támaszt maga körül. Hogy milyen a lelki világuk? Én Istenem, hát üres, kicsinyes, elsavanyodott, minden fennakadó, mindenben gáncsoskodó. Ilyenre gondolhatott az a nagynevű főpap, mikor leírja, hogy „lelkébe beleavasodott a panasz, ecetfák és keserű lapu, varjútövis és bogáncs díszelnek benne és savanyú a levegője is!”

Nem, e típusok engem nem vonzanak. Inkább szegődöm akkor azokhoz az imádságos ajkú, szelíd, jó öreg asszonyokhoz, akik dehogy is mulasztanának el egy reggeli misét, dehogy néznének görbén egy embertársukra is, de szerényen, naiv hitben gazdag lélekkel tipegnek el köztünk, szinte észrevétlenül a mennyország kapujáig.

Csak hogy mi nagyvilágban élő, korunk nagy kérdéseivel foglalkozó, sokat olvasó és sok okos emberrel találkozó asszonyok már nem vagyunk oly egyszerű, naiv lelkűek, mint amazok.

Az ő nyári kamarájuk tartalma alig-alig különbözött a télitől, lévén benne kiadós ládában szerénység, igénytelenség, fáradhatatlanság, könyörületesség, gyermekded hit és férje urával szemben bámuló, föltekintő alázat. Ezek a hasznos házi szerek javára szolgálnak fiatalnak és öregnek; tartós, minden korban és időben helyt álló elixírek. De bezzeg a mi fiatalkori kamaránk polcai ugyancsak sűrűn tarkállnak a minden rendű és fajtájú hazai és külföldi bődönök, üvegek, konzervszelencék és mit tudom én még miféle tartályoktól.

Ott van mindjárt a *Divat* nevű hatalmas hombár. Ez arra való, hogy a legtöbb fiatal nő behullassa pénze, ideje és érdeklődése legjavát. Mindjárt mellette terpeszkedik, hogy kéznél legyen, a *Szereplési Viszketeg*, *Hiúság* és *Hódítási Vágy* gyékényből font hármaskaskája. Alatta áll egy nagy ládába elrakva a Háziasság, visszavonuló Szerénység és Hűség téli almája. Csak meg ne rothadjon hosszas magányában! Mutatószelencében csillog a minduntalan felforró Mulatozási vágy, mellette a csendesebb Vidámság és feljebb a polcokon Emberszeretet, Tudomány, Lelkesedés az eszmények iránt és a Szociális lelkiismeret. Körülbelül ilyenformán fest a mai fiatal nő kamrája.

Én már megkezdtem a téli rendezkedést. Már rég kidobtam Divat-hombárt; a nagy hármaskaska, tudja Isten, talán sohasem is volt kéznél. Téli almáim egynek kivételével (a szegény összeaszott özvegyességem miatt) kipakolva díszpolcokon tündökölnék. Az üvegszelencében rég beleposhadt a forrongó mulatságvágy, kimostam hát, és tettem beléje sok-sok és mind hevesebb vágyódást a *magány* után.

Aztán inventáriumba vettem a felső polc befőtteseit, feltöltöttem, kipótoltgattam és újra rendezgettem, mert sorakoznak már a jövevények, ajtó előtt állanak, kopognak már az öregség kedves, kívánatos kísérői.

Pár év előtt csodálatos bizarr könyvét olvastam a híres amerikai agitátor írónőnek, Perkins-Gilman Sarolta asszonynak. *Gyermek kultúra* a címe és Ellen Key hatása nyomán a gyermek jogaiért tör lándzsát. A tanítványok mindig túlharsogják a mestert. Ellen Key a „gyermek százada” költői szállóige megteremtője a gyermeket védi, Perkins-Gilman asszony már nemcsak védi, de zsarnokká teszi, hogy letiporja az öreget. „Le az öregekkel! Tisztelet az ifjúságnak”, hangzik szokatlanul merész harci riadója.

Nos hát én ígérem, szerény leszek, nem követelek magamnak tiszteletet, csak annyit, amennyit sikerül kiérdemelnem. Erre nézve jó hasznát fogom venni annak a két nagy ládafiának, amelyeket színültig meg akarok tölteni, egyiket szeretettel, a másikat szociális lelkiismerettel. Mert jól tudom, legkelendőbb árucikk a szeretet, azt mindenki örömmel veszi, hiszen ingyen adják. És mentül többet osztogatunk belőle, annál gazdagabbak vagyunk mi, a kifosztottak, még ha nem is adják vissza kamatostul.

És az öregasszony szeretetében van valami olyan meghitt, tartós melegség; nem perzsel, nem éget, nem követelő, nem eget ostromló, nem izgató, de mint az öreg kályháé, körülsimogat, lehiggaszt, megnyugtat és kiengesztel. Hogy pedig ez a nagy ládafia szeretet ne dohosodjék meg külső levegő híján, ne fajuljon magasabb önzéssé, mint amilyen a hozzánk

közelállók kizárólagos szeretete és gondozása, mikor minden szépben, jóban, kényelemben dúskálkodó unokáinkból a túlzott nagyanyai szeretet csak kényeskedő, blazírt, fonnyadó emberbimbókat nevel, összekeverem a szomszéd ládafia tartalmával, a szociális lelkiismeret lizstjével, és hiszem Istentől, olyan lelki kenyeret dagasztok belőle öreg napjaimra, amely eltart Szent Péter kulcsának csikordulásáig.

Kiszemelek magamnak egy szép és nagy célt! És hogy modern társadalmi viszonylatoknak legcélravezetőbb, legeredményesebb formája az egyesülés, most mindjárt munkára jelentkezem, mondjuk, Anya- és Csecsemővédelemhez. Míg jó erőben vagyok, fürge és mozgékony, a háztartásom és anyai kötelességemből fennmaradó időt erőteljes, alapos munkával értékesítem. Beledolgozom magam ügykörömbe, eljáróm útjaimat, megnyerem munkásnő testvéreim szívét, bizalmát, aztán később már ők jönnek hozzám, már kandallóm mellől irányítok, és aratom napról-napra szociális munkám gyümölcsét.

Milyen nagy és szeretetteljes családom lesz nekem akkor! Mennyire nem érek majd rá, hogy az aggkor terhes vendégeit: köszvényt és oldalnyilallást, fogyó látást, gyengülő gyomrot, nehézkes járást illendően fogadhassam és dédelgessem, örökre nálam marasztaljam. Bizonyára dühösen távoznak, és előkelőbb, puhább fészket keresnek fel, hol a semmittevés, a szeszélyes unalom, az önmagával való folytonos elfoglaltság langyos, savanykás levegőjében fognak kövérre hízni. Én pedig kacagva zárom be utánuk az ajtót, és besurranok téli kamrába... szépítő szereimért. Mert nem volnék igazi asszony, ha azokat magammal nem mentettem volna. *Hiszen a modern öregasszony legnagyobb vívmánya éppen az, hogy azért sem öregszik meg.*

Először is megtartja minden fogát; ha nem csontból, hát aranyból. Nincs helye beesett arcnak, fogatlan ínynak, összecucsorodott ajkaknak. Eszik jóízűeket, kedvét nem rontja a beteg gyomor; a vidám tréfára kész öregasszony pedig ritka, keresett árucikk.

Másodszor megtartja ruganyos termete arányait, mondjuk hetven percentig. Hiszen naponta fürdik, és végzi a Müller gyakorlatait (Mein System: naponta 15 percet az egészségnek) s aztán gyalogol, hegyet mászik, és végzi a legváltozatosabb sportot, házatája ellenőrzését. Mikor én egy ilyen tisztasági szemle végén járok, oly elhanyagolt izomkötegek létezéséről veszek sajtó tudomást, amelyekről nem hiszem, hogy a svéd torna gondoskodnék.

Harmadszor megtartja arca szépségeit nem kenőccsel, nem masszázssal, se kendőző szerekkel, mert van-e utálatosabb valami, mint egy fonnyadt öreg arc kacéran kiemallírozva, kivasalva, kikeményítve, a legújabb francia szisztéma szerint?

Az öregasszony szépítő szereit szívébe és lelkébe óhajtom elraktározni.

A jóindulatokkal eltelt szerető szív arcom vonásait gömbölyíti, kellemes hajlásúvá teszi. A derült, emelkedni és megindulni, lelkesülni és remélni tudó lélek hajlékony marad, fiatal marad, megőrzi energiáját késő agg koráig, kisugárzik lelkes szemünkből, kifejező arcunkból, és valami olyan transzcendens fényességgel zománcolja be, hogy nem fog rajta az öregség sorvasztó, érzéketlenítő széruma. És végül leghatékonyabb szépítőszernek a vallásos hitemet tartom, mely tekintetemet folyton az Ég felé emeli, nem enged földre szegzett szemmel, görnyedt vállal sírgödör felé botorkálni, mely könnyűvé tesz minden gondot és bánatot, hiszen Isten akarta így; megszentel minden örömet, hiszen hálát adok érte; mely letörölte arcomról a zúgolódás, a kínos, aggodalmas tépelődések fáradt, mély redőit, és helyébe besugározta az Isten gyermeke megnyugvó, bízó és örvendező derűjével.